

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1947.

Andra kammaren.

Nr 7.

Lördagen den 8 februari.

Kl. 2 em.

§ 1.

Justerades protokollet för den 1 innevarande februari.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Lantbrukare Harald Johnsson, född den 11 september 1898, Skoglösa, Göinge Fridhem, har den 3 februari 1947 av mig tagits under behandling för Influenta epidemica. På grund av denna sin sjukdom är han förhindrad att under minst 1 v. delta i riksdagsarbetet.

Kristianstad den 4 februari 1947.

Börje Kronkvist,

leg. läk.

Kammaren beviljade herr Johnsson i Skoglösa ledighet från riksdagsgörö-målen fr. o. m. den 3 innevarande februari tills vidare.

§ 3.

Herr statsrådet *Zetterberg* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 31, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 26 april 1940 (nr 272) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.;

nr 32, med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement;

nr 33, angående anslag för de två departement, vari socialdepartementet föreslås uppdelat, m. m.;

nr 42, angående förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogande-lagen den 22 juni 1939 (nr 293); och

nr 44, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 30 juni 1943 (nr 449) angående dyrtidstillägg åt vissa ersättningstagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 4.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Hans excellens herr statsministern **Erlander**, som anförde: Herr talman! Herr Hagberg i Luleå har till mig framställt följande fråga: Då den av rege-ringen tillsatta medlingskommissionen för verks'adsförhandlingarna enligt meddelande nedlagt sin medlingsverksamhet på grund av arbetarnas protest-aktioner mot det avtalslösa tillståndet anhålles om svar på frågan, huruvida

Andra kammarens protokoll 1947. Nr 7.

detta har regeringens gillande eller vilka eventuella åtgärder som övervägas från regeringens sida för att åstadkomma en fredlig uppgörelse för verkstädernas arbetare?

Som svar härpå vill jag meddela, att medlingskommissionen återupptar medlingsarbetet tisdagen den 11 februari.

Kommissionen bör få fullfölja sin strävan att förmå de ansvariga parterna på arbetsmarknaden att enas om ett nytt avtal utan att störas av en riksdagsdebatt om kommissionens arbetsmetoder.

Härpå yttrade

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för det snabba svar han givit på min fråga. Jag tror jag kan säga, att svaret egentligen täcker vad jag velat åstadkomma, nämligen att göra slut på den sympatistrejck med verkstadsföreningen som medlingskommissionen inledde. När jag frågade, om regeringen gillar denna aktion från medlingskommissionens sida, så var det ingen strävan från min sida att bara bereda möjlighet till en formell deklaration, utan jag tyckte, att det som inträffat gjorde det motiverat att man prövade hela den metod, som användes vid avtalsuppgörelserna och som faktiskt har visat sin allra sämsta sida vid detta tillfälle. Det har ju blivit en slentrian, att när ett avtal uppsäges, så träffas parterna och presentera möjligen sina krav, varefter hela den tid, som skulle användas för att förhandla om ett nytt avtal och besluta om ett sådant, i praktiken icke användes för att göra detta. Först när denna tid har utlöpt, då det både ur allmänna synpunkter och ur arbetarnas synpunkter är ett intresse, att man har fått klart besked, börjas manglingen. Det är en metod, som jag tycker att det borde bli slut på, ty på detta sätt ställer man hela frågan om statens medverkan för att åstadkomma fredliga uppgörelser på arbetsmarknaden under diskussion. Det som framför allt irriterade mig, när jag tog del av medlingskommissionens beslut, var, att man riktade anklagelser mot arbetarna för att man uraktlåter att fullfölja ett uppdrag, som givits av regeringen. Det är nu ett faktum, och det skall sägas här, att om dessa förhandlingar dragit ut på tiden så är det icke arbetarnas fel utan deras motståndares. Felet ligger i den taktik man från deras sida lagt upp för att göra hela frågan till ett politiskt slagträ mot den politik man skall genomföra här i landet och mot arbetarnas strävanden att förbättra sina löner. Det är verkligen någonting makalöst, att det kan gå fyra månader och nära två veckor efter det ett avtal uppsagts utan att man verkligen gjort allvarliga ansträngningar för att åstadkomma en ny uppgörelse. Därför är det ju ganska naturligt, om arbetarna ha reagerat mot detta förhållande.

Enligt en uppgift i en kvällstidning i går ifrågasatte icke medlingskommissionens ordförande, att det ens denna vecka skulle upptagas nya förhandlingar. När nu emellertid kommissionen på tisdag skall återupptaga arbetet, hoppas jag, att den, vis av erfarenheten, verkligen skall fullfölja det uppdrag den har givits och se till att det åstadkommes en uppgörelse i verkstadskonflikten, som tryggar arbetsfreden och som gör slut på den nuvarande obstruktionen från verkstadsföreningens sida. Jag kan icke komma ifrån att om det hade funnits god vilja, hade man kunnat pressa fram en uppgörelse på ett tidigare stadium, och man hade icke behövt uppleva de aktioner, som arbetarna tvingats till på grund av denna obstruktion, som har vållat så mycken diskussion i pressen.

Herr talman! Med detta ber jag ännu en gång att få tacka herr statsministern för det snabba svaret. Jag är ju helt ense med honom om att medlingskommissionen, ännu en gång, skall ges en chans att åstadkomma en medling för att därmed bringa denna fråga till ett lyckligt slut.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Föredrogos var efter annan följande Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionerna

nr 34, med förslag till lag angående utsträckt tillämpning av lagen den 4 juni 1943 (nr 274) om förlängd giltighetstid för ränte- och utdelningskuponger, m. m.;

nr 35, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 1 november 1940 (nr 924) med särskilda bestämmelser angående patent vid krig eller krigsfara m. m.; och

nr 36, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 13 december 1940 (nr 995) om straff för sabotage; samt

till statsutskottet propositionen, nr 41, angående rundradion i Sverige.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Pettersson* i Dahl vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet, angående åtgärder till förhindrande av att vid framtida planering av vägbyggen allvarliga olägenheter uppstå för bebyggelsen inom städer och samhällen, m. m.

Denna anhållan bifölls.

§ 7.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr *Gavelin*, som anförde: Herr talman! Strax före nyåret 1947 meddelade LKAB:s gruvförvaltning i MalMBERGET, att apatitligtillverkningen skulle helt upphöra från och med nyår. Anledningen till denna åtgärd var att AB FÖRENADE superfosfatfabriker, som under krigsåren inköpt och förädlat detta apatitkoncentrat, icke längre önskade inköpa denna råvara. Det fåtal arbetare, som ännu var kvar i detta arbete, skulle överflyttas till annan sysselsättning.

Med hänsyn till vad apatitproduktionen betytt för landets jordbruk och livsmedelsförsörjningen under krigsåren samt därtill som industrigren för GÄLLIVARE kommun och NORRBOTTEN i sin helhet är denna utgång, att helt nedlägga produktionen, att beklaga. Denna apatitindustri, som byggts upp under krigsåren, har kostat staten ansevärliga summor i anläggningskostnader. Maskiner och övrig materiel komma nu att stå där till ingen nytta. Uppskolad personal, ingenjörer och arbetare, som vid toppen av produktionen var uppe i ett antal av 400 man — alla med ingående erfarenhet i detta arbete — har måst övergå till annat arbete.

Arbetarna och befolkningen över lag där uppe ha hyst stora förhoppningar på att denna industri skulle bli bestående. Nu ställer man sig osökt den frågan: Är det möjligt, att denna i så många avseenden betydelsefulla industri nu definitivt skall skatta åt förgängelsen bara därför att vårt lands folkförsörjning för dagen inte är beroende av densamma? Frånsett det förhållandet, att situationen ute i världen är allt annat än ljus och en förtröstan på en varaktig fred ännu är långt avlägsen och frånsett den industriella förlust som NORRBOTTEN gör genom sloandet av apatitproduktionen i MalMBERGET, så spolie-ras ju så småningom även den kunnighet i produktionsprocessen, som ingenjörer och arbetare vunnit under de gångna arbetsåren. Ett värde, som näppeligen kan mätas i pengar. Detta i synnerhet om situationen än en gång skulle göra det svenska jordbruket beroende av den norrbottniska apatitproduktionen.

Från flera olika håll, och då inte minst från Norrbottens landstings näringsutredning, har den senare tiden ett intensivt arbete bedrivits för att få i gång mera industrier i Norrbotten. För malmkommunerna är det snart en livsfråga att få i gång industrier inom dessa kommuner, beroende på malmbrytningens konjunktursvängningar. Man har inom dessa kommuner stora svårigheter att bemästra både i fråga om det ekonomiska underlaget för kommunernas verksamhet och den ofta återkommande arbetslösheten. Man kan lätt förstå den glädje och tillfredsställelse, som varit till finnandes bland arbetarna under dessa år då apatitproduktionen varit i gång, vilket icke oväsentligt medverkat till att man kunnat bemästra svårigheterna under krigsåren i dessa kommuner och undvika en ännu större arbetslöshet än som varit fallet.

Det framstår som obegripligt för befolkningen och arbetarna där uppe, att AB Förenade superfosfatfabriker icke längre har användning för apatitslig från Malmberget, som under den nuvarande malmbrytningen inte uppgår till större kvantitet än 15—20 000 ton. De anse att det bör finnas möjligheter för Superfosfatbolaget att tillvarata denna kvantitet apatit trots att det nu blivit möjligt importera denna råvara från utlandet. Gruvbolaget beräknar att för tillvaratagandet av apatiten, som biprodukt, skulle erfordras en personal på 25 man efter den nuvarande malmbrytningskvantiteten. Det kan synas som om detta antal arbetare inte skulle ha så stor betydelse, men allting hjälper till. Bolagets arbetarstam har på de sista 10—15 åren reducerats med närmare hälften eller från i runt tal 1 800 till under 1 000 man.

Jag vill i detta sammanhang till sist påminna om den framställning, som Norrbottens landstings näringsutredning gjorde till Kungl. Maj:t i december 1945, vari hemställdes om statens medverkan för uppförandet av en superfosfatfabrik i Luleå baserad på apatitslig från Malmberget. En påminnelse om denna framställning har tillställts Kungl. Maj:t i augusti månad 1946, vari näringsutredningen ytterligare poängterar behovet av en superfosfatfabrik i Luleå. Det vore av synnerligen stort värde att få höra vederbörande statsråds uppfattning i föreliggande fråga.

Med stöd av det ovan anförda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framställa följande frågor:

1. Har statsrådet tagit ställning till den framställning, som Norrbottens landstings näringsutredning gjort om statens medverkan för uppförandet av en superfosfatfabrik i Luleå, baserad på apatitslig från Malmberget?

2. Om så inte är fallet, vill statsrådet medverka till att den apatit, som kan utvinnas som biprodukt ur malmsmalmen, tillvaratages för inhemsk förbrukning tills Kungl. Maj:t hunnit pröva och fatta beslut i anledning av näringsutredningens framställning?

Denna anhållan bordlades.

§ 8.

Interpellation. Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr **Ward**, som yttrade: Herr talman! Sedan statsrådet Möller i en skrift om den bortgångne statsministern P. Albin Hansson lämnat upplysningar om dennes hållning till det tyska kravet vid midsommartiden 1941 på transitering av en betydande militärstyrka från Norge till Finland och angivit vissa risker för en regeringskris i samband med detta krav, har det uppstått en livlig men förvirrad debatt rörande händelserna i samband med beslutet att bifalla det tyska önskemålet.

Det synes synnerligen önskvärt att ett närmare klarläggande av dessa händelser kunde ske framför allt till förebyggande av olika slags legendbildningar.

Interpellation. (Forts.)

Därest ett sådant klarläggande är möjligt bör detta ankomma på medlemmar av samlingsregeringen, som deltog i överläggningarna om den tyska framställningen. Då statsrådet Möller, som var medlem av nämnda regering, nu givit upphov till den offentliga debatten i denna sak, anhåller jag om kammarens tillstånd att till honom få rikta följande fråga:

Är statsrådet Möller i tillfälle att lämna kammaren sådana upplysningar att större klarhet bringas över de diskuterade händelserna i sammanhang med medgivandet till transitering genom Sverige av den tyska divisionen Engelbrecht?

Denna anhållan bordlades.

§ 9.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets utlåtanden:

nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde;

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1947/48 till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1947/48, till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47 till bestridande av kostnaderna för riksdagens interparlamentariska grupps deltagande i konferens i Kairo;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1947/48; och

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen å kapitalbudgeten under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1947/48, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med ytterligare bestämmelser angående taxering för inkomst under vissa år av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg, m. m.;

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 8 juni 1923 (nr 255) angående omsättnings- och utskänkningskatt å spritdrycker; och

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 18 juni 1937 (nr 481) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

bankoutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om dyrtids-tillägg till den hos riksdagens kamrar, utskott och kansli tillfälligt anställda personalen;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning; och

nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning; samt

jordbruksutskottets utlåtande, nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsbidrag för undersökning rörande visst torrlägningsföretag, m. m.

§ 10.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1947/48 under riksstatsens första huvudtitel, avseende anslagen till hov- och slottsstaterna;

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde; samt

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser ecklesiastikdepartementets verksamhetsområde.

§ 11.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2.08 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Tisdagen den 11 februari.

Kl. 4 em.

§ 1.

Herr **talmannen** yttrade: Jag får meddela, att H. M. Konungen låtit till mig framföra ett varmt tack från Hans Maj:t och den kungliga familjens övriga medlemmar för det deltagande, som från riksdagens sida visats dem i sorgen över H. K. H. Hertigens av Västerbotten bortgång, och för den hedersbevisning, som tog sig uttryck i kamrarnas beivrande av jordfästningsakten i Storkyrkan.

Detta anförande åhördes av kammarens ledamöter stående.

§ 2.

Justerades protokollen för den 4 och den 5 innevarande februari.

§ 3.

Herr talmannen meddelade, att herr Carlsson i Bakeröd, som vid kammarens sammanträde den 1 februari med läkarintyg styrkt sig från och med den 29 januari tills vidare vara hindrad att delta i riksdagsgörömlen, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 4.

Föredrogos var efter annan följande å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till behandling av lagutskott propositionen, nr 31, med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen den 26 april 1940 (nr 272) med särskilda bestämmelser angående domstolarna och rättegången vid krig eller krigsfara m. m.;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 32, med förslag till lag om antalet statsdepartement och statsråd utan departement;

till statsutskottet propositionen, nr 33, angående anslag för de två departement, vari socialdepartementet föreslås uppdelat, m. m.; samt

till behandling av lagutskott propositionen, nr 42, angående förslag till lag om fortsatt giltighet av allmänna förfogandelagen den 22 juni 1939 (nr 293).

Vid härefter skedd föredragning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 44, med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 30 juni 1943 (nr 449) angående dyrtidstillägg åt vissa ersättningstagare enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete, m. m. hänvisades propositionen, såvitt angick medgivande för Kungl. Maj:t att åt vissa personer bevilja dyrtidskompensation, till statsutskottet och i övrigt till behandling av lagutskott.

§ 5.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 13, 16, 17 och 20—24, bevillningsutskottets betänkanden nr 1—3, bankoutskottets utlåtande nr 3, första lagutskottets utlåtanden nr 1 och 2 samt jordbruksutskottets utlåtande nr 7.

§ 6.

Föredrogs den av herr *Gavelin* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet, angående statens medverkan till uppförande av en superfosfatfabrik i Luleå, baserad på apatitlig från Malmberget, m. m.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 7.

Föredrogs den av herr *Ward* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet *Möller*, angående närmare upplysningar om vissa händelser i sammanhang med medgivandet till transitering genom Sverige av den tyska divisionen Engelbrecht.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Herr *Hansson* i Skediga avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 41, angående rundradion i Sverige.

Denna motion bordlades.

§ 9.

Interpellation Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Herr *Nilsson* i Göingegården, som anförde: Herr talman! Såsom svar på en enkel fråga från herr *Håstad* i denna kammare vid 1946 års vårriksdag angående regeringens praxis vid tillämpningen av den nya lagstiftningen om koncession vid köp av jord meddelade jordbruksministern att han redan tidigare uppdragit åt en befattningshavare i jordbruksdepartementet att avfatta och publicera en redogörelse därom samt att denna redogörelse var att emotse under loppet av hösten 1946.

Någon sådan redogörelse har dock ännu icke varit synlig, varför det är anledning att ännu en gång efterlysa en dylik. De medborgare, som beröras av denna lagstiftning, emotse med spänning en officiell deklaration angående de principer, som tillämpas vid avgöranden av ansökningar om tillstånd till jordförvärv. Inom dessa kategorier torde man kunna säga att opinionen vid lagstiftningens tillkomst var synnerligen delad. Med de erfarenheter, som jordbrukets befolkning gjort under det år som gått, kan dock numera utan överdrift konstateras, att de farhågor, som uttalades vid lagens tillkomst mot dess genomförande, voro berättigade. Opinionsen vänder sig inte bara mot lagen såsom sådan utan också mot den praxis som tillämpas vid dylika frågor avgörande hos Kungl. Maj:t. Fall ha förekommit, där Kungl. Maj:t gått emot de sakkunniga remissinstanserna på ett sätt som för allmänheten förefallit oförklarligt och varigenom hos denna skapats det intrycket, att avgörandena

Interpellation. (Forts.)

skett godtyckligt och utan hänsynstagande till de vidare principer, som böra ligga till grund därvidlag. Talande exempel därpå finnas.

De på detta område vunna erfarenheterna torde giva anledning till en omprövning, huruvida lagstiftningen verkligen tjänar det huvudändamål, som den var avsedd att tjäna samt även huruvida icke tiden för dess tillämpning lämpligen torde böra förkortas. Då den utlovade redogörelsen angående Kungl. Maj:ts praxis vid avgöranden av dylika frågor emellertid ännu icke varit synlig, torde i första hand Kungl. Maj:t beredas tillfälle till en utförlig deklARATION därom.

Med anledning av vad sålunda anförts får jag anhålla om kammarens tillstånd att till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framställa följande fråga:

Är herr statsrådet villig att snarast möjligt för riksdagen lämna en uttömmande redogörelse för hittills tillämpad praxis vid avgörandet av frågor i anledning av 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet?

Denna anhållan bordlades.

§ 10.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr **Lindberg**, som yttrade: Herr talman! Sedan slutet av januari månad detta år saknas ångaren »Sten Sture» av Trelleborg. Enligt meddelanden under de senaste dagarna har man utanför Bornholms norra kust funnit vrakdelar som säkerligen härröra från den försvunna ångaren.

Vid det första tillfälle som tidningarna meddelade besättningslistan från den försvunna ångaren kunde namnet på en man icke uppgivas. Någon dag tidigare hade rederiet meddelat att man icke med säkerhet kände namnen å besättningsmännen och orsaken härtill skulle vara att om- eller nymönstringar skett i någon hamn före utfärden till Polen. Det gick således ganska lång tid från det ångaren rapporterats saknad och till dess man kunnat uppgiva namnen å besättningsmännen. Detta måste utlösa en olidlig spänning hos de anhöriga, som få antagas hava svävat i okunnighet om huruvida deras närmaste funnits kvar ombord i fartyget då det lämnade polsk hamn eller icke.

Det anförda aktualiserar frågan om ett effektivare registreringssystem av våra sjömän. Som det nu är registerföras sjömännen hos icke mindre än 30 sjömanshus. På grund härav uppstår det förhållandet, att man icke kan tillräckligt snabbt ange vilka som voro anställda ombord vid ett olyckstillfälle liknande detta. Det kan också lätt bli så att felaktiga uppgifter lämnas rörande namn och data i en fartygsbesättning. Sådana fel ha dess bättre under senare tid icke förekommit, men antalet registreringspunkter innesluter i sig själv risk för felaktigheter av ifrågasatt art.

Under kriget höll man med flit inne så länge som möjligt med uppgifter om vilka som gått bort med ett fartyg. Detta skedde säkerligen därför att man icke ville riskera att lämna felaktiga uppgifter. De svårigheter som då förefunnos för att känna besättningsmännens namn voro också mycket stora, enär en del kunnat inmönstra utomlands och varken rederi eller vederbörande sjömanshus kunnat erhålla uppgift härom. Nu äro emellertid dessa svårigheter till stor del borta, varför man bör kunna lämna ifrågavarande uppgifter både säkrare och snabbare.

I detta sammanhang bör erinras därom, att svenskar, som inmönstra i svenskt fartyg utomlands, ofta icke kunna säkert identifieras när konsulaten

Interpellation. (Forts.)

meddela uppgifter rörande ifrågavarande. Funnes ett centralregister för sjömän skulle olägenheterna härav i vart fall betydligt minskas.

En annan fråga som i detta sammanhang tränger sig fram är frågan om sjösäkerheten. Såvitt känt hade fartyget inga flottar. Dessa äro numera i allmänhet ilandtagna från fartygen. Vidare saknades tydligen möjlighet för fartyget att via radio sända ut nödsignaler. Ej heller har funnits möjlighet att från livbåtarna sända nödsignaler.

Om radioutrustning funnits i fartyget och dess livbåtar, är det mycket troligt att man från land eller från fartyg i närheten skulle kunnat bringa de nödställda hjälp. I de farvatten där »Sten Sture» förliste är ju sjöfarten ganska livlig, i det många fartyg gå samma väg till eller från Gdansk och Gdynia. Intet fartyg har emellertid rapporterat att det observerat något, vilket tyder på att effektiva nödsignaler icke kunnat sändas. Vissertligen måste förutsättas att fartyget — vilket är det mest sannolika — om det träffats av en mina eller rättare gått på en mina, sjunkit mycket hastigt, men får sådant antagande icke utgöra något skäl för att största möjliga säkerhet icke bort vara iakttagen.

På grund av vad i det föregående i största korthet anförts får jag hemställa om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framställa följande frågor:

Är herr statsrådet beredd att i anledning av vad som inträffat rörande uppgifterna om besättningsmännens i »Sten Sture» namn och data vidtaga åtgärder för en effektivare registrering av svenskt sjöfolk?

Är herr statsrådet vidare beredd att vidtaga åtgärder vid nu förestående sjösäkerhetskonferenser, för ökandet av sjösäkerheten i samtliga fartyg, bland annat genom åläggande för rederierna att hålla radiosändare såväl i livbåtar som i fartygen?

Denna anhållan bordlades.

§ 11.

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, såvitt propositionen avser jordbruksärenden;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av visst område till Dorotea kommun i Västerbottens län;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m.;

nr 18, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldighet till kronan på grund av virkesköp; och

nr 19, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse från betalningsskyldighet till kronan på grund av virkesköp.

§ 12.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.12 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 12 feburari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Upplästes följande till kammaren inkomna läkarintyg:

Herr riksdagsman *Sigfrid Jonsson* lider av influensa och är sängliggande och oförmögen att delta i riksdagsarbetet tills vidare.

Stockholm den 11 februari 1947.

O. D. Barr,

leg. läk.

Kammaren beviljade herr Jonsson i Järvsands ledighet från riksdagsgöromålen fr. o. m. den 11 innevarande februari tills vidare.

§ 2.

Avlämnades följande propositioner, nämligen av

herr statsrådet *Möller* propositionerna:

nr 45, med förslag till lag angående ändring i lagen den 22 juni 1928 (nr 254) om arbetsdomstol; och

nr 47, angående ersättning i vissa fall i anledning av olycksfall i arbete eller yrkessjukdom; samt av

herr statsrådet *Weijne* propositionen, nr 46, angående indragning av vissa till församlingskyrkor utgående ersättningar m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Svar på fråga.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**, som anförde: Herr talman! Herr Andersson i Malmö har frågat mig, om jag anser tillräckliga skäl föreligga för sådan ändring i den nya uppbördsförordningen, att vid mycket låg arbetsinkomst, försakad av tillfälligt avbrott i arbetet, inga skatteavdrag göras.

Enligt uppbördsförordningen i dess nuvarande lydelse skola skattetabellerna icke upptaga preliminär skatt för belopp, som motvarar ett taxerat belopp eller en taxerad inkomst, understigande 600 kr., eller ett beskattningsbart belopp eller en beskattningsbar inkomst, understigande 10 kr. Detta betyder att t. ex. i Stockholm löneavdrag sker, för ogift person redan vid en veckoinkomst av 20 kr. — löneavdraget är då 1 kr. — och för gift man med 2 barn redan vid en veckoinkomst av 30 kr. — löneavdraget är då likaledes 1 kr. Att löneavdrag sker redan vid så små inkomster sammanhänger med de nuvarande låga ortsavdragen.

Så länge löneavdrag anses böra ske för en person, som regelmässigt har en så obetydlig inkomst som nyss sagts, bör det knappast ifrågakomma att generellt befria personer med högre inkomster från löneavdrag under sådan tid,

Svar på fråga. (Forts.)

då deras inkomster av tillfällig anledning äro lägre än normalt men dock ligga över skattepliktsgränsen. En dylik person bör sålunda jämföras med den, vars inkomster mera stadigvarande ligga på den låga nivå, varom här är fråga. Befrielse från löneavdrag bör därför ske först efter individuell prövning på det sätt uppbördsförordningen anvisar för dylika fall.

Jag anser sålunda tillräckliga skäl icke föreligga att nu föreslå en separat lagändring om befrielse från löneavdrag vid tillfällig inkomstminskning: Frågan om en eventuell lagändring på denna punkt torde i stället böra upptagas i samband med den översyn av uppbördsförordningen, som förutsättes skola ske sedan förordningen varit i tillämpning något år.

Härefter yttrade:

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra ett tack för det lämnade svaret, som kom mycket snabbt.

Vad som föranledde min fråga var närmast framställningar från byggnadsarbetarhåll. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att byggnadsarbetarna tidvis på grund av materielbrist och under vintertiden på grund av temperaturförhållandena få arbeta endast under 1—3 dagar av veckan. Byggnadsarbetarna hade då tänkt sig, att det vid sådana tillfällen inte skulle tagas ut källskatt. Meningen är inte, att byggnadsarbetarna skulle slippa ifrån skatten, utan att skatten sedan skall tagas ut vid för byggnadsarbetarna lämpligare tillfällen, exempelvis då ackordsöverskotten utbetalas.

Om jag inte är fel underrättad så tillgår det ibland så vid införsel i lön, att denna tages ut först och därefter källskatten. Jag vet inte, om detta förfarande är riktigt, men om så sker, så riskerar man i varje fall vid något tillfälle att vid uttagandet av källskatten komma under det av skattemyndigheterna fastställda existensminimum.

Vad jag här berört var i huvudsak anledningen till min fråga. Jag förstår mycket väl, att det är stora svårigheter att realisera byggnadsarbetarnas önskemål i detta avseende. Frågan gäller ju för övrigt inte endast byggnadsfacket, utan skulle bestämmelser i detta avseende utfärdas, måste de bli generella. Härtill kommer, att det givetvis inte är så trevligt att omedelbart vidtaga lagändringar i en nystiftad lag. Finansministern har nu för egen del deklarerat, att han inte kan finna det möjligt att i varje fall för närvarande vidtaga några lagändringar, som skulle tillmötesgå de önskemål, som jag tagit upp i min fråga.

Herr talman! Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att det inom en snar framtid skall vara möjligt att genomföra en uppmjukning av lagstiftningen i den riktning, som antytts i min till statsrådet Wigforss framställda fråga.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Wigforss: Herr talman! Jag vill bara påpeka, att vad herr Andersson i Malmö här berört inte är den enda besvärlighet, som föranletts av källskatten. Det är alldeles uppenbart, att det vore önskvärt, om man allmänt — inte minst från riksdagsmännens sida, vilka ju varit med om genomförandet av denna källskattereform — ville på alla möjliga sätt sprida kunskap om källskatten för att man på det sättet skulle kunna få undanröjda en del av de missförstånd, som nu råda på detta område.

I det av herr Andersson påtalade fallet måste det vara uppenbarligen felaktigt, om införsel i lönen göres innan källskatten uttages. Källskatten skall

Svar på fråga. (Forts.)

enligt bestämmelserna tagas ut först. Eftersom källskatten i de berörda fallen med hänsyn till de låga inkomsterna är så jämförelsevis låg, bör jämkning ske på införselbeloppet. Jag förmodar, att det är på den punkten som skattebetalarna här böra försöka få till stånd en ändring. När veckoinkomsten skulle gå ned på det sätt, som herr Andersson i Malmö här omnämnt, är det alldeles uppenbart att hänsynen till existensminimum måste leda till att införsel i lönen icke bör ske.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4.

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet **Möller**, som anförde: Med andra kammarens tillstånd har herr Ward till mig riktat följande interpellation:

Svar på interpellation.

Är statsrådet Möller i tillfälle att lämna kammaren sådana upplysningar, att större klarhet bringas över de diskuterade händelserna i sammanhang med medgivandet till transitering genom Sverige av den tyska divisionen Engelbrecht?

Till svar på denna interpellation ber jag få meddela:

Från finsk och tysk sida begärdes den 22 juni 1941, att Sverige skulle tillåta att en tysk division skulle få passera genom vårt land på vägen från Norge till Finland.

1) Vid diskussionen inom samlingsregeringen visade det sig att olika meningar förelågo, huruvida man borde tillmötesgå den tysk-finska framställningen eller icke. De socialdemokratiska ledamöterna förordade, att man skulle vägra den begärda tillåtelsen. De borgerliga ledamöterna förordade, att man skulle medgiva transiteringen.

2) Statsministern P. Albin Hansson, som varit uppkallad till Konungen, avgav rapport över det samtal, han haft med Konungen. Enligt denna rapport hade Konungen, som tidigare samrått med utrikesministern, anslutit sig till dennes uppfattning, att det hotfulla läget motiverade ett tillmötesgående av det tyska och finska önskemålet.

3) Uppgiften att Konungen skulle i detta sammanhang antytt en avsikt att abdikera i händelse samlingsregeringen icke anslöte sig till hans ståndpunkt förklarar därav, att statsminister P. Albin Hansson på grund av sitt samtal med Konungen ansett sig böra räkna med även denna eventualitet såsom tänkbar i händelse av en regeringskris. Enligt min personliga mening fanns icke anledning att ge Konungens uttalanden denna tydning.

4) Föreställningen att Konungen skulle ha önskat ersätta samlingsregeringen med en annan regering är med all säkerhet felaktig.

5) De socialdemokratiska statsråden skulle emellertid, om de till det yttersta hävdade sin mening i transiteringsfrågan, nödgats ingiva sina avskedsansökningar, varigenom samlingsregeringen skulle ha sprängts. Konungen hade då kommit i ett tvångsläge och måst skaffa landet en annan regering.

6) Med hänsyn till det allvarliga läge som skulle uppstå genom samlingsregeringens sprängning avstodo de socialdemokratiska statsråden efter ingående överläggningar med sin riksdagsgrupp från att driva frågan till kris. De begränsade sin reaktion mot eftergiften till att — fyra av dem: Wigforss, Möller, Sköld och Gjörös — i konselj muntligen meddela, att de voro motståndare till beslutet. Detta meddelande hade icke karaktären av en reservation till statsrådsprotokollet.

7) Här lämnade sakuppgifter grunda sig dels på ovan nämnda fyra statsråds minnesbilder och dels på anteckningar, som två medlemmar av samlings-

Svar på interpellation. (Forts.)
regeringen gjort, den ene samtidigt med, den andre strax efter händelseförloppet.

Härpå yttrade:

Herr Ward: Herr talman! Jag ber att till statsrådet Möller få framföra ett tack för det svar, som han här lämnat på min interpellation.

Innehållet i statsrådet Möllers svar är sådant, att jag här kan fatta mig mycket kort. Jag har inte någon anledning att närmare inlåta mig på de händelser, som beröras i detta svar, eftersom svaret ger ett så klart besked på den punkten.

Avsikten med min interpellation har ingalunda varit att här draga upp en diskussion rörande huruvida det beslut, som fattades vid midsommartiden 1941, var politiskt klokt och nödvändigt eller icke. Den saken ha vi nu ingen anledning att diskutera. Man kan inte bedöma hur händelseutvecklingen skulle ha gestaltat sig för vårt lands vidkommande, om beslutet hade gått i en annan riktning. Nu efteråt böra vi alla, vilken uppfattning vi på den tiden än hyste i frågan, kunna konstatera, att den politik som fördes i alla fall ledde till ett resultat, som vi alla ha anledning att nu med tillfredsställelse notera.

Anledningen till att min interpellation framställdes var att man inom den borgerliga pressen, under skylt av en viss vetenskaplig auktoritet, försökt göra gällande, att den eftergift, som den svenska regeringen och riksdagen på den tiden gjorde, skulle i mycket hög grad ha befräms från den socialdemokratiska sidan. Vad statsrådet Möller här anförde visar tydligt och klart hur de socialdemokratiska medlemmarna inom regeringen reagerade. Jag har ingen anledning att här vidare uppehålla mig vid den frågan. Det bör endast konstateras, att samma ställning, som de socialdemokratiska ledamöterna av regeringen intogo i denna fråga, intogs också av den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Riksdagsgruppen var praktiskt taget enhällig i sin föresats att avvisa de tyska anspråken. Men man gjorde inom riksdagsgruppen ungefär detsamma som de socialdemokratiska medlemmarna av regeringen. Man ville nämligen taga så mycken hänsyn som möjligt även till meningarna inom andra läger. Man utgick sedermera ifrån att om det inte kunde skapas en betydande sammanhållning och enighet inom regeringen omkring en avvisande mening var man nödgad att reflektera på en annan utväg.

Det är endast för att få detta fastslaget som min interpellation har framställts. Det besked, som här nu lämnats av statsrådet Möller, är därvidlag fullt klarläggande. För mig är svaret inte på något sätt överraskande. Det är säkerligen inte heller överraskande för någon borgerlig ledamot av den dåvarande regeringen. Ja, svaret kan knappast vara överraskande ens för de herrar, som satt i gång denna aktion i den borgerliga pressen, ty även de äro säkerligen medvetna om det verkliga händelseförloppet, trots att de nu försökt vilseleda allmänheten i rent partitaktiska syften.

Herr von Friesen: Herr talman! I motsats till den ärade interpellanten känner jag mig inte helt tillfredsställd med det svar, som statsrådet Möller här lämnat. Jag tycker, att svaret är ägnat att snarare öka än minska den dimbildning, som för övrigt inletts, icke av den borgerliga pressen utan av statsrådet Möller själv i en uppmärksammas artikel i anledning av statsministern Per Albin Hanssons frånfälle. Jag vill erinra kammaren om att det är denna artikel, som givit anledning till den tidningsdebatt i denna fråga, som sedan uppstått.

För att fullständiga redogörelserna för vad som hände de minnesvärda juni-dagarna 1941 skall jag med några ord beröra den kallelse till sammanträden,

Svar på interpellation. (Forts.)

som den 24 juni 1941 riktades till samtliga i samlingsregeringen deltagande partier. Partierna höllo den dagens eftermiddag var på sitt håll sammanträden här i riksdagshuset för att taga ställning till de tyska krav, som kort dessförinnan framstälts.

Vad folkpartiet beträffar så delade dess grupp upp sig i två olika meningsriktningar. Den ena, majoriteten, ville medge det tyska huvudkravet om transitering av division Engelbrecht. Den andra meningsriktningen inom folkpartigruppen, vilken jag själv tillhörde, ville motsätta sig dessa krav.

Jag vill här försöka tolka majoritetsgruppens avsikt med eftergiften. Det är självfallet, att majoritetsrepresentanterna kunna göra detta bättre än jag, men jag tror mig kunna i korthet säga, att representanterna för majoriteten fattade sitt beslut helt enkelt med en hänvisning till vårt lands svåra läge. Sverige var ett litet land, som inte ville riskera en öppen brytning med den stora stat, som då stod på höjden av sin makt, nämligen Tyskland. Denna motive-ring för eftergifterna — låt vara att den kanske inte är direkt heroisk — är i alla fall fullt försvarlig, och jag hyser all respekt för dem, som motivera sitt ställningstagande med en hänvisning till de av mig här berörda skälen. Det hade nog varit önskvärt, om man alltid lika öppet och ärligt motiverat varje tillmötesgående mot tyska krav.

Själv delade jag som sagt inte denna uppfattning, och jag angav i likhet med en del andra partikamrater mina skäl härför vid det ifrågavarande sammanträdet med riksdagsgruppen. Jag ansåg för min del, att tyskarnas framstöt bara var ett första försök, som, om det lyckades, skulle efterföljas av flera. Jag visste, att mer än en liten stat ute i Europa hade haft bittra erfarenheter av ett dylikt successivt tillmötesgående.

Beklagligtvis ägde dessa överläggningar inom de olika partigrupperna rum utan kontakt inbördes mellan partierna. Först senare — jag erinrar mig inte just nu, om det skedde på kvällen samma dag eller på morgonen den påföljande dagen — trädde en av våra representanter — han hade för övrigt också anslutit sig till minoritetens uppfattning inom vår grupp — i förbindelse med den socialdemokratiska gruppordföranden i andra kammaren. Den socialdemokratiska representanten meddelade då, att inom socialdemokratiska riksdagsgruppen förelåg stark stämning för att motsätta sig de tyska kraven men att man antagit, att de övriga partierna skulle acceptera kraven. För att undvika en splittring, som hade ansetts alldeles särskilt ödesdiger för vårt land vid det tillfället, hade man emellertid inom den socialdemokratiska riksdagsgruppen röstat ja till eftergifterna.

Det underliga inträffade således, att en faktisk parlamentarisk majoritet uppgav sin ståndpunkt för minoriteten. Vår kontaktman genmälde, att den socialdemokratiska gruppen i sitt handlande kunde få stöd av en minoritet inom folkpartiet och att följaktligen en stabil majoritet för avslag var tryggad. Detta påpekande från representanten för folkpartiet föranledde ingen synbar reaktion på socialdemokratiskt håll.

Nu har statsrådet Möller gjort gällande — inte i svaret på interpellationen men i den artikel, som han tidigare publicerat — att därest de tyska kraven avvisats, skulle i varje fall de socialdemokratiska statsråden ha lämnat regeringen. Detta hade måst leda till en fullständig regeringskris, och statsministern hade då självfallet fått inlämna en avskedsansökan för hela regeringen. Den nya regering, som i så fall skulle ha bildats, skulle ha fått karaktären av en till fortsatt eftergiftspolitik gynnsamt inställd regering.

Statsrådet Möller har, synes det mig, haft en mycket ringa förmåga att styrka denna sin tes. Jag har för egen del inte förrän på den allra sista tiden fått reda på att dylika farhågor då verkligen existerade. Nog är det väl ändå

Svar på interpellation. (Forts.)

en egendomlig konsekvens av den demokratiska parlamentarismen att en majoritet frånträder regeringsmakten och överlämnar åt utomparlamentariska krafter att dirigera uvecklingen.

Som vi alla komma ihåg vunno socialdemokraterna en stor valseger hösten 1940, en seger som firades med buller och bång. Man frågar sig då, vadan detta utslag av kraftlöshet från socialdemokratiens sida, när den stod inför sitt första tillfälle att hävda sin nyvunna maktställning. Socialdemokraterna hade därtill haft så mycket mindre anledning att frånträda sina åsikter, som de, om de nu varit inställda på en karskare hållning gentemot tyskarna, kunde räkna med biträde inte bara från kommunisterna, vilka vid det tillfället anmälde sig som anhängare av motståndspolitiken, utan även från åtskilliga representanter för de borgerliga partierna.

Nu tänker sig möjligen herr statsrådet Möller, att de krafter som representerade eftergiftspolitiken vid det tillfället voro starka och hade särskilda maktmedel till sitt förfogande. Tänker man den tankegången till slut så innebär ju detta bland annat det påståendet, att vår monark för första gången sedan demokratin infördes på allvar i vårt land skulle ha begagnat sig av en visserligen formellt gällande men i realiteten obefintlig möjlighet att bilda en regering, som vore mot folkets vilja. Så vitt jag kan se är en dylik insinuation — på något annat sätt kan man inte betrakta detta — helt obefogad och måste tillbakavisas. Det är förvånande att en person, som fortfarande är medlem av Konungens statsråd, använder ett skrivsätt, som måste leda tankarna på sådana banor.

Nu finns det väl en tredje möjlighet, och jag skulle tro att den är den mest sannolika. Det är, att statsrådet Möller hela tiden rör sig med en efterhandskonstruktion. Det har i alla tider varit mycket vanligt bland statsmän och ledande politiker att ge eftervärlden ett intryck av deras rättrådighet, klokhet och förutseende i givna situationer. Det är därför historikerna måste vara kritiska mot de agerande statsmännens memoarer, och det är därför som de alltid utrensa allt ovidkommande. Jag är också övertygad om att kommande historiker, som komma att syssla med dessa intressanta spörsmål, skola förstå att kritiskt granska sådana efterhandsomdömen, som här ha presterats. Människor måste bedömas efter sina handlingar och inte efter hur man tror att de ha tänkt eller efter de bevekelsegrunder, som man i sin beundran för dem tror, att de vägletts av.

För samlingsregeringens politik svarade ledningen för samtliga däri engagerade partier, och någonting annat har inte framhållits från socialdemokratiskt håll tidigare. Man har från det hållet, när det gällt impopulära åtgärder, med mycket stor skärpa hävdadt, att regeringen i sin helhet och solidariskt varit ansvarig för sitt handlande. Man kunde inte kasta skulden på den ena eller andra partifraktionen, som var representerad i samlingsregeringen.

Nu har statsrådet Möller upplyst oss om att åtminstone fyra statsråd i den konselj, som hölls efter såväl partigruppernas överläggningar som den hemliga överläggningen här i riksdagen, inför Konungen anmält sina betänkligheter mot den gjorda eftergiften. En sådan ståndpunkt är jag den förste att förstå. Jag vill dock tillägga, att statsrådets protokoll från 1941 inte bär några som helst vittnesbörd om dylika divergenser. Om ett statsråd ogillar den politik, som regeringens majoritet är anhängare av, brukar det vara praxis, att vederbörande anmäler sin reservation mot beslutet, och denna reservation antecknas också till statsrådsprotokollet. Det hade varit desto mera ofarligt att företaga en sådan anteckning av de apostroferade statsråden, som protokollet hade kunnat göras hemligt i ett ganska stort antal år —

Svar på interpellation. (Forts.)

jag vill minnas att det är under 25 år som dessa protokoll inte bli tillgängliga för allmänheten.

Det hade också funnits en annan möjlighet för de socialdemokratiska statsråd, som så bestämt ogillade eftergiftspolitikerna — det var tydligen inte alla, och jag noterar att statsministern i sista hand inte var med bland dem liksom ytterligare ett socialdemokratiskt statsråd — att markera sitt ogillande. De hade kunnat utträda ur regeringen. Det fanns ju, och det finns fortfarande ett betydande antal kapaciteter inom detta stora parti, som säkerligen varit beredda att efterträda dem. Men, herr talman, konsten att avgå ur en regering, som tidigare praktiserades ganska ofta, har med åren blivit allt mer och mer bortglömd. Jag tror att man rent av kan säga, att det så småningom börjat tillhöra de politiska kuriositeternas kabinett, dit man även nödgas förvisa projektet om en minoritetsregering sommaren 1941.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag måste för min del antaga, att större delen av herr von Friesens anförande tillkom utan kännedom om det verkliga innehållet i mitt interpellationssvar och alltså inte är en efterhandskonstruktion utan en förhandskonstruktion.

Jag vill först konstatera, att den artikel det är fråga om blev tillgänglig för vem som helst åtminstone några dagar före jul — jag kan inte precis säga vilket datum. Det egendomliga inträffade då, att det egentligen inte blev något väsen om det. En artikel i *Handelstidningen* tog verkligen upp spörsmålet till belysning, men efter detta dröjde det minst fjorton dagar, jag skulle tro till och med något mer, innan någon tidning i Stockholm ansåg det lönt att taga upp denna sak.

Vad står det nu i denna artikel? Ja, det konstateras, att statsministern var moståndare till den tyska transiteringen. Ändå skedde medgivandet, ty man ansåg att risken för tillträddandet av en tysksinnad regering — det hade varit klokt och bättre att helt enkelt säga »eftergiftsregering» — var så stor, att man inte ville ta den. Med detta har jag aldrig tänkt framkalla någon debatt. Jag hade verkligen inte tänkt, att man skulle göra något slags partipolitiskt småbröd av detta konstaterande. Vad jag ville var att ge ett, som jag tyckte mycket illustrativt, exempel på vilka svårigheter statsministern och naturligtvis även de övriga regeringsledamöterna kunde komma i under det läge, som vi befunno oss i. Jag har sagt att vi hade den meningen, och personligen hyser jag fortfarande den meningen, att eftergiften inte hade behövts. Vad jag emellertid egentligen velat understryka är, att det ofta krävdes ett stort mått av självövertvinnelse för att överhuvud taget kunna hålla ihop en regering, sammansatt av praktiskt taget alla partier i landet, under dessa svåra påfrestningar. Det är ungefär vad jag velat säga. Hade man låtit detta vara detta och inte som dessa tidningar dragit in Konungens person — det har jag aldrig gjort på något sätt — så hade denna debatt varit fullkomligt överflödig. Jag har icke gjort någon insinuation mot Konungen. Jag har bara sagt det, att om vi dragit oss tillbaka, så hade Konungen *måst* bilda en ny regering. Så vitt jag förstår krävde hela det läge, vari vi då befunno oss, att det då blivit en regering som gjorde eftergifter, vilka samlingsregeringen vägrat.

Jag förstår inte, hur man kan komma ifrån logiken i det resonemanget. Vi voro rädda för att en eftergift av detta slag av en *ny* regering skulle åtminstone underlätta för tyskarna att genomdriva andra önskemål. Jag tror att herr von Friesen gör saken fullkomligt barnsligt enkel för sig då han, med en hänvisning till att vi hade majoritet i riksdagen, försöker avfärda det hela. Om det hade bildats en ny regering, som tyskarna måste ha uppfattat såsom vänligare

Svar på interpellation. (Forts.)

inställd mot dem än den regering som avgått, och riksdagens majoritet hade försökt att jämförelsevis snabbt jaga bort den regeringen igen, är det då inte alldeles uppenbart, att vårt läge i förhållande till Tyskland skulle ha blivit i allra högsta grad försämrat?

De fyra socialdemokratiska statsråden, som hade en avvikande mening, ha inte visat någon heroism av något slag. De hade en mening men föll ifrån den. Vi sade visserligen i konseljen att vi hade en avvikande mening, men vi drevo det inte ens till en reservation. Det vill med andra ord säga, att vi äro konstitutionellt ansvariga för det beslut, som fattades. Vad vi åsyftade med denna deklaration var ingenting annat än att Konungen skulle få veta, att regeringen i sak inte var enhällig i denna fråga. Det var det enda vi avsågo med detta. Jag har aldrig haft en tanke på att vi genom dessa förklaringar skulle kunna undandraga oss det faktiska medansvar, som vi hade då beslutet ändå fattades.

Herr von Friesen säger, att vi skulle ha anmält en reservation. Ja, naturligtvis hade vi kunnat göra det. För min del bedömde jag saken på det sättet, att vi antingen hade att stanna kvar och inte på något sätt utåt tillkännagiva, att det fanns en verklig splittring inom regeringen, eller också måste vi avgå. Den där medelvägen med en reservation betraktade jag i varje fall såsom utsluten i detta utomordentligt svåra och allvarliga läge, och det är ganska uppenbart att mina kolleger gjorde detsamma, eftersom ingen anmält någon reservation till protokollet. Jag får säga, att jag är alldeles överraskad över den fullkomligt nervösa iver, som tycks ha gripit vissa grupper av folkpartiet att här få lamentera omkring en sak, som ju numera inte har något annat än rent historiskt intresse. Jag ser det i varje fall på det sättet, att detta nu inte har annat än historiskt intresse. Ur historisk synpunkt kan den upplysning jag lämnat otvivelaktigt ha ett visst värde, men inte ur ansvarighetssynpunkt.

Jag kan heller inte vitsorda, att vi fyra socialdemokratiska statsråd, som i konseljen meddelade att vi voro emot beslutet, därmed visade en särskild rättfärdighet och klokhet. Detta vore fullkomligt felaktiga adjektiv att använda beträffande den hållning, som vi intogo. Men vi ansågo det vara mycket farligt för Sveriges land att i det pressande läge vi då befunno oss i spränga samlingsregeringen. Vi accepterade den meningen och handlade efter den meningen. Risken för vad som skulle kunnat hända har jag påpekat, och jag förstår, uppriktigt sagt, inte alls allt det ståhej, som man i vissa delar av den offentliga debatten och nu från herr von Friesens sida för kring hela denna sak.

Herr von Friesen erhöll på begäran ordet för kort gemmäle och anförde: Herr talman! Jag har alltid uppfattat den demokratiska parlamentarismen på det sättet, att de skola ha regeringsansvaret, som i en viktig och vital fråga hysa en alldeles bestämd mening om densamma och som också förfoga över majoriteten. I detta fall förelåg ju enligt statsrådet Möllers uppgifter den situationen, att det socialdemokratiska partiet och de socialdemokratiska ledamöterna i samlingsregeringen voro så gott som eniga om att det tyska kravet skulle tillbakavisas. Det rörde också en fråga, som åtminstone jag betraktar såsom mycket viktig för landet.

Nu säger statsrådet Möller, att det är en barnslighet av mig att tolka parlamentarismen på det sättet, att jag fortfarande gör gällande att detta parti och dess regeringsledamöter, om de verkligen hade den uppfattningen att frågan var av vital betydelse, skulle ha drivit sin mening och att det skulle ha varit deras sak att bilda regering. En motsatt tolkning än den jag här åberopat skulle ju bland annat kunna innebära det, att man inte ansåg detta vara någon

Svar på interpellation. (Forts.)

hjärtesak för vederbörande, att det inte var en så stor fråga, att man ansåg sig kunna driva den till sin spets. Det vore inte någonting som hade någon allvarlig betydelse för vederbörande.

Det är detta jag har velat konstatera med mitt inlägg. I övrigt finner jag, att statsrådet Möller knappast på några punkter kunnat vederlägga de synpunkter, som jag har gjort mig till tolk för.

Vidare yttrade:

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag vill endast ge en kort replik. Har verkligen herr von Friesen inte någon föreställning om vad det skulle betyda att splittra en nation i det läge, vari vi då befunno oss? Det behövs inte mer än att man ställer den frågan för att alla följer skola bli begripliga.

Herr **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det är kanske riktigt, som herr statsrådet Möller säger, att det vi nu diskutera i huvudsak har betydelse för den historiska synen, men såsom en sann demokrat — det betraktar jag mig vara — vill jag framhålla, att det är viktigt att historieskrivningen blir så sann som den överhuvud taget kan bli.

Jag skulle inte ha lagt mig i denna debatt, men jag vill säga, att det förvånat mig att statsrådet Möller i interpellationssvaret och framför allt i minnesalbumet över statsminister Hansson försökt få fram vissa synpunkter, som måste ge en ensidig belysning över förhållandena såsom de voro vid det svåra tillfälle, då vi hade att taga ståndpunkt till denna framställning från Tyskland. Det kan inte vara riktigt att försöka insinuera, att det fanns vissa, som utan vidare accepterade denna begäran och ville bifalla den, ty så var inte förhållandet.

Inom det parti jag företräder var det en mycket stark opinion mot transiteringen, och det diskuterades både länge och väl om man överhuvud taget skulle gå med på det gjorda kravet. Det var med den frågan som med så många andra, att man fick avväga vilket som var det för fosterlandet och svenska folket riktigaste att göra. Självfallet voro samlingsregeringens beslut många gånger felaktiga; jag skulle kunna säga att de inneburo dumheter, som inte skulle ha gjorts, om sakerna hade kunnat övervägas under helt andra förhållanden. Då vi i det parti jag representerar skulle överväga denna fråga, tillhörde jag dem i regeringen som menade, att klokheten i det ögonblicket bjöd att tillmötesgå de gjorda kraven. Jag försökte inte sticka under stol med det. Jag ansåg, att jag i det ögonblicket bäst tillgodosåg landets och folkets intressen genom att handla på det sättet, och detta mitt ställningstagande står jag för fortfarande. Jag försöker inte komma undan genom att säga, att så och så ville jag helst ha gjort. Inom det parti, som jag företräder, var det emellertid, som jag nämnde, mycket starkt delade meningar.

Jag konfererade med dåvarande statsministern om denna fråga som om så många andra frågor. Jag skall här inte nämna en tidigare fråga, som inte berörts i detta sammanhang, nämligen frågan om befästningarna på Åland, om vilken jag något känner till även statsrådet Möllers inställning. Den kan ju komma i ett annat sammanhang. Jag konfererade alltså med statsministern, och statsminister Per Albin Hanssons och mina synpunkter sammanföll i ganska stor utsträckning vid vårt bedömande av vad som i det läget var klokt att göra. Om vi sedan handlade klokt är en sak för sig. Det få folket och eftervärlden bedöma. Men jag tycker inte det är riktigt, att man nu försöker göra gällande, att här var det ett i samlingsregeringen representerat parti, som tvingades till någonting. Det ger en felaktig bild av statsministern Per Albin Hansson, och det är en bild som inte heller är logisk med tanke på den politik

Svar på interpellation. (Forts.)

som fördes under alla de år, då kriget härjade runt omkring oss, utan att vi drogos in i krigsvirveln. Då sades det många gånger på valmötena och litet varstans: »Tack vare ett kallt huvud och en klar besinning har statsminister Per Albin Hansson räddat oss från att dras in i kriget.»

Det var många som räknade på samma sätt som statsminister Per Albin Hansson. Om det var fel att den gången tillmötesgå de tyska kraven och låta divisionen passera genom landet, så tar jag för min del ansvaret för det felet. Jag vill inte försöka konstruera fram något »därtill var jag nödd och tvungen» och säga, att därtill tvingades jag av de och de andra partierna i regeringen. Och det är synd, säger jag rent ut, att det målas en sådan bild av Per Albin Hansson som om han skulle ha tvingats till detta steg. Ty faktiskt var han av den bestämda uppfattningen, att i det läge vari vi befunno oss och i det ögonblicket det enda riktiga var det som skedde.

Om nu statsrådet Möller säger, att det fanns regeringsledamöter, som även i konseljen uttalade en annan mening, vet ju statsrådet Möller lika bra som jag, att det nog var många saker som bestämdes, som man kunde vara mycket tveksam om. Men inte skulle det falla mig in att en enda gång krypa bakom den majoritet, som beslöt detta, utan jag är beredd att ta ansvaret för vad som i detta fall skedde.

Det är klart, att det är tidningspolemiken om de olika uttydningarna av orden i minnesalbumet, som ha föranlett denna diskussion. Även om jag skulle vilja säga att det finns starka skäl för uttydningar på olika sätt av det uttalande, som gjorts i minnesalbumet, tycker jag inte det är något vackert minne man ger av statsminister Per Albin Hansson. Ty han var inte sådan. Han tog sitt ansvar, och jag är övertygad om att han satte in hela sin kraft på att genomföra en sak, som han ansåg lyckligast för hela landet. Det gjorde jag i mitt parti, därför att jag ansåg, att ett tillmötesgående i det ögonblicket var det lyckligaste, även om vi skulle vilja be Gud bevara oss för att behöva tillmötesgå sådana krav. Jag tycker inte, att man då efteråt skall komma och säga, att så och så skulle vi helst ha velat göra.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Herr Pehrsson-Bramstorp talar ju nu ungefär som om det var han som åtnjöt statsministerns alldeles speciella förtroende. Jag undrar, om inte jag kan göra anspråk på att åtminstone veta lika mycket om den dåvarande statsministerns faktiska ståndpunkt i sak som herr Pehrsson-Bramstorp.

Hela den där föreställningen att vi skulle ha velat krypa bakom någon — ja, det kan möjligen finnas någon formell riktighet i den, men det har i varje fall aldrig funnits någon sådan avsikt. Eftersom det inte avgavs någon reservation, eftersom vi inte avgingo, eftersom saken fick ha sin gång för oss, vore det ju ganska meningslöst om vi skulle försöka fransäga oss allt ansvar för vad som skedde. Det är inte så.

För min del var det ganska naturligt att, när jag skulle skriva några minnesord om den avlidne statsministern, åtminstone ta upp en del av de ting, som hände under dessa de allra svåraste år, som vårt land har haft under generationer.

Herr **Pehrsson-Bramstorp** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det är långtifrån så att jag skulle vilja försöka framställa saken som om jag kände bättre till vad statsminister Per Albin Hansson ville än någon annan i regeringen. Men så mycket värde sätter jag på Per Albin Hanssons person, att jag räknar med att han, då samtliga partier i en för vårt land och folk brydsam tid försökte klara oss igenom den ena svårigheten

Svar på interpellation. (Forts.)

efter den andra, som regeringschef var ärlig gentemot sina medarbetare och talade om för oss de olika problemen och lade fram för oss hur han såg på dem och hur han skulle vilja handla, även om han ansåg att man inte borde handla så i det ögonblicket, därest man ville hålla oss utanför kriget. Det är självfallet, att det förekom många tillfällen, då vi kunnat komma med i det förödande blodbad, som då härjade, och då hade det svenska folket fått bättre erfarenhet om vad egentligen hela det elände, som övergått den övriga världen, har betytt. Men därifrån bevara oss, enligt mitt sätt att se, milde Herren Gud!

Jag försöker inte det ringaste göra gällande att jag visste bättre, men jag vet ändå vad vi resonerade om, och jag kan skriva någonting om många olika saker, som bjödo oss svårigheter. Men jag trodde ändå, att när vi tillsammans försökte klara oss igenom krisen det inte sedan skulle sägas, att den och den delen av de borgerliga var tysksinnad o. s. v. Det anstår inte en av samlingsregeringens ledamöter att så göra, enär samtliga voro svenskar och inget annat.

Härefter anförde:

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Situationen, när denna fråga handlades 1941, var ju sådan att det inte finns någon människa, som vet allt vad som hände i alla de olika instanser, där frågan behandlades. Det praktiserades en budskickningsparlamentarism, som innebar att de olika grupperna diskuterade saken var för sig och sedan fingo bygga på rapporter från de andra grupperna. Även inom regeringen var det väl på det sättet, att man inte kunde ha något förstahandsintryck av hela den samlade riksdagens blandade reaktioner inför vad som här skulle ske.

För egen del tillhörde jag den tredjedel av folkpartiet, som var ovillkorligen emot eftergift. Jag hade den uppfattningen, att när man högtidligen hade proklamerat svensk neutralitet inför all världen och när man hade väd-jat till det svenska folket om stora offer i pengar och dagar för att värna denna neutralitet, så skulle man inte utan vidare lämna den på det sätt, som här föreslogs. Men jag erkänner för min del gärna, att det i den pressade situation, man då befann sig, också var naturligt att människor kommo till olika resultat, när de prövade situationen, och jag har för min del ingen som helst anledning att angripa någon för den ståndpunkt han intog, vare sig inom det parti jag själv tillhör eller inom andra partier.

Vad jag anser det vara särskild anledning att här påtala är inte den ståndpunkt som olika parter intogo, utan det från socialdemokratiskt håll framförda försöket att göra politik av en ståndpunkt, som man icke intog.

Nu säger statsrådet Möller, och även herr Ward, att det är den borgerliga pressen, som har aktualiserat denna debatt. Det är det väl ändå inte. Första gången denna sak diskuterades var hösten 1944, då herr Åkerberg tog upp saken i Örebro-Kuriren och försökte driva precis samma linje som man försökt driva nu, nämligen att man egentligen var emot detta beslut, men att man gav efter för de andra partiernas skull. Och denna gång är det ju socialminister Möllers framställning, som satt debatten i gång.

När vi från folkpartiets sida försökte få kontakt med den socialdemokratiska riksdagsgruppen de där händelserika dagarna, så fingo vi, såsom herr von Friesen redan omnämnt, det intrycket, att man i denna kammare tänkte lägga upp saken så som om man egentligen vore emot beslutet men givit efter med hänsyn till de borgerliga partierna. Då meddelades det ifrån vår talesman, att i så fall skulle minoritetsgruppen i folkpartiet meddela, att det

Svar på interpellation. (Forts.)

förelåg majoritet i denna kammare emot regeringens ståndpunkt. Huruvida detta föranledde en omredigering av den socialdemokratiska ledarens förkun- nelse här, kan jag icke bestämt säga, men såvitt jag minns blev framställ- ningen i varje fall icke sådan man först förutsatte. Det dröjde emellertid inte så värst länge förrän man på olika vägar sporde, att den socialdemokra- tiska informationsverksamheten ute i landet gick just på denna linje och att man försökte fritaga det socialdemokratiska partiet från medansvarighet.

Om man nu lägger samman vad socialdemokratiska tidningar och andra i detta fall ha sagt, så är det för det första, att de socialdemokratiska ledamö- terna i regeringen voro emot eftergiften — man har i pressen icke skilt ut statsministern från denna grupp, och socialminister Möller har i sin framställ- ning närmast givit det intrycket, att statsministern också var emot den — och för det andra, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen med samtliga röster utom två var emot beslutet. Kanske var det två, som hade bundit sig redan i utrikesnämnden, inte vet jag. För det tredje meddelar man, att man uppgav denna ståndpunkt, men då det gäller anledningen växlar detaljmoti- veringen en smula. Hemma i Uddevalla ha både kungens abdikation, rege- ringens avgång, krig med Tyskland och inbördeskrig förekommit i motive- ringarna. Jag tror, att man bevisar litet för mycket i så fall.

Den fråga man ställer sig — och den ställer man sig med ännu större skäl efter vad herr Pehrsson-Bramstorp nyligen meddelat — är varför det inte gjordes något försök att utforska hur stor riksdagsmajoritet som kunde ha vunnits, ifall man sökt skapa samling kring denna socialdemokratiska stånd- punkt. Det fanns starka krafter inom bondeförbundet, säger herr Pehrsson- Bramstorp, för en sådan ståndpunkt. Det fanns starka krafter för den inom folkpartiet. Hur det var inom högern ha vi inte hört något om ännu. Såvitt jag förstår uppgav man denna socialdemokratiska ståndpunkt utan att för- söka i riksdagen skapa samling omkring den. Det parti som hade ledningen i regeringen, som hade majoriteten i riksdagens båda kamrar, som till sin principiella inställning är republikanskt, detta parti föll ifrån sin ståndpunkt utan att göra några allvarliga försök att skapa samling omkring den!

Nåja, även den saken kanske kan förklaras, och den må gärna förklaras hur socialdemokraterna vilja. Men det får jag säga, att om man far ut i landet och försöker skapa något slags politisk tillgång i en sådan handlingslinje, då tror jag man skriver ner kraven på sig själv för hårt och underskattar det svenska folkets omdöme. Vi ha från vår sida inte gått till angrepp i denna fråga, och jag understryker än en gång, att jag inte har något intresse av att kritisera dem som hade en annan ståndpunkt än jag. Men jag tycker, att man med all rätt kan kritisera, när folk försöker bygga en politisk platt- form på en ståndpunkt, som de inte ha haft.

Herr statsrådet **Vougt**: Herr talman! Jag hade egentligen inte tänkt, att jag skulle behöva deltaga i denna debatt, och jag har i och för sig ingenting av större vikt att säga. Men jag har nu två gånger blivit apostroferad av de båda talesmännen för folkpartiet, först av herr von Friesen och sedan av herr Svensson i Ljungskile. Herr von Friesen nämnde, att man från folkpartiets minoritetsgrupp dagen före denna frågas behandling i riksdagen trädde i för- bindelse med mig och meddelade, att det fanns motståndare till eftergiften inom folkpartiet, vilket jag för övrigt då visste. Men, tillade herr von Friesen, detta utlöste ingen synbar reaktion hos talesmannen för den socialdemokratis- ka riksdagsgruppen.

Herr Svensson i Ljungskile gav en något annan version av saken, men han fullföljde dock icke den framställning, som han tidigare lämnat i pressen. Där

Svar på interpellation. (Forts.)

har han nämligen uttryckt saken så, att den socialdemokratiska gruppordföranden i andra kammaren bade för avsikt att vid det hemliga sammanträdet i kammaren göra gällande, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen var helt emot ett medgivande av den tyska transiteringen men böjde sig av hänsyn till de andra gruppernas ställning. Herr Svensson i Ljungskile har åtminstone vid något tillfälle i pressen framhållit, att genom detta behjärtade ingripande från medlemmarna av den folkpartistiska minoritetsgruppen förhindrades denna socialdemokratiska manöver.

Vad som inträffade var följande. På kvällen före det hemliga riksdagssammanträdet påringdes jag av en ledamot i minoriteten inom folkpartiet, om vilken herr Svensson i Ljungskile nu uppgav att den bestod av en tredjedel. Denna ledamot frågade mig vad jag skulle säga. Jag svarade att jag skulle försöka så gott jag kunde anmäla den ståndpunkt, till vilken min grupp vid sin överläggning hade kommit. Han sade då: »Jag hoppas, att du inte säger för mycket, att du inte uttrycker dig för skarpt, för i så fall måste jag i kammaren begära ordet och konstatera, att det finns en majoritet mot detta beslut och anhålla om att frågan återremitteras till riksdagsgrupperna.» Jag hoppas, att jag rätt har återgivit vad som sades till mig i ett telefonsamtal den kvällen.

Följande morgon anmälde jag för statsministern vad som sagts till mig av ifrågavarande medlem av folkpartiet, och jag hade vidare ett samtal med min kollega i första kammaren, Harald Åkerberg, om saken. Vi blevo överens om att vad som meddelats inte i och för sig kunde medföra någon åtgärd från vår sida. Ifrågavarande ledamot hade ju möjlighet att stiga upp i kammaren och ställa vilket yrkande han önskade, alldeles oberoende av hur man uttryckte saken från vårt håll.

Vad jag då fann angeläget att framhålla och vad jag då framhöll — jag hoppas jag får säga detta trots att protokollen alltjämt äro hemligstämplade — var att den eftergift, som här gjordes, av den socialdemokratiska gruppen betraktades som en engångseftergift, något som inte fick upprepas. För att undvika onödiga skrivelser och gissningar i pressen, där man på sina håll har försökt tilldela mig en särskild roll under kriget, vilken jag aldrig haft, vill jag tillägga, att vid utrikesnämndens första sammanträde om denna sak, då jag för första gången fick kännedom om det tyska transiteringskravet, avstyrkte jag för min del bifall till detta transiteringskrav, och jag tillkännagav samma ståndpunkt vid riksdagsgruppens överläggningar. För mig var det emellertid inte så svårt att förlika denna min ståndpunkt med den ståndpunkt, vartill gruppen kom, framför allt därför att jag var mycket tillgänglig för det patos, med vilket statsminister Hansson under hela kriget — jag fick många vittnesmål om den saken — förfäktade en linje, som han aldrig uppgav och som han uttryckte på följande sätt: det kan tänkas att vi måste ta en brytning, att vi komma till en punkt, där vi måste ställa oss i ett utomordentligt riskfyllt läge gentemot den stormakt, som vi äro mest pressade av. Men när vi göra detta, skola vi veta, att det svenska folket står samlat kring den ståndpunkten.

Medan jag har ordet kanske jag, herr talman, får säga en sak till. Herr Svensson i Ljungskile ville nyss göra gällande, att det skulle vara från socialdemokratiskt håll, som efter krigets slut diskussionen om händelserna vid midsummarens 1941 påbörjats. Detta är icke riktigt. Herr Svensson i Ljungskile försökte åberopa såsom bevis för sin sats, att riksdagsman Harald Åkerberg skulle ha varit den förste, som tagit upp detta ämne genom en artikel i Örebro-Kuriren på hösten 1944. Vad som hade föregått detta, herr Svensson i Ljungskile, var följande. På hösten 1944 ägde på Utrikespolitiska institutet rum en tillställning, varvid från folkpartistiskt håll — jag skulle kunna nämna namn — frågan om händelserna 1941 drogs fram i diskussionen, som även blev känd

Svar på interpellation. (Forts.)

utåt. Det var således inte på det sättet, att Harald Åkerberg, i något syfte att rättfärdiga socialdemokratien eller att brösta sig på dess vägnar, första gången drog fram denna sak inför offentligheten, utan det var från folktoppartistiskt håll som detta skedde.

Jag har velat göra detta tillrättaläggande, då jag tycker att det har ett visst värde för att belysa varför det kommit upp en diskussion i denna sak, en diskussion som också enligt min mening numera knappast kan tjäna något större syfte.

Herr Fast: Herr talman! Såsom vi kunnat konstatera, var det interpellationssvar, som här lämnats, synnerligen koncentrerat och hänförde sig endast till händelser i samband med transiteringen genom vårt land av den bekanta tyska truppdivisionen. Det var ju också naturligt, att interpellationssvaret skulle vara på detta sätt begränsat, eftersom interpellanten endast hade berört ifrågakavande avsnitt av vår neutralitetspolitik.

Interpellationssvaret belyste ju vidare inte något annat än ställningen inom regeringen. Jag tror emellertid, att det kan, med stöd av vad som förekommit här i dag liksom av den kännedom man själv har om händelserna vid denna tid, sägas att ställningen inom regeringen ganska troget avspeglar förhållandena inom respektive riksdagspartier, som deltog i samlingsregeringen. Så var åtminstone fallet i fråga om den socialdemokratiska riksdagsgruppen, som nära hundra procentigt ställde sig på samma ståndpunkt som de socialdemokratiska regeringsledamöterna. Det har angivits en siffra i fråga om dem, som skulle ha haft en annan mening, och jag vill inte heller bestrida den.

Men frågan om huruvida man skulle lämna ett nej var dock ytterst beroende av om det kunde uppnås en sådan enighet inom både riksdagspartierna och nationen i övrigt, att man i det mycket farofyllda läge, som vid denna tidpunkt förefanns, skulle kunna räkna med att vidtaga även långtgående åtgärder. Det är här omvittnat och alla bekant, att den uppfattning, som sålunda den socialdemokratiska riksdagsgruppen hade, icke helt delades av de borgerliga partierna. Vi ha här fått uppgift åtminstone från två partier om hurudan ställningen ungefär var. Inom folktoppartiet voro två tredjedelar emot ett nej, och inom bondeförbundet fanns en stark stämning emot ett avslag på transiteringskravet. Jag fick, när jag lyssnade till herr Pehrsson-Bramstorp, närmast den känslan att man där kände olust och var bekymrad men att man ändå inte var beredd att säga nej, och det är ju en väsentlig skillnad mellan att göra detta och att verkligen säga nej. Jag undrar, mina damer och herrar, huru den man i Sverige skulle ha sett ut, som inte i detta fall kände betydande harm och olust — detta gäller även dem, som till sist voro anhängare av att medgivandet skulle göras. Det är enligt mitt förmenande självklart, att trycket från det dåvarande maktstarka Tyskland på vårt land skulle ha ökat, om inför världen skulle ha bekantgjorts den splittning av nationen, som i det första skedet onekligen förefanns, när det gällde denna fråga. Det skulle ha kunnat omöjliggöra ett anlitande av de yttersta motståndsvägar, som en nation, då den kämpar för sin självständighet och frihet, ändå alltid måste vara beredd att gå.

Jag måste säga, herr talman, att både herr von Friesen och herr Svensson i Ljungskile ha resonerat om det krav, som framställdes från tysk sida, och om det läge, vari vi då befunno oss, som om det hade gällt att fatta beslut i ett byggnadsärende eller i en enkel lagfråga. Situationen var dock en helt annan. Vad som under vanliga förhållanden kan gälla i fråga om en parlamentarism sättes ur spel i en sådan situation, vari världen då befann sig, och där-

Svar på interpellation. (Forts.)

vidlag utgjorde icke vårt land något undantag. Det gör att jag inte tror, att den möjlighet, som man här talar om, nämligen att vi skulle ha kunnat bilda en regering med tillskott från minoriteten inom det borgerliga lägret, hade funnits. Jag tvivlar, herr talman, på att det hade varit möjligt att finna några sådana minoriteter. Det råder ju ändå inom partierna i vårt land en ganska god disciplin, och har majoriteten inom ett parti beslutat intaga en viss ståndpunkt, böjer sig oftast minoriteten i sista omgången för denna ståndpunkt. Men även om det hade varit möjligt att finna några sådana minoriteter, hade det, herr talman, inte varit tillräckligt för att taga det steg, som kanske kunde ha fört oss ut i det synnerligen ovissa och som gjort att de yttersta motståndsåtgärderna behövt vidtagas. Jag säger »kunde», ty i dagens läge vet ju ingen något om vad som egentligen skulle ha kunnat ske.

När jag, herr talman, har vidrört detta ståndpunktstagande från den socialdemokratiska riksdagsgruppens sida, har det inte skett för att rikta några som helst anklagelser åt något håll, utan endast för att, när saken på känt sätt rullats upp, understryka såsom riktigt vad statsrådet Vougt här nyss meddelat. Det har ju också i tidningspressen förekommit så många misstydningar, att det inte kan skada med ett klarläggande även för den socialdemokratiska gruppens del, så långt nu detta kan ske med stöd av främst minnesbilder. Men även den socialdemokratiska gruppens protokoll innehålla ganska ingående och exakta anteckningar, som vittna om att vad som här har sagts både från statsrådet Möllers och min sida är fullständigt riktigt.

Det är också helt naturligt, att det här inte kan vara fråga om att rikta anklagelser mot något håll. När den socialdemokratiska riksdagsgruppen gav sina representanter i samlingsregeringen det rådet att med hänsynstagande till det verkliga läget och den splittring, som fanns inom nationen, gå med på eftergifterna, betydde detta, att den socialdemokratiska riksdagsgruppen helt och fullt ställde sig bakom den ståndpunkt, som regeringen intog, och icke ämnade på något sätt ta avstånd därifrån. Jag har också för mitt vidkommande i alla avseenden tagit det hela och fulla ansvaret, och jag tror inte på den ovederhäftiga agitation, som herr Svensson i Ljungskile påstod skulle ha förts vid några valmöten. Det är inte här, herr Svensson i Ljungskile, fråga om saker, som man behandlar på valmöten, och jag tror inte heller att så har varit fallet.

Jag vill också understryka vad statsrådet Vougt här nämnt om att det lämnades en bestämd förklaring om att man skulle på olika vägar, både inåt och utåt, klart låta komma till uttryck, att det var fråga om en engångs-eftergift. Jag tror att det var synnerligen klokt att så skedde, ty det förekom vid denna tidpunkt sannerligen ändå tillräckligt med påtryckningar på vårt land från tysk sida i andra avseenden.

Till sist vill jag bara framhålla, att även om en känsla av bitterhet finns inför vad man fick gå med på i tvångsläget 1941, så är det dock med glädje man konstaterar, att det var icke minst genom att hålla samman i denna verkligt brydsamma situation och genom att till det yttersta mobilisera våra samlade resurser som vi lyckades i strävandena att hålla landet utanför kriget. Jag vill, herr talman, i det sammanhanget citera vad jag personligen sade till statsministern den mycket allvarsdiga eftermiddagen: »Aldrig skall det kunna sägas om det socialdemokratiska partiet, att det har svikit nationen i ett hårt och beträngt ögonblick.» Och det skedde ju inte heller.

Jag tror alltså, att även om det kan sägas att det inte endast var tack vare vår egen förtjänstfulla politik, som landet kunde hållas utanför kriget, utan att även ödets gudinna och turen därvidlag spelade en väsentlig roll, så får man inte underskatta värdet av den utomordentliga sammanhållning, som

Svar på interpellation. (Forts.)

vid denna tidpunkt ändå var för handen i vårt land, liksom av den vilja till upppoffringar, som gjorde sig gällande under den tid kriget pågick. Jag tycker, herr talman, att man kan konstatera, att detta är ett synnerligen stort värde, även med hänsyn till framtiden.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag skall inte förlänga debatten, men jag vill säga några ord i anledning av herr Pehrsson-Bramstorps anförande.

Såsom jag konstaterade i interpellationssvaret, stödde sig mina sakuppgifter inte bara på minnesbilder utan också på anteckningar, som gjorts av ett par ledamöter av samlingsregeringen, och när herr Pehrsson-Bramstorp här tydligen försöker göra gällande, att den bortgångne statsministern och han voro en själ och ett hjärta i denna sak, så kan jag inte — jag hade inte från början tänkt beröra det — underlåta att nämna, att en av dem, som gjorde anteckningar, var den avlidne statsministern själv. Och han har om midsommaraftonen, måndagen den 23 juni 1941 bl. a. skrivit: »Kl. 10—12 sammanträdde regeringen. Alla närvarande. Günther redogjorde för tyskarnas önskemål och talade för tillmötesgående i fråga om transiteringen av en division. Övriga önskemål skulle bli föremål för förhandlingar. Den efterföljande överläggningen kom också i första hand att gälla transiteringen. Självt utvecklade jag efter Günthers redogörelse skälen för ett avböjande, varvid jag mindre tryckte på reagensen utifrån än på den återverkan medgivandet kunde få på vårt eget folk. I fortsättningen deklarerade bland andra Bramstorp sin anslutning till utrikesministerns mening.»

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag skulle först vilja uttala ett erkännande till herr socialministern för att han genom sin minnesartikel verkligen riktat uppmärksamheten på de krafter, som i detta fall drevo sitt spel och som uppenbarligen voro beredda att sätta riksdagen och de parlamentariska spelreglerna ur funktion för att tillmötesgå de tyska anspråken.

Den interpellation, som här i dag besvarats, har ju föregåtts av en pressdiskussion, där temat från den socialdemokratiska pressens sida egentligen har varit, att det var Kungen, som mot de socialdemokratiska regeringsmedlemmarnas vilja, mot den socialdemokratiska riksdagsmajoritetens vilja genomdrev eftergifterna. Interpellanten herr Ward har själv i sin tidning — jag antar att det är han, som skrivit den ifrågavarande ledaren — meddelat, att socialdemokraterna »funnit sig ställda inför en monarkisk påtryckning, som inte riktigt rymmes inom det vedertagna parlamentariska styrelsesättets ram». Och Kungen har själv, såsom alla veta, för inte så länge sedan påpekat, att han ingripit, och jag föreställer mig, att det var händelserna vid midsommaraftonen 1941, som han avsåg, då han ingrep och gav regeringspolitiken en bestämd, av honom önskad inriktning.

Jag har försökt följa vad andra vittnen ha skrivit om denna remarkabla tilldragelse, när majoriteten kapitulerade för minoriteten och vi alltså begåvades med dessa eftergifter. En av de dåvarande socialdemokratiska andrakammarledamöterna, Rolf Edberg, har skrivit i sin tidning *Ny Tid*, att »kungens vilja rönt stor förståelse inom vissa inflytelserika kretsar», och han tillägger, att om socialdemokraterna den gången hade sagt nej, hade det antingen blivit abdikation eller också hade det blivit en minoritetsregering, som — för att återvända till socialminister Möllers minnesanteckning — hade blivit till sin anda en klart tysksinnad regering.

Jag tar herr Åkerberg, den socialdemokratiska förstakammarledaren, som i sin tidning, *Örebro-Kuriren*, har upprepat vad som sagts från herr Möllers sida, att alla socialdemokratiska statsråd voro motståndare till eftergiftslinjen.

Svar på interpellation. (Forts.)

Jag tar en annan socialdemokratisk ledamot av första kammaren, herr Brandt, som dock inte numera tillhör riksdagen. Herr Brandt påstår, att han har antecknat vad som föregick beslutet inom den socialdemokratiska gruppen, och han säger bl. a., att dåvarande statsministern Per Albin Hansson kunde »naturligtvis resa till Kungen med vårt nej, men följden kunde bli regeringskris med svårbedömbara konsekvenser, eftersom Kungen hade kommit att abdikera, samlingsregeringen att upplösas och socialdemokraterna att försvinna ur regeringen».

Morgon-Tidningen säger, efter att ha granskat den diskussion som uppstått om saken, att ett nej från socialdemokraternas sida hade betytt att de fått lämna regeringen och att landet fått en borgerlig minoritetsregering, som alltså skulle ha blivit »en typisk eftergiftsregering».

Jag skall ta ännu ett vittnesbörd av en person, som väl var närvarande vid överläggningarna och som fortfarande tillhör denna kammare, nämligen riksdagsman Karl Bergström. Han förklarar i sin tidning, att man bland de socialdemokratiska riksdagsmännen allmänt hade den meningen, att Kungen skulle vägra att godtaga ett nej på det tyska kravet och att om socialdemokraterna sagt nej hade det blivit en borgerlig minoritetsregering, varefter det inte dröjt länge »förrän vi i oblodiga former helt ockuperats av tyskarna».

En borgerlig regering skulle alltså enligt framställningen i den socialdemokratiska pressen, grundad på uttalanden av socialdemokratiska riksdagsmän, som voro närvarande vid överläggningarna, ha varit liktydig med en oblodig ockupation, d. v. s. utvecklingen i vårt land skulle ha blivit densamma som föregick Ungerns, Rumäniens och Bulgariens inträde i kriget.

Jag tror detta uttrycker deras mening, som gjort uttalandet, och jag kan därför icke förstå de socialdemokratiska talesmännens resonemang, att det inte finns någon anledning att dröja vid denna fråga och att den tillhör historien.

Jag vill till detta göra en påminnelse. Även om den kapitulation det här talas om är den som väckt det största uppseendet, var den inte den första kapitulationen. De berättelser vi vänta från utrikesdepartementet om några dagar tror jag skola omtala, att den första kapitulationen gjordes den 9 april 1940. Det var inte den enda — inför de tyska fordringarna förekom det många vänligheter och tillmötesgåenden mellan den 9 april 1940 och den 22 juni 1941, som jag skulle vilja sätta mycket hårdare epitet på.

Statsrådet Vougt talade om hur han greps av den dåvarande statsministerns patos och medvetna inställning, att det var möjligt att vi skulle tvingas bryta med Tyskland. Om detta var herr Vougts mening och inställningen hos alla dem, som under denna tid matade det svenska folket med framställningar om innebörden av denna politik, hade de en underbar förmåga att dölja densamma. Jag kan aldrig glömma att vid den tidpunkt, då den tyska radion spelade sorgemusik i anledning av stalingradkatastrofen, skrev en tidning, som står herr Vougt mycket nära, att vi även här i Sverige delade oron för ett tyskt nederlag. Jag kan inte heller glömma, att regeringsorganet i februari samma år — 1943 — talade om att en rysk seger var lika oroande för oss som en tysk. Hade man den inställningen, att vi kanske drevs in i ett läge, i vilket vi kanske måste bryta med Tyskland och slå in på en ny politik, gjorde man inte mycket för att ideologiskt övertyga folket om att detta kunde bli nödvändigt. Hade detta blivit nödvändigt skulle den förberedelse som gjordes ha utgjort ett direkt hinder mot att verkligen samla folket på en uppstramningslinje.

Nej, herr talman, hela tragiken i denna Ehrenrettung man nu försöker genomföra ligger i att man nu känner sig så bunden av denna politik, att man vill upprätthålla legendbildningen, ty vad är det väsentliga i denna fråga?

Svar på interpellation. (Forts.)

Det väsentliga är frågan, huruvida den politik, som socialdemokraterna tvingades genomföra i känslan av att det eljest skulle ha blivit en katastrof, räddade freden och gjorde att vi skonades på ett så underbart sätt. Får jag tro vad interpellanten, herr Ward, sagt här i dag, ville socialdemokraterna inte böja sig för detta Hitlers krav, men nu efteråt erkänna de, att det var lyckligast som skedde. I socialminister Möllers replik fanns en antydning till polemik mot denna uppfattning, men såvitt jag vet är han den ende som uttryckt någonting sådant. Han är inte säker på att det hade blivit sådana konsekvenser som han befarade, därest vi sagt ifrån till Tyskland, att vi inte ville medverka i det krig Tyskland då hade släppt lös mot Sovjetunionen och därmed medverka i det krig som fördes mot England. Anser man nu att det var bäst som skedde, blir ju konsekvensen att man underkänner den linje, som socialdemokraterna nu så anspråksfullt framträda som förespråkare för. I så fall måste socialdemokraterna säga, att de visserligen inte ville gå med på dessa eftergifter, men sedan de böjt sig för minoritetens och Kungens vilja har det visat sig att det var det lyckligaste.

Jag tror det är ganska viktigt att denna legendbildning upphör. Man bör göra sig förtrogen med tanken, att om inte den tyska armén krossats, hade våra hjälpåtgärder till tyskarna inte räddat Sveriges självständighet men väl banat vägen för dess förstörande. Det var alltså i verkligheten inte denna socialdemokraternas kapitulation under hot om abdikation eller vad det nu var som räddade landets fred och framtida självständighet. Om man inser detta, har man kommit en bit framåt och kan avstå från den legendbildning, som odlas på många håll, både i riksdagen och annorstädes. Det var tack vare ädelmodet från Tysklands motståndare att inte betrakta oss som medkrigförande som vi skonades, men äran räddade vi sannerligen inte. Det var mycket motiverat att min partikamrat Sven Linderot i första kammaren citerade Ola Hanssons ord: »Ni spände inte havande kvinnor för vagnen, men ni åkte och teg.»

Det svar som statsrådet Möller givit motiverar några frågetecken. I detta svar ges dåvarande statsministern, Per Albin Hansson, skulden för att den socialdemokratiska pressen framställt händelseförloppet på det sätt jag tidigare citerat. Det är på den dåvarande statsministerns framställning av läget inför den socialdemokratiska riksdagsgruppen 1941 som vederbörande skribenter stöda sig, när de vid denna upplärningskampanj hävda, att om inte socialdemokraterna vikit undan för den borgerliga minoriteten, hade det blivit ett regeringsskifte, som skulle ha inneburit en i oblodiga former genomförd kapitulation för Tyskland. Jag måste fråga socialministern, varför man inte tidigare ingripit mot en sådan som jag antar legendbildning. Om socialministern haft den övertygelsen att Kungen inte utövade något hot, när dessa beslut fattades, varför har man då inte talat om detta och påverkat pressen, som i dessa dagar diskuterat frågan? Att några socialdemokratiska ministrar ges en något karskare historik än den som gäller den dåvarande partiledaren, det får väl vederbörande själva klara upp, men på mig gör det inte något gott intryck. Hade statsrådet Möller den uppfattningen, att statsministern såg spöken när han talade om de redan berörda konsekvenserna av ett socialdemokratiskt nej, skulle han inte ha hemlighållit detta, och han skulle inte ha tillåtit att den press, som han själv varit med om att bygga upp, drivit en sådan framställning som den gjort under de senaste veckorna.

Sedan skulle jag vilja göra ytterligare en fråga. Vad är innebörden i påståendet att socialdemokraterna skulle ha fått lämna ledningen, om de sagt nej? De hade ju majoritet i riksdagen och det har framhållits av bland andra

Svar på interpellation. (Forts.)

herr Fast, att det inte fanns någon vacklan bland dem. Det var en stor majoritet, och herr von Friesen var till och med så vänlig att han inrangerade kommunisterna i motståndsrörelsen mot nazismen från den 22 juni 1941. Inom parentes vill jag säga, att herr von Friesen såvitt jag vet inte kom in i riksdagen förrän 1941. Eljest skulle han ha vetat, att huvudtemat i socialdemokraternas anföranden vid remissdebatten hösten 1940 var en varning för att vi höllo på att ragla rätt in i det tyska livsrummet. Men han har för övrigt givit ett sådant bidrag till det historiska klarläggandet av vad som skedde under krigsåren, att man må hålla honom en hyggligare räkning för att ha varit dåligt informerad. Han har i alla fall bidragit till att klara ut, att folkpartiet inte intog en så imponerande attityd som man försökt göra gällande i propaganan.

Men, herr socialminister, om socialdemokraterna voro tongivande inom regeringen — och det voro de — om de hade majoritet i riksdagen — och det hade de — om de nyligen erhållit den mest ovanligt exklusiva fullmakt av folket — och det hade de i valet några månader tidigare — hur kan man då säga, att socialdemokraterna skulle ha fått försvinna från arenan, om de hävdad riksdagsmajoritetens mening? Jag förstår inte hur socialministern kan ge denna framställning av Kungens handlingssätt, ty vilka krafter skulle ha genomfört denna minoritetens diktatur och vilka krafter skulle ha satt riksdagen ur funktion, om de inte kunnat stödja sig på Kungen? För mig ligger det i denna framställning en motsägelse, som jag hoppas socialministern, även om han nu måst lämna kammaren, finner det angeläget att klara ut bättre än som skett, ty genom denna framställning har han övertygat svenska folket om att bakom de män, som fått folkets och riksdagens förtroende, opererade det krafter, som voro beredda att genomföra en statskupp, liknande den som genomförts i Rumänien och andra länder. Jag förstår inte, att de borgerliga, som indirekt utpekade som redskapet för en sådan minoritetsdiktatur, inte ha någonting att säga på denna punkt.

Kvar står, om jag uppfattade socialministerns svar riktigt, att dåvarande statsministern Hansson trodde på möjligheten av en statskupp och att han meddelade sina partivänner, bland andra socialministern, detta. Då uppstår frågan: var statsministern omdömesgill, eller voro statsrådet Möllers i efterhand anmälda tvivel hållbara? Statsrådet Möller, som icke talat med Kungen, vilket däremot statsministern gjort, fritar Kungen. Han underkänner den dåvarande statsministerns framställning och fränkänner dennes farhågor, vilka gjorde ett så starkt intryck på den socialdemokratiska gruppen, att denna mot sin vilja kapitulerade för den borgerliga minoriteten, verkligt värde.

Det framträder i skildringen ett namn, som många gånger förekommit i debatterna om förhållandena under krigsåren, nämligen dåvarande utrikesministern Günthers namn. Utrikesminister Günther omnämnes i statsrådet Möllers svar såsom den man, som i förväg talat med Kungen. Jag vill inte därur uttolka, att det var han som övertygade Kungen, men den tanken ligger ju nära till hands, att det var denne rådgivare, som icke hade förankring i riksdagen, som påverkade Kungens beslut, vilket i sin ordning påverkade socialdemokraterna på omvittnat sätt.

Om man antar, att dåvarande statsministern Per Albin Hansson inte trodde på spöken, och om man vidare antar att socialminister Möller har rätt i påståendet, att ett nej i enlighet med riksdagsmajoritetens och folkets vilja skulle medfört, att vi fått en till sin anda klart tysksinnad regering, alltså en statskupp, då kunna vi inte stryka över detta. Man måste då dra den bestämda slutsatsen för den framtida politikens utformning, att det behöves garantier för att icke en ensam man och vissa kretsar omkring honom skola

Svar på interpellation. (Forts.)

kunna sätta riksdagen, de parlamentariska spelreglerna och demokratin ur funktion.

Det socialdemokratiska partiet har nyligen på sin kongress med stor majoritet beslutat vidhålla det programmatiska kravet på republik. Jag anser det bör vara socialdemokraterna obetaget att bestämma tidpunkten, när detta program skall genomföras. Även om man anser att det inte är lämpligt att genomföra det nu, anser jag man har skyldighet att vidta sådana åtgärder, att det blir omöjligt för en enda man med vissa krafter bakom sig att sätta folkviljan ur funktion. Såvitt jag förstår, finns det ingen annan möjlighet att genomföra detta än att göra monarken till ett uteslutande representativt organ, göra regeringen till riksdagens organ och upphäva den nuvarande dualismen, som i kritiska situationer kan leda till allvarliga konsekvenser. Detta är, herr talman, den slutsats jag drar av det inträffade.

Herr **Fast**, som på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag vill inte ingå på något bemötande av den rent ohistoriska och felaktiga tolkning av händelseförloppet som herr Hagberg i Luleå gjort. Herr Hagberg sade, att vi räddade landet men inte äran, och vidare talade han om att det kommunistiska partiet på hösten 1940 deklarerat sin motståndsvilja. Han nämnde också ett datum: den 9 april 1940.

När jag gör vissa sammanställningar av vad som ägde rum mellan dessa båda tidpunkter och erinrar mig den propaganda som då fördes här i landet, tycker jag att man kanske bör tala tyst om äran även på herr Hagbergs sida.

Jämväl herr **Hagberg** i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag förstår herr Fasts vilja att tala så tyst som möjligt om denna mörka tid.

Härpå anförde:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag har svårt att förstå att den debatt som föres här i dag kan vara till någon nytta för vårt land. Historie-skrivningen bör nog ske på ett mera objektivt sätt än vad som kommer att framgå av referaten av dagens debatt. Herr Hagberg i Luleå, som i dag uppträder för att klara ut vad som hände den 23, 24 och 25 juni 1941, var Tysklands gode förespråkare ända fram till den 23 juni någon gång på morgonen, då tidningarna kommo ut och omtalade krigsutbrottet Tyskland—Ryssland. Tidrymden för omvändelsen torde alltså ha varit ganska begränsad.

Samlingsregeringen tillkom för att nationens alla krafter skulle koncentreras kring det som då betraktades som den väsentliga uppgiften, nämligen *bevarandet av vårt lands frihet och fred*. Dessa ord användes ofta under krigsåren. En del tidningar tilläto sig använda en annan ordningsföljd och talade om fred och frihet. Jag anser den förra ordningsföljden är riktigare. Det var säkert många olika omständigheter, som möjliggjorde för samlingsregeringen att nå det eftersträfvade resultatet. Faktum kvarstår dock, att regeringen lyckades hålla vårt land utanför kriget med vår självbestämmanderätt i behåll. Givetvis förekommo i farliga och svårbedömbara situationer olika meningar om vad som var tillrådligt och vad som skulle leda till det bästa resultatet. Det var ett sådant förhållande som inträffade midsommaren 1941. Såvitt jag kunde bedöma hade ingen för avsikt att frångå det som var huvudlinjen i svensk försvarspolitik, men meningarna voro delade både om risken att säga blankt nej till Tyskland och om risken för återverkningar på den

Svar på interpellation. (Forts.)

svenska försvarsviljan. Ingen kan väl heller förneka, att ett bestämt motsatsförhållande inom regeringen — låt oss exempelvis säga en motsättning mellan statsministern och utrikesministern — skulle kunnat leda till en situation som under då rådande förhållanden måste ha ingivit de mest allvarliga betänkligheter. Det var mot bakgrunden av allt detta, vilket jag i mycket koncentrerad form sökt återge, som de överläggningar ägde rum vilka fördes under så gott som hela midsommaraftonen, som fortsatte under midsommardagen och som sedan avslutades med ett hemligt riksdagsplenum.

Såvitt jag vet höjdes det inom alla grupper, vilka stodo bakom samlingsregeringen, röster som varnade för en eftergift, och så skedde även inom den grupp jag tillhör. Emellertid var det inom samtliga dessa grupper många, kanske det överväldigande flertalet, som ville tillstyrka en transitering. Man har nu försökt dra fram alla de anteckningar man förfogar över, och man har försökt tillgodogöra sig vad minnet kan berätta, och man har inte dragit sig för att åberopa vad som sagts i regering, utrikesnämnd och riksdag. När man nu slagit in på denna bog tycker jag det är ganska väsentligt, att man tar händelserna i rätt ordningsföljd.

Här har man sökt skildra hurdana förhållandena voro inom regeringen. Jag har ju inte någon möjlighet att bedöma hur det gått till där. Det var först på ett något senare stadium, som jag fick vara med om detta mycket allvarliga avgörande. Utrikesnämnden hade ett långt sammanträde under midsommaraftonen, och jag vill framhålla, att det där rådde en ytterst allvarlig stämning. Sammanträdet ägde, som vi torde erinra oss, rum innan riksdagsgrupperna tagit ställning till frågan. Efter vad som här sagts är det väl heller ingen hemlighet jag förräder, om jag fastslår, att det fanns delade meningar inom de olika grupperna i utrikesnämnden. Även bland det socialdemokratiska partiets representanter rådde väsentligt olika uppfattningar.

Gå vi sedan till överläggningarna inom partigrupperna, så funnos också där förespråkare för båda uppfattningarna. Men när frågan sedan kom upp i riksdagen, hade man man i stort sett enat sig om den linje man ansåg sig vara tvungen att välja. Jag vill här knyta an till vad som vid den tidpunkten yttrades av den bortgångne statsministern inför ett forum, vilket han måste tillmäta mycket stor betydelse. Det var ett uttalande som jag fäste mig alldeles särskilt vid när jag hörde det återgivas, och som jag också då antecknade. *Statsministern gav uttryck åt den meningen, att ansvaret vilar på hela regeringen. Hur de pågående händelserna komma att uppfattas ute i landet beror på hur vi själva bete oss, sade statsministern.*

Jag minns att jag citerade just detta sista uttalande vid ett tillfälle, då jag inför en ganska stor publik måste vidröra denna fråga. Denna transitering var en engångseftergift, som försvarsministern Vougt alldeles riktigt sagt här i dag. Vad man diskuterade dessa bekymmersamma dagar var just om man kunde befara att även i fortsättningen en rad eftergifter skulle göras. Jag tror att vi på alla håll voro överens om att så icke skulle få ske. Om jag ser tillbaka på samlingsregeringen, på riksdagen och på hela utvecklingen, så har jag den mycket bestämda uppfattningen att statsministerns uttalande hade en alldeles särskild betydelse. Vi ville icke fortsätta på den vägen.

Herr Bagge: Herr talman! Jag tror statsrådet Möller när han säger, att han aldrig tänkt sig att hans uttalanden skulle följas av eller giva anledning till en diskussion, vare sig av det slag som förts i pressen eller en sådan som vi haft det tvivelaktiga nöjet att lyssna till här i dag. Men jag undrar om han ändå inte vid det här laget har funnit, att det inte var klokt att komma med de halvkvädna visor, som han låtit publicera i minnesartikeln över den avlidne

Svar på interpellation. (Forts.)

statsministern. Det är nu en gång på det sättet, att börjar man med sådant, så måste man också fortsätta på den inslagna vägen. Den ena indiskretionen drar den andra med sig, ty när man framställt en sak på ett visst sätt, så tycker andra det är riktigt att i gengäld också framlägga annat material ur sina synpunkter. Så har också skett i detta fall. Det som här förekommit är inte trevligt. Man har begagnat anteckningar man haft om dels privata samtal och dels om vad som förekommit vid överläggningar, från vilka man knappast haft rättighet använda sådant material. Jag är inte hågad att följa det exemplet och kommer inte heller att fortsätta på den linjen.

Om en sådan historia som denna dras upp med alla dessa indiskretioner, så kan det föra med sig allehanda pikanterier, som folk tycker äro lustiga, och i synnerhet pressen tycker ju att sådant är mat för Måns. Men jag frågar: gör man verkligen någon nytta med att dra fram dessa indiskretioner? Är det något bevänt med dessa försök att i efterhand dra fram dem — nota bene innan man kan lägga fram alla dokument, innan man kan få fram alla personliga minnesanteckningar o. s. v. som äro nödvändiga för att få en något så när objektiv skildring av vad som förekommit? En diskussion som denna för alltid med sig — vilket ju kan vara i överensstämmelse med den mentalitet, som tycks finnas här i landet för närvarande men som jag finner i hög grad osympatisk — försök att svärta ned folk så mycket som möjligt för vad de gjort eller — ännu oftare — för vad de icke gjort. —

Detta gör kanske inte så mycket. Sådant får man ju lära sig tåla. Vad som är värre är att diskussionen — på samma sätt som i debatten här i kammaren, där en våg av all möjlig bråte och allt möjligt skräp i form av prat och ovederhäftigheter slagit in över diskussionen — får i sitt följande en del saker och ting som icke äro riktiga, som äro skadliga och dessutom mycket svåra att överhuvud taget vederlägga. Så mycket torde jag emellertid kunna säga, och det tycker jag också att statsrådet Möller på sitt sätt bestyrkte, att talet om Konungen, och jag vill tillägga också talet om en eventuell ny regering, har varit ovederhäftigt. Något regeringsskifte var ju gudskelov inte alls aktuellt vid det tillfället. Det har icke legat någon som helst realitet bakom allt detta prat. Det tycker jag kan vara nyttigt att konstatera.

Sedan instämmer jag med herr Skoglund i Doverstorp när han säger, att transiteringsfrågan behandlats på samma sätt som så många andra frågor inom samlingsregeringen, även om dess vikt gjorde att dess behandling fick i viss mån andra former. Men i grund och botten var det samma princip som tillämpades i detta som i andra fall.

I en samlingsregering kunna faktiskt inte rent eteriskt-parlamentariska principer gälla. Det går helt enkelt inte. Då skulle samlingsregeringen spruckit omedelbart. Statsministern — liksom vi andra — ville inte att vi under dåvarande förhållanden skulle låta samlingsregeringen spricka. Han ansåg, och enligt min mening med full rätt, att vårt land skulle haft, jag säger alldeles för litet om jag säger betydligt besvärligare att klara sig igenom kriget, om vi icke haft denna samlingsregering. Den kunde vi ej behållit om vi inte å ömse sidor sökt att så långt som möjligt vara lojala och sökt ta allehanda hänsyn till varandras meningar. Ofta fingo vi kanske för den skull gå längre än vi tyckte var roligt. Det var en nödvändig förutsättning för hela konstruktionen med en samlingsregering. Så var fallet också i fråga om detta ärende, vars gång herr Skoglund i Doverstorp nyss skildrat. Man hade olika meningar från början, men det hade man också i många andra fall. Undan för undan enades man så; i utrikesnämnd, efter hemliga sammanträden i kamrarna och efter sammanträden inom partierna. Till sist kom man så till ett resultat, som alla stodo för.

Hur fick man ihop det? Ja, framför allt därför — och där ger jag statsrådet

Svar på interpellation. (Forts.)

Möller alldeles rätt — att man hade den uppfattningen att en splittring vid det tillfället hade varit oerhört olycklig för landet. Jag behöver inte gå in på några detaljer för att var och en skall förstå vad jag menar.

Vad själva saken beträffar vill jag säga, att personligen var jag redan från början av den uppfattningen, att vi borde gå med på denna transitering. Jag tar helt och hållet det ansvar som en gång kan komma på min del för detta. Ja, ännu i dag, när jag gått igenom allt och försökt klara ut hur situationen var, är jag övertygad om att det var en riktig åtgärd med tanke på de förhållanden som då rådde, och inte minst på grund av förhållandena i Norden. Jag skulle med säkerhet under samma förutsättningar handla på samma sätt igen och ha precis samma uppfattning som jag hade då. Detta betyder inte att frågan var enkel och lättfattlig. Man kan inte säga att saken var klar och att så måste en människa handla, som ser endast till sitt lands intressen — eller vad man vill använda för uttryck. Den var visst inte enkel! Tvärtom var det en oerhört invecklad och svår fråga, och det var naturligt att delade meningar gjorde sig gällande.

Nu har man på sina håll sprungit omkring och i ivern nästan snubblat över sina egna fötter i sina försök att slippa ifrån ansvaret eller kasta det på andra. Jag vet för övrigt inte riktigt vad man egentligen vill. Saken ligger så till, vilket sagts här förut, att något politiskt ansvar icke kan nu utdömas. Och vad det moraliska ansvaret beträffar kan det icke utdömas, förrän man får helt andra fakta och helt andra möjligheter att bedöma, varför den ene eller den andre intog den eller den positionen. Det är inte bara ytterligare dokument som då behövas, utan det behövs också en kritisk granskning för att det moraliska ansvaret — om någon är road av att utdöma sådant — skall kunna utdömas.

Vad så beträffar de olika försöken att skjuta över på olika partier vad det ena eller det andra skulle ha för ansvar eller vad som borde ha gjorts, så förefalla mig dessa försök verkligen vara de allra minst intressanta i hela historien. Det förefanns delade meningar inom alla partier. Vid sådana tillfällen följer varje parti gärna sin ledning så gott det går. I den mån ett parti inte kan göra det, får man helt enkelt se till att ledningen går sin väg. Det är så det legat till här också, och det är därför framför allt partiledningarna som ha ansvaret för slutresultatet. Det var utan tvivel så, att den socialdemokratiska gruppen fattade sitt beslut under förutsättning att de andra partigrupperna icke ville gå med på en transitering. När man fick veta att det i de andra grupperna fanns majoritet för att tillåta transiteringen, så fattade den socialdemokratiska gruppen — om inte enhälligt så dock med stor majoritet — beslut om att också vara med om transiteringen. På det sättet kan man säga att de sköto ansvaret över på minoritetsgrupperna. Men det kanske behövs en viss ansvars känsla också för att skjuta över ansvaret på andra! Det var förvisso inte heroiskt handlat av det socialdemokratiska partiet, vilket också statsrådet Möller framhöll, men det var enligt min mening något mycket viktigare nämligen ett mycket klokt beslut som fattades. Det heroiska har sin tid och klokheten har sin. Under detta krig ha vi gunås inte kunnat vara så värst heroiska, men det hade kunnat komma tillfällen, då vi fått försöka få fram vad som säkerligen fanns hos svenska folket av motståndanda och heroism. Då hade denna varit på sin plats.

Jag kanske kan sluta med att säga, att om man nu skall tala om när heroism är lämplig eller icke lämplig, så tycker jag att minst sympatisk är den sortens heroism som kommer efteråt, när allting är avklarat och somliga människor fått ta sitt tunga ansvar, medan andra, som nu äro mycket heroiska, inte behövde vara med.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Andersson** i Falun: Herr talman! Jag delar helt statsrådet Möllers uppfattning att den här diskussionen är tämligen meningslös. Den näst föregående talaren har också givit uttryck för samma uppfattning. Den pågående debatten förs enligt uppgift för att få klarhet i vad som verkligen förevarit, men man debatterar också vad som skulle ha skett, därest händelseförloppet blivit ett annat än vad det nu blev. Jag vill då säga att i det första hänseendet tror jag att detta avsnitt av vår krigspolitik är i mindre behov av ett klarläggande än många andra, ty här gällde det i alla fall ett avgörande där riksdagen var inkopplad. Detta är också ett avsnitt där, såvitt jag vet, allt som överhuvud taget kan dragas fram verkligen dragits fram. Det finns många andra avsnitt av vår krispolitik som äro dunklare och som bättre behöva belysas i en debatt.

Vad sedan det rent hypotetiska inslaget beträffar, frågan om vad som skulle ha inträffat därest inte det och det hade skett, så är väl den diskussionen av ett slag som egentligen inte hör hemma i denna lokal! Jag vill för övrigt ifrågasätta, om man inte ägnat denna fråga för stor uppmärksamhet, när den gjorts till föremål för debatt i riksdagen. Därvidlag kan varken herr statsrådet Möller eller interpellanten skylla på den förkättrade borgarpressen, då jag förmodar att interpellationen tillkommit med herr statsrådets vetskap och kanske med hans medverkan.

Denna riksdagsdebatt är en direkt fortsättning på diskussionen i tidningarna och har obestriddligen som upphov ett förflutet ord i statsrådet Möllers minnesskrift om den bortgångne statsministern. Statsrådet har själv indirekt medgivit att hans ord där voro mindre väl övertänkta, eftersom han i interpellationssvaret inte på något sätt försökt försvara dem eller ens nöjaktigt klargöra vad han menat med dem. För övrigt vill jag säga, att i Per Albin Hanssons levnad finns det väl tillräckligt mycket realiteter att använda sig av vid en minnesruna, så man behövde väl inte, som här skett, blanda in rent spekulativa moment. Om man på socialdemokratiskt håll, och speciellt statsrådet Möller, känt sig obehagligt berörd av vad som förevarit, så tror jag inte att man i dagens läge kan säga att man själv är alldeles utan skuld. Hade icke diskussionen nu flyttats över till riksdagen är jag övertygad om att debatten i pressen ganska snart mattats av. Nu drages den upp på nytt. Till vad nytta lämnar jag därhän.

Det avsnitt av statsrådet Möllers skrift, som blivit föremål för debatt, går icke heller i andra avseenden alldeles fritt från klander. Det klander som framstälts tidigare har förvånat herr Möller, men för mig stod det klart, när jag läste artikeln, att det var något i den som borde korrigeras. Av ord-sammanställningen ser det nämligen ut som om det skulle ha funnits notoriska anhängare av kravet på tysk genommarsch. Det står nämligen i artikeln att Per Albin Hansson var motståndare till den tyska genomtransporten. Även om detta ostridigt är riktigt, så är ordvalet så försåtligt att det ser ut som om det funnits verkliga anhängare till de tyska kraven. Möjligt är att i de nazistiska kretsarna och kanske också här och där bland de militära ledarna funnos sådana verkliga anhängare av de tyska kraven, men inom regeringen och i riksdagen, d. v. s. i politiskt ansvariga kretsar, fanns det säkerligen icke någon, som icke helst velat säga nej. Men man vågade icke vidhålla detta motstånd och låta det ta sig uttryck i ett avslag på den tyska framställningen. Och varför icke? Jo, man fruktade för repressalier, som skulle kunna följa från dem som då sågo ut att ha all makt, och man fruktade för de inrikespolitiska konsekvenser, som skulle kunna bli resultatet av en eventuell upplösning av samlingsregeringen. Det var denna fruktan för konsekvenserna som var avgörande för att vi gävo upp motståndet, och det var

Svar på interpellation. (Forts.)

samma fruktan, som var motivet för regeringschefens slutliga jakande inställning.

Om herr Möller i sin artikel med sin utsago att Per Albin Hansson var motståndare till transiteringen har velat ställa honom i annan dager än oss övriga arma syndare, vill jag häremot inlägga en gensaga. Motståndare voro vi allesammans. De flesta måste emellertid så småningom falla till föga, även om det var några, som ståndaktigt stodo kvar på skansen. Men jag är icke så alldeles säker på att denna ståndaktighet skulle ha varit för handen, därest resultatet av ställningstagandet blivit ett negativt svar till Tyskland.

I debatten i pressen har som en hypotes framkastats, att om samlingsregeringen upphört midsommaren 1941 skulle de borgerliga ha bildat regering, vilken regering antages ha visat större tillmötesgående mot de tyska kraven. Hårtill vill jag bestämt förklara, att folkpartiet vid denna tidpunkt icke skulle ha engagerat sig i någon annan regering än samlingsregeringen. När vissa skribenter nu spekulera om möjligheten av en borgerlig regering, så hade en sådan i vart fall icke kommit att innesluta några representanter från mitt parti. Detta vill jag ha sagt till ledning för dem, som måhända fortsätta spekulera i lösa antaganden om vad som skulle ha skett, därest icke det skedde som inträffade.

Herr Olovson i Västerås: Herr talman! Det har ju i alla tider talats och skrivits sådant, som givit underlag för falsk historia, men aldrig har det väl talats och skrivits så mycket, som kan begagnas och kommer att begagnas som underlag för falsk historia, som vad det talades och skrevs nu under kriget och den tid, som gått sedan kriget tog slut. Detta få de vara beredda på, som skola gå igenom vad som inträffat under dessa år.

När jag nu begärt ordet beror det bara därpå, att det sagts sådant, som blir till underlag för falsk historia, jämväl i denna debatt. Herr von Friesen förklarade i sitt anförande, att han fått besked att den socialdemokratiska gruppen vid sitt ställningstagande till transiteringen midsommaren 1941 skulle ha fattat sitt beslut att tillråda bifall, därför att gruppen trodde att de borgerliga partierna skulle göra det, och herr Bagge har nyss berättat vilken uppfattning han hade om den socialdemokratiska gruppens handlande den minnesrika dagen. Han hade tydligen liksom herr Svensson i Ljungskile fått för sig, att gruppen skulle ha fattat ett beslut, som innebar att man ville tillråda avslag, men att socialdemokraterna, sedan de fått kännedom om de borgerliga partiernas inställning, skulle ha fattat ett annat beslut, som gick på bifall. Varken det ena eller det andra är riktigt. Saken var den att den socialdemokratiska riksdagsgruppen när den behandlade frågan midsommardagen 1941 varken visste eller trodde något om hur de borgerliga partierna skulle ställa sig. I varje fall blev ingenting meddelat, som tydde på att någon visste hur de borgerliga partierna skulle ställa sig, och jag kan intyga, att ingen gjorde något uttalande om vad han, än mindre andra trodde.

Den socialdemokratiska riksdagsgruppen fattade beslut under två olika förutsättningar. Det fanns bara två förutsättningar. Den ena var den att man skulle uppnå enighet om att säga nej, och den andra var denna: hur skulle man ställa sig, om enighet icke kunde uppnås? Först avgjorde man frågan hur man skulle ställa sig vid det förhållandet att det bleve enighet mellan riksdagens olika partier om ett avslag. Där röstade gruppen, och resultatet blev att 159 röstade för att tillråda nej och 2 röstade för att tillråda ja. Därefter röstade man om hur man skulle ställa sig för den händelse enighet icke kunde uppnås. Då blev det en icke oväsentlig majoritet för att man under här angivna förhållanden skulle tillstyrka bifall. Mellan de två omröstningarna hade

Svar på interpellation. (Forts.)

icke förflutit mer än på sin höjd en halv minut, och under den tiden hade ingenting inträffat. Det vägledande var ju att man så långt som det var möjligt skulle söka vinna en enig front utåt i det utomordentligt allvarliga läge, vari vi då befunno oss. Sammanhållningen inom nationen var det avgörande ja, det fälldes till och med sådana uttryck som att man icke kunde ta en splitt-ring och ett regeringsskifte samtidigt med ett krig.

Jag är fullt på det klara med att man inom de andra partierna behandlade saken under det djupaste allvar, och det är rimligt begärt att andra utgå ifrån att vi sågo på saken lika allvarligt och utan tillstymmelse till politiska spekulationer. Herr Svensson i Ljungskile har emellertid förklarat, att debatten om vad som försiggick 1941 skulle ha inletts från socialdemokratiskt håll för att vi skulle freda oss för ansvar. Socialdemokraterna ha icke inletts denna debatt. Socialdemokraterna ha icke gjort något försök att komma ifrån sin del av ansvaret. Icke ens de ledamöter av denna kammare, som in i det sista ville att det under alla förhållanden skulle svaras nej, ha gjort det minsta försök att kasta någon skuld på andra. Statsrådet Vougt har här visat, hurusom debatten inletts av representanter för folkpartiet — eller man skulle kanske säga män ur folkpartiet — och hur man sökt framställa socialdemokraterna såsom eftergiftsmän framför andra. Det var icke något nytt den här gången; det har skett tidigare i folkpartiets tidningar.

Jag kan fullständiga den bilden. Efter de uttalanden 1944, som statsrådet Vougt här omnämnt för kammaren, förekom i folkpartitidningarna en rad artiklar med de mest svinaktiga insinuationer mot socialdemokraterna för efterlåtenhet. Ärgångarna finnas ju lyckligtvis kvar, och de svar, som därefter följde från de socialdemokratiska tidningarna, finnas också kvar; jag kan inbjuda vem som helst att gå igenom båda sorterna. Just dessa angrepp, mer eller mindre försåtliga och insinuanta, i folkpartiets tidningar föranledde svar i den socialdemokratiska pressen. Jag var om icke den förste så dock en av de första som gav igen. Det var jag som i tidningen först publicerade röstsiffrorna från den socialdemokratiska gruppen, varefter det också kom en artikel i Örebro-Kuriren. Det var svar på tal. Jag hade tidigare och med skärpa dagen efter riksdagens tillrådan att bevilja genomfart hävdadt den meningen, att oberoende av på vilken sida man stod handlade alla under ansvar och efter bästa förstånd och samvete och så som man ansåg vara bäst för fäderneslandet. Det hade icke gjorts något försök att misstänkliggöra andra, och när röstsiffrorna 159 mot 2 publicerades, publicerades också den andra omröstningen, som skedde omedelbart efter och utan att något däremellan inträffat. Det sades sålunda klart ut, att den socialdemokratiska riksdagsgruppens majoritet, alltså gruppen själv, beslutat att under angivna förhållanden tillstyrka genomfart. Det har icke gjorts något försök att komma undan detta, och i och med det har också gruppen tagit sitt ansvar och burit det. Men vi ha ju rättighet att säga ifrån, att man icke skall försöka framställa oss som eftergiftsmän framför andra, i vart fall icke när man själv var mindre angelägen om att säga nej, när det verkligen gällde.

Jag är fortfarande fullkomligt övertygad om att alla i denna kammare vid det hemliga sammanträdet kände, att det kanske var det viktigaste avgörande de någonsin varit med om eller kunde komma att få vara med om. Jag skulle tro, att det väl var en av de få gånger som det fällts tårar i riksdagen. Jag tror än i dag, att det icke finns anledning att resa klandertalan mot någon. Vi som ville säga nej hade kanske orätt. Nu veta vi hur det gick; det gick bra. Vi komma aldrig att få veta hur det hade gått, om vi som ville säga nej hade segrat. Jag befinner mig i den ställningen att jag kanske måste klandra mig själv, därför att jag var för stark motståndsmän, men det får man som sagt

Svar på interpellation. (Forts.)

aldrig veta. Men därför att det hela ligger till på det sättet vore det väl ganska rimligt om vi komme överens om, att här ha alla handlat med fäderneslandets väl för ögonen. Och under sådana förhållanden bör det bli slut med detta misstänkliggörande av vårt parti, som man tror sig kunna misstänkliggöra genom att framställa oss som eftergiftsmän. Det är framför allt folkpartiets tidningar, som böra lära sig vad vanlig anständighet kräver. Saken har väl klarat åtskilligt, men, herr talman, hur skulle det vara om riksdagen skulle frige de hemliga protokollen från kamrarnas sammanträden dagen efter midsommardagen 1941? Det finns där intressanta deklARATIONER, som det svenska folket icke skulle ta någon skada av att få ta del av.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! I anledning av herr Olovsons i Västerås yttrande nyss, vari han dels förklarade varför den socialdemokratiska riksdagsgruppen intagit den ställning till frågan som den gjort och dels antydde sina egna innersta känslor, vill jag säga, att hans ord om vad hänsynen till fäderneslandet krävde voro just sådana, som det höves varje svensk man. Ty det var just vad han därvidlag anført, som vid tillfället i fråga var det för oss alla vägledande, nämligen att det gällde att skapa bästa möjliga förutsättningar för att vårt folk icke skulle bli indraget i sådana besvärligheter, som kunde bli följden av både det ena och det andra ställningstagandet.

Herr Hagberg i Luleå hade några funderingar i anledning av vad som skrivits i några tidningar. Han angav emellertid icke kommunisternas ståndpunkt, men så var den ju också i de olika skedena av mycket varierande slag. Om jag icke missminner mig lutade kommunisterna under första delen av kriget närmast åt ett aktivt deltagande på den sida, som de sedan voro mycket rädda för att ha blivit lierade med. Jag tycker därför att det på den sidan icke finns anledning att förebrå andra.

För min egen del vill jag säga, att försöken i vissa tidningar att komma ifrån det ansvar man påtog sig under en besvärlig tid genom att skylla ifrån sig på den ene eller den andre göra inte minsta intryck på mig. Jag tycker icke att det är en svensk värdigt att göra på det sättet.

Herr Fast sade, att om alla stått eniga om att säga nej, hade vi kommit till det resultatet. I den grupp jag företräder förekom ingen omröstning, men jag skulle tro — och jag dömer då efter de yttranden, som vid tillfället i fråga föllades — att det fanns en ganska stark majoritet emot ett bifall. Det sades emellertid rent ut även av dem, som voro emot bifall, att man icke var tillräckligt insatt i de olika problemen och att man överlät åt partiets representanter i regeringen att handla efter bästa förstånd. Men om vi skulle säga nej, då måste också hela svenska folket stå enigt. Jag framhåller detta därför att jag vill avliva myten, som säger att om så och så hade skett hade vi kunnat få en borgerlig minoritetsregering. Säkerligen hade ingen inom mitt parti inträtt i en sådan regering, ty vi funno det icke förenligt med fosterlandets bästa att riva undan själva grunden för hållfastheten i det, som var det egentliga underlaget för möjligheten att kunna rida ut stormen. Om det i en så kritisk situation fattas ett beslut, som går emot ens egen uppfattning, så skulle det väl vara en egendomlig fosterlandskänsla att bara för att driva sin uppfattning igenom låna sig till vad som helst, och detta fastän ingen i det ögonblicket kunde vara säker på vad som var det rätta. Jag hoppas att jag övertygat kammarkamraterna om att icke något riksdagsparti eller parti, som hade något så när parlamentariskt underlag, skulle ha lånat sig till att skapa en regering av den konstellation, varom herr Möller antytt.

Svar på interpellation. (Forts.)

Statsrådet Möller nämnde något om statsministern Per Albin Hanssons anteckningar och sade därvid, att jag skulle ha gjort gällande att Per Albin Hansson och jag varit en själ och ett hjärta. Jag har icke försökt göra det. Jag har försökt framställa det så, att han var den regeringschef, som vi behövde i det ögonblicket. Han representerade ett parti och jag ett annat. Vi hade delade meningar om många saker, men vi försökte penetrera de olika problemen för att komma fram till det, som vi trodde skulle vara det för landet och folket bästa. Det bör icke ligga något orimligt i att i en så kritisk situation som den dåvarande en socialdemokrat, och en person, som företräder en annan uppfattning, kunde resonera så pass intimt som vi gjorde om hur man på ömse håll trodde att man borde handla för att det skulle lända till landets och folkets bästa. Jag kan icke förstå annat än att det är överord att påstå, att jag i detta avseende skulle ha gjort gällande, att statsminister Per Albin Hansson och statsrådet Möller ha varit mindre av en själ och ett hjärta än vi två voro. Statsministern har antecknat att han närmast lutade åt ett avböjande och att jag instämde med herr Günther. Det är alldeles riktigt, men om jag icke missminner mig — jag har sett Per Albin Hanssons anteckningar — har han antecknat hela den argumentering, som herr Günther anfört, liksom sin egen, varvid han medgivit att det fanns olika moment i problemet. När vi diskuterat genom frågan beslöts till sist, att det skulle sägas ifrån till vederbörande, att det var fråga om en engångseftergift. Om jag icke alldeles tappat minnet på denna punkt, voro vi fullständigt eniga om att om det skulle hända att vi ställdes inför den situationen att det framställdes nya krav, så skulle vi hänvisa till vad som förut sagts, nämligen att det varit fråga om en engångseftergift, som icke kunde förnyas. Enigheten brast inte heller på den punkten. Alla nya tyska försök av det slaget avböjdes.

Enligt min mening fanns det icke någon representant för något av de borgerliga partierna i riksdagen, som skulle ha velat låna sig till att medverka i en regering, som i ett ögonblick som det ifrågavarande skulle fränfallit vederbörande partis ståndpunkt; det var enligt min mening en mycket, mycket stark riksdagsmajoritets bestämda åsikt.

Herr **Fast** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Endast en mycket kort replik till herr Pehrsson-Bramstorp.

Det är första gången jag hör, att det skulle kunnat uppbringas majoritet för att säga nej. I sådant fall måste man ha givit mycket oklart besked, när man sökte framlägga saken för vederbörande. Jag undrar, om icke herr Pehrsson-Bramstorp sammanblandade den allmänna olust och ovilja, som varje svensk man måste känna, med de förhållanden som det skulle inneburit att i detta speciella läge säga nej. Men eftersom ingen votering förekommit, kan jag icke bestrida, att herr Pehrsson-Bramstorp hade rätt. Vi ha icke alls klandrat varandra i detta sammanhang. Ur den synpunkten spelar det ingen större roll. Men jag tycker, att detta meddelande som lämnades var uppseendeväckande. Dessutom var det uppseendeväckande, att denna majoritet icke ens begärde votering.

Jämväl herr **Pehrsson-Bramstorp** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Till herr Fast skulle jag vilja säga, att jag vill icke fråga honom, huruvida det i denna sak voterades i det socialdemokratiska partiet eller icke och huruvida det voterades en eller två gånger. Men här måste ligga någon viss politik bakom allt detta även från herr Fasts sida, då man försöker att bara häntyda till den ena och den andra situationen. Förhållandet är som jag sagt. Jag vet icke, hur det var inom andra partier. Men jag tror

Svar på interpellation. (Forts.)

icke, att man inom något parti behandlade landets väl så lättsinnigt, att man var beredd att kasta sig först i den ena regeringens armar, som sökte att hålla ihop det svenska folket, för att sedan kasta sig i armarna på en annan regering, som sökte splittra det svenska folket.

Vidare yttrade:

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Bara några korta kommentarer i anledning av vad som förekommit efter mitt förra anförande.

Det framträder en tendens att låta oss stryka över, gå vidare och bagatellisera det hela. Det är framför allt de socialistiska talesmännen som företrätt den meningen. Det är också en tendens att skylla ifrån sig på andra, såsom sker från folkpartihåll och delvis även från bondeförbundets talesmän. Slutligen ha högerens talesmän, framför allt herr Skoglund i Doverstorp, sökt tala om annat, om kommunisternas ståndpunktstagande i de olika frågorna.

Herr talman! Jag skall icke läsa mycket, men jag måste uppfriska minnet för att göra slut på denna legendbildning och tag-fast-tjuven-taktik om vad kommunisterna vid olika tillfällen hävdade i dessa frågor. Att herr Skoglund faller tillbaka på det är ingen nyhet: det har han gjort förr. Men att herr Pehrsson-Bramstorp åker in i samma jargong är mycket förvånansvärt.

Vi hade också i remissdebatten 1940 på hösten, alltså noggrant den 6 augusti, att i denna kammare behandla frågan om eftergifter. Jag läser ur högerledarens tal, som hölls före mitt eget, bland annat följande om dessa eftergifter — det gällde som bekant att frakta de tyska trupperna till och från Norge: »Jag har för min del», säger herr Skoglund, »uppfattat regeringens ståndpunkt vara den: medgivandet gäller i detta särskilda fall, och regeringen är icke villig till vilka eftergifter som helst. Denna min uppfattning synes vara riktig, och under sådana förhållanden och i det läge som råder kan jag icke använda hårda ord, när regeringen, givetvis efter noggrant övervägande, kommer till den ståndpunkt den intagit.»

Här var alltså ett försvar för eftergifter, som bör ställas i belysning mot försöken att karakterisera eftergiften midsommarhelgen 1941 som en engångs-eftergift och till försöken att försvara högerens allmänna linje.

Jag har sedan ett par uttalanden av de kommunistiska talesmännen Senander och Hagberg i samma debatt. Senander säger bland annat följande: »I detta sammanhang kan jag icke underlåta att något taga upp till behandling de strävanden, som visserligen ännu försiktigt och trevande taga sig uttryck i kravet på anpassning till det tyska livsrummet.» Jag citerar också mig själv — bara en enda sats: »Den nya anpassning till det tyska livsrummet, som man nu litet försynt och diplomatiskt propagerar för även från regeringsbänken, har ingenting med en självständig utrikespolitik att göra.»

Det var hösten 1940 vid behandlingen av en annan form av s. k. engångs-eftergifter som dessa uttalanden gjordes, och vad säga de? Jo, de säga, att kommunisterna även då liksom tidigare intogo en klar hållning till neutraliteten. Ty märk väl, vi ha icke stridit om neutraliteten; vad vi stridit om är avstegen från neutraliteten.

Sedan vill jag även säga ett par ord om det som skedde midsommarhelgen 1941. När herr Olovson i Västerås hoppas, att riksdagen skall besluta att frigiva protokollet från det hemliga sammanträdet, ber jag att få instämma. Det kommer att giva klart besked om vilka som anmälde motstånd, icke bara som en gest utan verkligt motstånd mot dessa enligt min mening riskabla eftergifter. Vi ha i alla fall kommit så långt, att högeren tyckes erkänna, att kommunisterna från midsommaren 1941 voro motståndsmän. Men hur var det med det

Svar på interpellation. (Forts.)

parti, som herr Skoglund företräder och som också företrädes av herr Bagge? Jag glömmer icke hösten 1943, när herr Skoglund gav en utmärkt sammanfattning av den politik han ville genomföra. Märk, att det var hösten 1943, efter Stalingrad och efter de stora förändringar som skett! Han sade ungefär så: Vi kräva frihet åt finska folket, vi sörja med norska folket och hoppas varmt, att den danske kungen skall bli frisk. Det gav i ett nötskal hela den politik, som man ännu då, på hösten 1943, ville genomföra. Mot öster var man karsk och duktig; norrmännen ville man i alla fall sörja med, men när det gällde Danmark nöjde man sig med en önskan att kungen skulle bli frisk. Det var alltså icke fråga, vad man gjorde vid det ena eller andra tillfället, utan in i det sista förde man en politik, som blev ett understöd av den tyska krigföringen.

Sedan ännu en sak! Jag tycker, att framställningen icke är avrundad utan en erinran om vad som sagts i talarstolen i dag. Det tyder på att man ingenting lärt på det hållet. Herr Bagge började med att tala om att i den händelse vi komma med sådana indiskretioner kommer det ytterligare indiskretioner. Han sade vidare, att talet om Konungens hot vid 1941 års midsommarhelg var ovederhäftigt och ingenting annat; det stöddes icke på realiteter. Därmed ville han väl säga, att den farhåga, som den dåvarande statsministern uttalade och som man sedermera givit uttryck för i den socialdemokratiska pressen och som föranledde den socialdemokratiska gruppen att mot sin vilja och övertygelse böja sig för kravet om eftergift, icke var någon realitet.

Han talade vidare om de eteriska parlamentariska principerna och omöjligheten att tillämpa dem i en samlingsregering. Vad menas med dessa eteriska parlamentariska principer? Det menas naturligtvis, att majoriteten skall bestämma, när man har en samlingsregering. Eftersom det var en socialistisk majoritet, ter det sig så eteriskt för högerens talesmän. Han underströk att det var riktigt att genomföra en politik med stöd åt Tyskland, och han sade sig vara beredd att göra om detsamma. Efter sådana uttalanden från en talesman för högerpartiet veta vi ju allesammans var detta parti står i dessa frågor.

Då återvänder jag till den fråga som jag ville trycka på inledningsvis: var detta verkligen ett stöd för strävandena att bevara freden och landets självständighet? Var det verkligen dessa eftergifter för Tyskland, som åstadkommo detta, eller var det måhända icke det blod, som göts av arméerna på östfronten, av de engelska och amerikanska soldaterna, av partisankämpar och sabotörer, medan vi sutto och fraktade de tyska trupperna? Vad var avgörande för att vi räddade freden? Detta är en kärnfråga.

Det finnes en andra kärnfråga, som herr Möller uraktlåtit att nämna, fastän han ju har haft möjlighet att taga till orda därom. Det är den frågan som gör att jag tillmäter detta problem så stor betydelse. Jag vill icke söka sak med socialdemokraterna. Jag går gärna med på att de befunno sig i ett hårt tryck. Var det av fruktan för en statskupp eller något annat som man gjorde detta? Men då kommer jag fram till frågan: var läget alltså det, som herr Möller sedan uttalat, att om socialdemokraterna vidhållit sitt nej, så hade man nödgats skaffa landet en annan regering, som hade blivit en minoritetsregering? Eller, för att taga hans andra anförande, om socialdemokraterna hade fått draga sig tillbaka, skulle det ha blivit en eftergiftsregering.

Ja, det är egentligen två spørsmål. Det ena berörde jag förra gången. Hur kan man tala om att draga sig tillbaka, när man har majoriteten bakom sig? Hur kan man överhuvud taget ställa frågan så, att när riksdagens stora majoritet vill bestämma politiken, så skulle en minoritet i regeringen, stödd på låt mig säga Konungen eller militären eller vilka krafter man tänker sig,

Svar på interpellation. (Forts.)

kunna diktera, och majoriteten skulle icke ha något att säga till om? Det är för mig oförklarligt.

Det andra spørsmålet, som kanske är det reella, är följande: om socialdemokraterna vidhållit det som man nu säger var deras övertygelse och man hade fått en minoritetsregering, som enligt socialministern blivit till sin anda tysksinnad, hade det — för att citera Karl Bergström ännu en gång — inneburet en oblodig ockupation av vårt land. Hur kan man nu säga, att detta bry vi oss icke om? Hur kan man vilja vifta bort saken på det sättet? Hur kan man uraktlåta att draga den konsekvens, som jag tryckte på i mitt första anförande, nämligen att om sådant var möjligt sommaren 1941, kan det vara möjligt flera gånger? Om vi vilja slå vakt om riksdagens beslutande rätt, om de politiska spelreglerna och om det fundamentala demokratiska innehållet i den ordning som borde gälla i detta land, är det väl vår enkla och oundvikliga skyldighet att draga våra slutsatser av detta. Jag pekade på två möjliga slutsatser. Den ena är att aktualisera republikkravet. Vill man icke det, kan man i alla fall gå in för slutsatsen, att man skall skapa en sådan ordning, att regeringen blir ett riksdagens organ, så att riksdagens vilja, folkets suveränitet och de politiska spelreglerna komma att respekteras för framtiden. Det mest beklagliga är, tycker jag, att man från socialdemokratiskt håll icke drar denna självklara slutsats av vad som ändå — trots tvånget för herr Möller att linda in det litet grand — kommit fram genom de uppseendeväckande uttalanden som gjorts.

Under detta anförande återtog herr talmannen ledningen av förhandlingarna.

Herr **Svensson** i Ljungskile: Herr talman! Jag begärde ordet för att svara på de uttalanden herr Olovson i Västerås gjorde om omröstningarna i den socialdemokratiska riksdagsgruppen. Jag har läst åtskilligt i den socialdemokratiska pressen om den saken, men icke förrän nu har jag fått klart besked om hur dessa omröstningar ställde sig till varandra inbördes. Herr Olovson säger, att mellan omröstningarna förflöt icke mera än en halv minut. Den första omröstningen gällde under förutsättning att man kunde få enighet för avslag. Jag vet icke, om herr Olovson lät detta krav på enighet innesluta även Konungen och överbefälhavaren och de ledamöter i utrikesnämnden från den socialdemokratiska gruppen, som enligt vad herr Skoglund meddelat redan tagit ställning för eftergift. Om denna omröstning alltså baserade sig på kravet på fullständig enighet, var denna förutsättning på förhand utesluten. Men även om detta krav icke baserades på fullständig enighet, var en mycket omfattande sådan i alla fall i högsta grad osannolik.

Nu säger herr Olovson, att man varken visste någonting eller trodde någonting om hur de andra grupperna ställde sig. Utan att veta någonting och utan att tro någonting om hur de andra ställde sig voterade man inom en halv minut en motsatt ståndpunkt. Man kan ju fråga sig, vad denna första votering egentligen var uttryck för. Jag tycker, att den i bästa fall kan bli uttryck för en *synpunkt* utifrån vissa osannolika förutsättningar, men någon ståndpunkt utifrån de förutsättningar som faktiskt förelågo kan den väl icke vara uttryck för.

Herr Karlsson i Munkedal skrev, om jag minns rätt, förra fredagen om den saken i en tidning: »Den första omröstningen i frågan, som herr Svensson åberopar, gällde under förutsättning att enighet kunde nås i de övriga grupperna.» Alltså, han säger, att man röstade under förutsättning, att man kunde nå enighet i de andra grupperna. Men man undersökte icke, hur de andra grupperna ställde sig, förrän man voterade nästa ståndpunkt i diskussionen!

Svar på interpellation. (Forts.)

På hösten 1944, när det började bli en smula trångt i debatterna, skrev herr Åkerberg: »Man skall icke syssla så mycket med ställningen inom den socialdemokratiska gruppen, därför att i realiteten var frågan avgjord innan denna omröstning hölls.»

När man lägger samman dessa olika versioner, får man ju inte något intryck av att denna första votering var uttryck för någon allvarigare ståndpunkt. Det ligger väl ändå i själva begreppet ståndpunkt att det är något som man står för och håller sig till och inte någonting som man voterar bort innan en minut har gått. Jag skulle tro, att om de andra partigrupperna hade kommit på den idén att först göra en förberedande votering utifrån vissa hypotetiskt osannolika förutsättningar, skulle man där kunna få precis samma resultat. Vad skulle hindra det? Men man kom tydligen inte på den tanken. Jag förstår inte, vad den där voteringen egentligen skulle tjäna till, ifall man inte tänkte åberopa sig på den såsom ett uttryck för partiets hållning utåt, men det kan man ju efter vad man här vittnat om i dag inte gärna göra. Det var, herr talman, närmast detta som jag ville notera.

Herr Olovson i Västerås talade om »representanter för folkpartiet» men ändrade sig och tyckte, att uttrycket passade inte, varför han i stället talade om »män ur folkpartiet». Därtill vill jag bara säga, att skulle jag ställas inför valet att vara representant för ett parti utan att kunna vara en man ur partiet å ena sidan och enbart vara en man ur partiet utan att representera detsamma å andra sidan så väljer jag det senare.

Herr Ståhl: Herr talman! Jag måste innan debatten är slut få tillfälle att korrigera statsrådet Vougt beträffande upphovet till den offentliga debatten rörande händelserna 1941.

Här har uppgivits, att början gjordes i Örebro-Kuriren på hösten 1944, och detta bestrider statsrådet Vougt med den förklaringen, att detta uttalande skedde i anslutning till en tillställning, som hade anordnats av utrikespolitiska institutet. Jag ber att få säga, att den tillställningen var av privat natur och icke kan användas som förevändning för den publicering, som har skett på initiativ från socialdemokratiskt håll. När detta skedde, var det emellertid på intet sätt överraskande. Det förhöll sig nämligen, som här tidigare sagts, så att opinionsbildningen i syfte att befria socialdemokratien från ansvaret för händelserna 1941 började redan samma sommar vid en rad s. k. slutna informationsmöten ute i landet.

Det har sålunda systematiskt arbetats för att fritaga socialdemokraterna från deras ansvar, och jag kan inte, herr talman, underlåta att ge uttryck åt min förvåning över det nya innehåll, som man nu i samma syfte försöker att här ge vårt gamla begrepp statsrådets konstitutionella ansvarighet. Här vindicerar herr Möller en ny tankegång, nämligen den att man å ena sidan skall ha en politisk-rättslig konstitutionell ansvarighet, som man accepterar, men å andra sidan skall man ha möjlighet att genom tidningsartiklar och interpellationsuttalanden utskilja en moralisk ansvarighet, som man på det sättet fritar sig ifrån. Jag kan inte förstå att detta kan accepteras. Skulle man konsekvent gå till väga på det sättet, då måste statsrådet Möller fortsätta med hela serien av eftergifter, som den då sittande regeringen gjorde gentemot tyskarna. Detta är ju nämligen, herr talman, ingalunda det enda fallet, utan det följdes av en serie liknande händelser. Jag kan som exempel erinra om det som inträffade på eftersommaren samma år, nämligen förbudet att beskjuta överflygande tyska plan.

Emellertid måste man nu i slutet av denna debatt konstatera, att inte ens statsrådet Möller har kunnat vidbliva de uttalanden, som han gjort i ett min-

Svar på interpellation. (Forts.)

nesalbum över framlidne statsministern. Jag tycker, herr talman, att det är nödvändigt att få till riksdagens protokoll fogat det högst anmärkningsvärda uttalande, som statsrådet däri har gjort. Han säger på den omstridda punkten följande: »Det fanns ett par gånger allvarlig risk för en regeringskris, den svåraste då det tyska kravet på genomfart genom Sverige till Finland av en division ställdes. Den stora fara som en regeringskris skulle ha gjort akut var att samlingsregeringen skulle ha ersatts med en klart till sin anda tysk-sinnad regering. Denna fara gjorde även de medlemmar, som voro bestämda motståndare till Tysklands krav, mycket betänksamma mot att dra de yttersta konsekvenserna av sin hållning. För Per Albin var situationen alldeles särskilt påfrestande. Han var motståndare till det tyska kravet, men han kunde icke komma från sitt och socialdemokratiens (som nu blivit majoritetsparti i riksdagens bägge kamrar) tunga ansvar för landets och folkets öde bara genom att lämna rikets roder i andra händer.» Så långt herr Möller på den punkten.

Framlidne statsministern hade en helt annan uppfattning om konstitutionellt ansvar, en uppfattning som jag hoppas skall förbli svensk praxis, än den som statsrådet Möller här har vindicerat. Jag hänvisar kammarens ärade ledamöter att läsa vad statsministern själv yttrade i radiotalet och i ett föredrag i Börje den 29 juni 1941, alltså i omedelbar anslutning till ifrågakvarande händelse. Jag skall icke taga upp tiden med något citat. Han var ju mångfaldiga gånger inne på frågan om det konstitutionella ansvaret, och såvitt jag vet, herr talman, gjorde han i detta sammanhang det sista uttalandet i en interpellationsdebatt här i kammaren så sent som onsdagen den 19 juni 1946, alltså relativt kort tid före förra värriksdagens slut. Han yttrade där — det är så väsentligt att jag inte kan underlåta att citera det — följande: »Jag hoppas emellertid, att det svenska folket inte skulle ha varit nöjt med en sådan regering» — det anknyter till tidigare sammanhang — »och med en sådan ynklighet som att, sedan man tagit sitt ansvar, hela tiden försöka skydda sig genom att säga, att man ville något annat men kunde inte göra det. Jag tror icke, att man skall begära av en svensk regering att den förfaller till något sådant, och jag hoppas att man icke skall behålla en svensk regering, som förfaller till något sådant.»

Jag överlämnar till statsrådet Möller att bedöma innebörden av vad statsministern Per Albin Hansson den gången yttrade.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Herr Svensson i Ljungskile är fortfarande lika, vad skall jag säga, elegant som han brukar vara. När han får veta, hur det gick till i den socialdemokratiska gruppen, håller han ett långt tal, vars korta mening är den, att beslutet om hur gruppen skulle ställa sig för den händelse man kunde åstadkomma enighet inom partierna, var bara camouflage. Man behöver ju inte spilla ord på slika tarvligheter, och jag tänker inte göra det heller. Jag vill bara påpeka, att gruppen tog ställning till hur den skulle ställa sig i de två olika lägen, som kunde väntas uppkomma, och den var beredd att stå för vad den gjorde i vilken av dessa två situationer som helst. Den fick välja den ena vägen, och den följde den, och den ståndpunkt som gruppen då intog, den har den stått för, och den står den för än i dag och har inte anledning att be om ursäkt heller. Nog om den saken.

Eftersom jag har ordet kan jag ju gärna få säga till herr Ståhl i anledning av att den där sammankomsten, där man spred uppgifter om folkpartiets renhårighet och det socialdemokratiska partiets tarvlighet, var av privat natur: skulle det vara bättre det?

Det var för resten inte något nytt, att sådant sprides vid sammankomster av

Svar på interpellation. (Forts.)
privat natur, ty buskagitation är ju folkpartiets specialitet, och en av de främsta sakkunniga på området tror jag är herr Ståhl.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Till upplysning för kammaren vill jag bara meddela, att de uppgifter, som herr Olovson nu lämnar om ifrågavarande tillställning, äro fullkomligt ovederhäftiga.

Vid denna tillställning inleddes överläggningen av dåvarande utrikesministern Günther, och en av de talare, som där hade ordet, var socialdemokraternas förstakammarledare, herr Harald Åkerberg. Om det bedrevs buskagitation lär det i så fall ha varit inte bara folkpartiet, som bedrev den, utan även socialdemokraterna.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Det här blir bättre och bättre. Nu har ju herr Ståhl spritt falska uppgifter i kammaren, när han säger, att sammankomsten var av privat natur. Herr Åkerberg var där, och han tillhör det socialdemokratiska partiet. Buskagitationen bedrevs alltså inför öppna dörrar.

För övrigt, herr talman, skulle jag vilja veta, vilken uppgift som är riktig, om det var en privat sammankomst eller om den var offentlig. Var den så offentlig, att representanter för andra grupper voro närvarande, då var ju repliken till statsrådet Vougt fullkomligt meningslös.

Herr **Ståhl**: Herr talman! Jag vill säga herr Olovson, att han gör kanske klokare i att inte gå in på den sak, som han inte känner till. Den tillställning, som jag talade om, var inte på något sätt anordnad av folkpartiet. Den var anordnad av utrikespolitiska institutet och bestod av en subskriberad middag, beträffande vilken det var uttryckligen ifrånsagt, att vad som där förekom vid överläggningen om utrikespolitiken under kriget, inledd av utrikesministern Günther, var av konfidentiell natur. Vid denna subskriberade middag hade vem som helst tillfälle att närvara, det må vara högermän eller socialdemokrater av herr Olovsons skrot och korn. Vem som helst kunde där vara med, men det som förekom var av konfidentiell natur, och det var detta som utnyttjades av en socialdemokratisk skribent för att få tillfälle att rentvä, som det hette, det socialdemokratiska partiet.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Nu börja vi på att få klart för oss, hur det låg till. Sammankomsten var inte av privat natur, men förhandlingarna voro konfidentiella! Då var det således ett utomordentligt tillfälle till buskagitation, ty vad som förekommer under sådana förhållanden får ju inte talas om offentligt.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Herr talman! Jag hade inte tänkt taga till orda i denna debatt, men då statsrådet Möller är frånvarande, anser jag mig tvungen att ge en replik till herr Ståhl.

Herr Ståhl ville med citerande av avlidne statsministern Per Albin Hansons uttalande få fram, att statsrådet Möller i olikhet med sin föregående regeringschef inte ville stå för det beslut, som han hade varit med om. Här har ju statsrådet Möller uttryckligen förklarat, att han har tagit ansvaret för detta och att han inte ett ögonblick velat undandraga sig det, och det är ju först i dag som han meddelat oss, att han och några av hans kolleger gjorde en muntlig förklaring i konseljen. Orsaken till att denna debatt har uppstått är att en del tidningar, som stå herr Ståhl och hans parti nära, ha fordrat, icke blott att det konstitutionella ansvaret skall fastställas, utan även att man skall lägga fram den historiska sanningen, d. v. s. de fakta, som dölja sig bakom detta händelseförlopp. Herr Ståhl kan väl inte mena, att man för all framtid

Svar på interpellation. (Forts.)

skall hemlighålla, att det förekommit händelser, som inte skildras i protokollen och de officiella förklaringarna och som göra bilden fylligare. Regeringens socialdemokratiska ledamöter bedömde alltså det utrikespolitiska läget så, att det var möjligt att säga nej till det tyska kravet, under det att de borgerliga ledamöterna i regeringen bedömde läget på annat sätt. Det var hänsynen till nationens enhet i detta svåra läge som åstadkom detta enhälliga beslut. Men herr Ståhl kan väl minst av alla mena, att alla historiska efterforskningar skola vara avlysta, därför att det inte står något i statsrådsprotokollet om att det rätt olika meningar?

Herr **Ståhl**: Herr talman! Redan i mitt första anförande konstaterade jag, att statsrådet Möller förklarar sig villig att ta den rättsligt-politiska delen av det konstitutionella ansvaret. Jag påpekade vidare, att man försöker vindicera ett nytt begrepp, nämligen den moraliska sidan av det konstitutionella ansvaret, och att man försöker vältra av sig detta. Jag finner en sådan uppspaltning av det konstitutionella ansvaret ohållbar och omöjlig. Att även statsrådet Möller själv har den känslan, framgår därav att, medan han i minneskriften skrev de ord jag nyss läste upp, sade han i denna debatt — jag antecknade det ordagrant —: »Om vi dragit oss tillbaka, hade vi fått en regering som gjort eftergifter i varje fall.» Men även den då sittande regeringen, som vi fingo behålla, sedan herr Möller et consortes beslutat sig för att sitta kvar, gjorde eftergifter. Det är en kolossal skillnad mellan å ena sidan detta uttalande och å andra sidan vad som ursprungligen skrevs.

Excellensen Undén sade till mig, att man inte kan begära att det skall mörkläggas nu, utan att det gäller att få fram sanningen som en del liberala tidningar begärt. Excellensen Undén vet säkert lika bra som jag, att jag har ställt till besvär och förtret genom att söka få fram sanningen om vad som passerat på vissa områden. Min inställning är att publiceringen och handläggningen av vad som passerat under kriget har skötts och fortfarande sköts mycket dåligt. Jag tillåter mig t. ex. fortfarande efterlysa det klarläggande av vårt beredskapsläge våren 1940, som ställts i utsikt att vi skulle få under fjolåret men som ännu inte lämnats. På detta område har excellensen Undén mycket att göra. Detta bör emellertid inte tas till intäkt för bedrivandet av en politisk upplysning, som går ut på att inlägga en ny innebörd i statsrådets konstitutionella ansvarighet, som är en omistlig tillgång i svenskt författningsliv och svenskt politiskt liv överhuvud.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Undén**: Herr talman! Jag skall inte ge mig in på någon diskussion om publikationer rörande den svenska beredskapen, som herr Ståhl har börjat tala om men som inte höra till denna debatt.

Jag har inte uppfattat statsrådets Möllers uttalanden så, att han ville införa ett nytt ansvarighetsbegrepp, som herr Ståhl kallar den moraliska ansvarigheten. Såvitt jag förstod statsrådet Möller var det hans mening att i anledning av efterlysningen av det historiska förloppet ge en upplysning om hur de socialdemokratiska ledamöterna bedömde risken med hänsyn till Tyskland och att påvisa, att socialdemokraterna bedömde läget annorlunda än de andra ledamöterna. Det har inte någonting med moral att göra, utan det är ett faktum. Herr Ståhl kan mycket väl ha den uppfattningen, att de borgerliga hade rätt i sitt bedömande, att det kanske hade blivit krig med Tyskland, om man handlat annorlunda än man gjorde. När nu statsrådet Möller, pressad av de liberala tidningarna, givit dessa historiska upplysningar, bör han inte klandras av herr Ståhl.

Svar på interpellation. (Forts.)

Herr **Ståhl**: Herr talman! Som svar på detta vill jag säga, att om man vill bidra — vilket jag hoppas även excellensen Undén vill göra i högre grad hädanefter än hittills — till att få fram sanningen om vad som hände under kriget, då skall man se till att de uppgifter man lämnar i en vida spridd publikation stå sig även i en riksdagsdebatt, så att man inte behöver ta tillbaka en omstridd formulering på det sätt, som statsrådet Möller fått göra här i dag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad.

§ 5.

Svar på interpellation. Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**, erhöll på gäran ordet och anförde: Herr talman! I en med kammarens medgivande till mig riktad interpellation har herr Hagberg i Malmö frågat, huruvida jag ville lämna riksdagen en närmare redogörelse för motiven till regeringens vägran att lämna Svenska Lloyd koncession på flyglinjen mellan Göteborg och London.

Med anledning härav får jag anföra följande.

I likhet med vad som gäller beträffande trafikerandet av exempelvis en järnvägs- eller omnibuslinje får luftfart i regelbunden trafik å viss luftfartslinje icke bedrivas utan särskilt tillstånd. Meddelandet av tillstånd till sådan luftfart ankommer på Kungl. Maj:t.

Vid prövning av dylika ärenden har Kungl. Maj:t att ta hänsyn till icke allenast i ämnet gällande svensk lagstiftning utan även för Sverige gällande internationella överenskommelser i ämnet.

Såvitt angår lufttrafik mellan Sverige och Storbritannien, måste därvid särskilt beaktas den luftfartsöverenskommelse, som efter långvariga förhandlingar träffats den 27 november 1946 mellan de båda staterna. Överenskommelsen tillerkänner Sverige i förhållande till England i stort sett samma rättigheter som enligt den s. k. bermudasöverenskommelsen tillkomma Amerikas förenta stater. I överenskommelsen stadgas bland annat, att syftet med den trafik, som ombesörjes i enlighet med överenskommelsen, i främsta rummet skall vara att tillhandahålla en trafikkapacitet som är lämpligt avvägd (adequats to) mot trafikbehovet mellan det land, som vederbörande trafikföretag tillhör, och det land som utgör trafikens slutmål. Täta överläggningar och ett intimt samarbete skola äga rum mellan luftfartsmyndigheterna i de båda länderna för att övervaka att de principer och särskilda bestämmelser, som innehållas i överenskommelsen, bevaras och iakttagas.

Ur den synpunkt, varom nu är fråga, innebär anförda bestämmelse, att antalet lufttrafiklägenheter mellan Sverige och England icke är en kvantitet, som kan från svensk sida godtyckligt ökas eller minskas. I stort sett skall nämligen denna kvantitet så noga som möjligt anpassas efter trafikbehovet mellan de båda länderna. Det står visserligen Sverige fritt att vid sidan av ABA och SILA, vilka i första hand nämnts såsom blivande utövare av de rättigheter, som enligt överenskommelsen skola tillkomma svenska lufttrafikföretag, insätta även andra svenska lufttrafikföretag, men detta kan icke ske utan att den trafikkvantitet, som tillerkännes det nya trafikföretaget, går så att säga i avräkning på den samlade trafikkvantitet, som tillkommer Sverige. I förevarande fall betyder detta, att ett nytt svenskt företag icke kan insättas och ombesörja lufttrafik mellan Sverige och England utan motsvarande inskränkning i den av ABA redan förut bedrivna trafiken.

Innan jag ingår på de synpunkter, som göra sig gällande vid bedömande av frågan huruvida det trafikillstånd varom nu är fråga bort meddelas eller

Svar på interpellation. (Forts.)

icke, torde det vara på sin plats att något redogöra för hur motsvarande spörsmål bedömas i andra länder.

En våldsamt upprustning för konkurrens om den civila luftfarten pågår för närvarande bland praktiskt taget alla de nationer, som icke genom krigets utgång avskurits från möjligheterna att deltaga däri. Stora ansträngningar hava gjorts för att genom internationella överenskommelser finna en gemensam formel för att på förhand begränsa verkningarna av denna konkurrens. Sedan dessa försök definitivt strandat å chicagokonferensen 1944, har intet annat botemedel i detta avseende hittills kunnat ernås än sådana bilaterala överenskommelser, varå exempel nyss omnämnts. För att erhålla största möjliga styrka i den blivande konkurrenskampen ha praktiskt taget alla stater starkt begränsat antalet företag, som tillerkänts rätt att bedriva regelbunden internationell luftfart. I England har rätten till bedrivande av dylik trafik överlämnats till tre helt statsägda och noggrant statskontrollerade företag, av vilka ett (British European Airways Corporation) erhållit ensamrätt till dylik trafik inom Europa, under det att de båda övriga mellan sig dela trafiken inom imperiet och världen i övrigt. Med nu nämnda undantag hava, så vitt känt är, samtliga europeiska stater begränsat rätten till sådan trafik varom nu är fråga till ett enda, privat eller statsägt företag. I Amerikas förenta stater åter tillkommer rätten till regelbunden internationell trafik fem särskilda bolag, vilka emellertid uppgivas hava uppdelat trafiken sig emellan. Förhållandena i ett land sådant som Förenta staterna med sina 130 miljoner invånare, med ett territorium som gränsar till två oceaner och med ett nät av regelbundna luftfartsförbindelser, som sträcker sig praktiskt taget över hela den för internationell trafik upplåtna delen av jordklotet, äro emellertid så olika våra, att all jämförelse är utesluten. Så mycket kan dock med visshet sägas, att, med tillämpning av den ytterligt stränga behovsprövning som i Amerika föregår meddelandet av ett nytt trafiktillstånd, skulle en uppdelning av det trafikunderlag, som ett land med 6 miljoner invånare erbjuder, på två eller flera trafikföretag för internationell trafik icke kunna ifrågakomma.

ABA tillhör som bekant numera sedan år 1935 till större delen svenska staten, som redan dessförinnan under ett antal år understött bolaget med ansevärliga belopp och som efter förvärvet investerat ansevärliga medel däri. Inberäknat beloppet av till bolaget utbetalade, ännu oguldna statslån stiger summan av statens i bolaget gjorda investeringar till cirka 21 miljoner kronor. Vid den tidpunkt, då staten genom övertagandet av det väsentliga aktiekapitalet och genom garanterande av ansevärliga subventioner övertog det ekonomiska ansvaret för ABA:s verksamhet, fanns i landet intet annat företag för bedrivande av luftlinjetrafik och kunde, med hänsyn till då rådande förutsättningar för dylik trafiks bedrivande, icke heller förväntas uppkomma. I realiteten innebar därför statens inköp av ABA att staten inträdde såsom ensamföretagare av svensk linjeluftfart och att den förväntades komma att förbli detta. Denna sin faktiska monopolställning har staten emellertid icke bevarat, då nämligen staten dels medgivit det privatägda SIDA-koncession å ett vidsträckt linjenät i transkontinental trafik, fallande utom det verksamhetsfält, som ABA ansetts böra betjäna, och dels, genom luftfartsstyrelsen som i dylikt fall är behörig myndighet, medgivit trafiktillstånd åt ett antal flygtrafikföretag, som ägna sig åt annan yrkesmässig luftfart än linjefart. Det må emellertid erinras, att upprättandet av ett vid sidan av ABA opererande lufttrafikföretag för linjetrafik framkallat betänkligheter från riksdagens sida och att riksdagen förra året förklarar sig ifrågasätta ändamålsenligheten av att ledningen av den kommersiella svenska lufttrafiken

Svar på interpellation. (Forts.)

handhaves av två företag, av vilka det ena till större delen är stadsägt och det andra har uteslutande privata intressenter. Riksdagen förklarade sig anse angeläget, att frågan om sammanslagning av de båda bolagen ägnades fortsatt uppmärksamhet.

ABA:s insatser för utvecklandet av luftfartsförbindelserna mellan Sverige och England äro välkända. Det torde emellertid få erinras, att bolaget redan före kriget bedrev regelbunden luftfart å sträckan Stockholm—Malmö—Amsterdam—London, att bolaget även under kriget kunde med berömvärd initiativkraft och djärvhet men till priset av förluster av både flygplan och människoliv under vissa perioder upprätthålla flygkontakten mellan de båda länderna samt att bolaget efter kriget, så snart tekniska förutsättningar för utnyttjandet av Torslanda såsom bas för ett direkt englandsflyg uppkommit, sedan den 15 juli 1946 dagligen befarit sträckan Stockholm—Göteborg—London med flygplan av typen Douglas DC-4 med 43 sittplatser. Sedan hösten 1946 har linjen även 6 dagar i veckan trafikerats av ett engelskt flygtrafikföretag.

Med hänsyn till de stora upppoffringar, som staten under en så lång följd av år nedlagt på olika anordningar för luftfarten, och till det pionjärbete, som statens organ ABA utfört på linjefartens område, kan det enligt min mening ingalunda anses oberättigat om staten, när sådden av dess mångåriga bemödanden nu synes långsamt mogna till skörd, icke utan vidare faller undan för en enskild företagens intressen.

Ur allmän synpunkt synes i främsta rummet vara att beakta vikten av att grunden för den höga standard som det svenska linjeflyget hittills otvivelaktigt nått, den goodwill det förvärvat och dess förmåga att göra sig gällande i den internationella konkurrensen icke undermineras genom att bolaget berövas trafiken å de linjer som i främsta rummet te sig såsom inkomstbringande och åtråvärda från det enskilda företagarintressets synpunkt sett.

Den konkurrens som nu för tiden förekommer mellan lufttrafikföretagen är icke i främsta rummet en konkurrens i fråga om taxor — taxesättningen brukar avgöras genom konferens mellan bolagen och i sista hand av luftfartsmyndigheterna — utan en konkurrens i fråga om kvaliteten av den service bolagen äro i stånd att erbjuda med hänsyn till trafikens säkerhet, regelbundenhet, snabbhet och bekvämlighet. Det säger sig självt, att ett företags möjligheter att hävda sig i en sådan konkurrens måste minskas ju mera omfånget av dess trafik minskar och att det ur denna synpunkt måste innebära risker att medvetet slå in på en väg som, konsekvent beträdd, måste leda till uppsplittring av ett erkänt välskött och konkurrensdugligt företag på ett antal mindre företag, vilka måste befaras icke bliva i stånd att på samma sätt hävda den svenska luftfartens intressen.

På jämförliga områden — såsom då fråga är om beviljande av koncession för en ifrågasatt ny järnvägs- eller omnibuslinje — brukar avgörande betydelse tillmätas frågan om trafikbehovet. Med detta uttryck förstås då givetvis icke den enskilde sökandens behov att få bedriva trafiken, utan behovet av det nya trafikmedlet från allmänhetens och det allmännas synpunkt sett. Ett sådant behov kan i alla händelser icke åberopas i detta fall. Med de resurser, varöver ABA och det statsägda engelska företaget redan nu förfoga och som befinna sig i utökning, råder intet tvivel om att de komma att vara i stånd att avverka hela den trafikkvantitet som kan komma att erbjuda sig å denna sträcka. Enligt vissa av ABA åberopade siffror, på vilka jag icke anser mig böra här ingå i detalj, skulle till och med den nu befintliga trafikkapaciteten å linjen icke vara tillfredsställande utnyttjad.

Svenska Lloyds motiv för sökande av ifrågavarande koncession är huvud-

Svar på interpellation. (Forts.)

sakligen farhåga för att tillkomsten av ifrågavarande luftfartslinje skulle omöjliggöra eller avsevärt försvåra beståndet eller utvecklingen av Svenska Lloyds sjöfartslinje på England. Ehuru enligt min mening på förut anförda skäl frågan om koncessions medgivande i främsta rummet bör bedömas ur samhällsekonomiska synpunkter, är jag beredd medgiva, att detta skäl förtjänar och därför även har ägnats allvarligt beaktande. All hittills tillgänglig erfarenhet tyder emellertid på att anledning till sådan farhåga icke föreligger. Sjötrafiken mellan Sverige och Finland har sedan luftfartslinjen tillkom icke gått tillbaka utan kraftigt ökat. Motsvarande gäller åtminstone i perioden före kriget, trafiken mellan England och Frankrike. Tillkomsten av ett nytt trafikmedel mellan två från varandra skilda länder på den distans, som här är fråga om, synes medföra en intensifiering av förbindelserna dem emellan, som i sista hand kommer båda trafikmedlen till godo. Det finns därför enligt min mening grundade skäl för den förhoppningen, att båda trafikmedlen skola finna, icke allenast oförminskade, utan i längden ökade existensmöjligheter, vart och ett inom sitt speciella arbetsområde, och att deras verksamhet vid sidan av varandra skall kunna alltmera utvecklas, icke till en kamp utan till ett samarbete, till gagn såväl för dem själva som för den resande allmänheten. I den mån Svenska Lloyd för sin del önskar ett sådant samarbete, skall det finna ABA berett därtill.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen ånyo övertagit ledningen av förhandlingarna.

Vidare yttrade:

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för det utförliga och enligt min åsikt intressanta svar, som statsrådet har lämnat på min interpellation. Jag vill också tacka för att jag beretts tillfälle att i god tid taga del av svaret. Å andra sidan torde det emellertid inte innebära någon överraskning för statsrådet, att jag måste karakterisera innehållet i detta svar såsom ur min synpunkt otillfredsställande. Jag tror nämligen det föreligger en fundamental skillnad mellan statsrådets sätt att bedöma denna angelägenhet och min egen ringa syn på saken. Herr statsrådet resonerar väsentligen utifrån det förhållandet, att vi här ha ett statsföretag, nämligen AB Aerotransport. Det är formellt ett enskilt företag, men staten äger i allt väsentligt aktiekapitalet och jag tror därför man kan säga, att det är ett statsföretag, ehuru drivet i bolagsform. Staten har, såsom statsrådet påpekade, gjort avsevärda investeringar i företaget — inberäknat beloppet av till bolaget utbetalda, ännu oguldna statslån, stiger summan av statens i bolaget gjorda investeringar till ca 21 miljoner kronor. Enligt herr statsrådet gäller det nu att skydda dessa investeringar. Kommunikationsministern sätter, åtminstone såvitt jag förstår, likhetstecken mellan hänsynen till statens investeringar och vad han kallar den samhällsekonomiska synpunkten. Resonemanget är enligt min mening ganska typiskt för ett statsmonopolistiskt betraktelsesätt. Det är typiskt även därigenom att det på det hela taget lämnar allmänhetens, d. v. s. trafikanternas intressen å sido.

Denna statsrådets uppfattning kommer klart till synes i omnämmandet av överenskommelsen med England av den 27 november förra året. Denna överenskommelse, för vilken herr statsrådet lämnade en redogörelse, lägger visserligen och självfallet inga hinder i vägen för hur många eller hur få svenska företag, som svenska staten vill tillåta bedriva lufttrafik i linjeform mellan de

Svar på interpellation. (Forts.)

båda länderna, men enligt herr statsrådet kan ett nytt svenskt företag icke insättas och ombesörja lufttrafik mellan Sverige och England utan motsvarande inskränkning i den av ABA redan förut bedrivna trafiken.

Mot detta resonemang måste jag framföra en erinran. Det lider enligt min uppfattning till en början av det felet, att det går ut från en förmodan, att lufttrafiken mellan Sverige och England skall vara tämligen konstant, d. v. s. man bortser från en ökning av trafikfrekvensen, som dock måste anses högst sannolik och som givetvis skulle komma båda företagen till del. Men detta herr statsrådets resonemang är, om jag nu får använda denna som jag tycker ganska riktiga term, statistiskt även ur den synpunkten, att det går ut från att trafiken i fortsättningen skall gå samma ruter som hittills. Vägarna äro ju dock icke en gång för alla givna och det kan ju tänkas, att andra vägar skulle ge större trafik. Allmänhetens intresse måste här vara utslagsgivande. Det kan hända att många önska flyga Göteborg—Malmö—Amsterdam—London i stället för Göteborg—London o. s. v.

Men vidare — och det är enligt min mening det viktigaste — bör man sträva efter att ge frågan en sådan lösning, som ur allmänhetens synpunkt är den bästa, d. v. s. den lösning, som under största möjliga säkerhet ger allmänheten bästa möjliga förbindelse till lägsta möjliga pris. Vi kunna väl vara överens om att detta icke vinnes genom ett statsmonopol, även om, som statsrådet riktigt påpekade, detta monopol har utländsk konkurrens. Enligt min bestämda uppfattning få trafiktaxorna icke sättas för att uppbära en statlig organisation, utan de måste sättas med hänsyn till allmänheten, d. v. s. man måste sträva efter lägsta möjliga pris.

Jag kan inte underlåta att inom parentes påpeka för kammarens ledamöter det anmärkningsvärda i att det i statsrådets svar icke omnämnes, att luftfartsstyrelsen enhälligt tillstyrkt ifrågavarande ansökan. I sitt tillstyrkande yttrande har luftfartsstyrelsen som bekant ansett sig böra tillmäta »den framtida konkurrensen en utomordentlig betydelse som utvecklingsbefrämjande faktor, särskilt då det gäller ett så nytt kommunikationsmedel som flyget». Principen om fri tävlan mellan svenska företag inbördes står också »i bästa samklang med de fem principerna om luftens frihet, vartill Sverige efter rekommendation från AB Aerotransport anslutit sig». Vad innebär då dessa fem principer om luftens frihet, till vilka Sverige har anslutit sig?

Dessa fem principer innebära i korthet att man internationellt fastslagit rätten att flyga från vilket land som helst till vilket land som helst och där ta ombord passagerare, post och frakt. Till denna internationella överenskommelse har, som sagt, vårt land anslutit sig, och denna anslutning har skett efter synnerligen ivriga påtryckningar icke minst från AB Aerotransport. Det förefaller mig under dylika omständigheter en smula ologiskt att ABA, som så energiskt och framgångsrikt och enligt min uppfattning med rätta kämpade för vår anslutning till de fem principerna, lika energiskt motsätter sig dessa principers användning, så snart det gäller förhållandena inom vårt eget land.

I statsmonopolismens natur ligger en centralisering till huvudstaden utan beaktande av lokala intressen. Särskilt den sista synpunkten tycker jag är av ganska stort principiellt intresse i detta fall. Även om Göteborg ur stockholmsynpunkt kanske tillhör den s. k. landsorten, utgör dock staden ett naturligt kommunikationscentrum för ca en fjärdedel av vårt lands befolkning. Jag skulle vilja fråga: kan det vara rimligt, att hela denna s. k. landsorts internationella lufttrafikbehov skall ensidigt dirigeras från huvudstaden? Flygtrafiken är, som jag redan påpekat, ännu så pass ung och öppnar möjlighet till så betydelsefulla nyheter, att enskild konkurrens och initiativkraft just på detta område måste sägas ha mer än vanligt stora möjligheter att föra utvecklingen

Svar på interpellation. (Forts.)

framåt till allmänhetens bästa. Det borde för övrigt, som jag redan framhållit i min interpellation, vara ett ännu större skäl att ge dessa moment fritt spelrum i detta fall, att Svenska Aero Lloyd har för avsikt att finansiera och driva flygtrafiken utan vare sig statliga subventioner eller statslån. Det förefaller uppenbarligen egendomligt, om det statliga Aerotransport icke ens under dessa förhållanden skulle våga taga upp en konkurrensskamp med den ifrågasatta nya flyglinjen.

Att det är synpunkter av statsmonopolistisk karaktär, som förestavat Kungl. Maj:ts avgörande, framgår enligt min mening desslikes av den omständigheten, att herr statsrådet icke någonstades, åtminstone så långt jag kunnat följa framställningen, i sitt svar ifrågasätter sökandebolagets vilja och möjligheter att uppfylla exempelvis alla erforderliga säkerhetskrav. Därom säges ingenting, och på den punkten har statsrådet tydligen inga erinringar att framställa. Ett sådant ifrågasättande hade ju också varit orimligt, då företaget under skiftande former haft en lång erfarenhet av såväl passagerar- som fraktflyg. Och vad förutsättningarna i övrigt för bolaget att bedriva den omtalade trafiken beträffar, kan det räcka med att hänvisa till luftfartsstyrelsens framhållande av den omständigheten, att det av sökandebolaget jämte andra ägda Skandinaviska Aero Aktiebolag utövat yrkesmässig luftfart på ett flertal länder och därigenom förvärvat viss praktisk erfarenhet. Bolaget har även skaffat sig möjligheter att överse planen på egna verkstäder.

I sitt tillstyrkande av koncessionsansökningsen erinrar luftfartsstyrelsen — det är dock den statliga myndighet, som ombesörjer dessa ting — om likheten i princip mellan sjöfart och luftfart. Hamnarna äro öppna för både in- och utländska rederiföretag, för såväl linjefart som trampfart, och i likhet med luftfartsstyrelsen kan jag icke se något vägande skäl till att lufthamnarna, d. v. s. flygplatserna, skulle vara öppna för både in- och utländskt s. k. charterflyg, medan regelbunden europeisk lufttrafik på Sverige i vad beträffar svenska företag skulle förbehållas AB Aerotransport men stå öppen för alla utländska företag från länder, som ha lufttrafikavtal med vårt land.

I statsrådets svar finns en passus, som — jag måste säga detta inför kammaren — på mig gjort ett stötande intryck. Statsrådet menar, att staten icke »utan vidare kan falla undan för en enskild företagares intressen». Jag skulle i anslutning därtill vilja fråga statsrådet: är en enskild företagares intressen a priori motsatsställda till det allmännas intressen? Svenska Lloyd har sedan 1879, därav under två världskrig, i trafikväsendets tjänst utfört en mycket betydande gärning. Anser icke herr statsrådet, att denna verksamhet, visserligen utförd av ett enskilt företag, dock i eminent grad också varit till fördel för det svenska folkhushållet och det svenska samhället? Jag tycker, uppriktigt sagt, att uttalanden som det här av mig anmärkta icke borde ha plats i ett interpellationssvar från statsrådsbanken i andra kammaren.

Till slut skulle jag vilja i anslutning till svaret och till vad jag här anfört be att få framställa ännu en kompletterande fråga till statsrådet: anser kommunikationsministern, att sökandebolaget, alltså Svenska Aero Lloyd, har några uppgifter för framtiden och i så fall vilka? Är det meningen, att den av bolaget och andra företag bedrivna verksamheten helt skall stoppas? Är måhända avsikten att så småningom hindra sökandebolaget att bedriva även det internationella fraktflyg, det för närvarande har rätt att utföra? Det — om man håller i minnet statsrådets principiella inställning — skulle ju kunna tänkas, att ABA en dag vuxit sig så stort och statens investeringar i ABA blivit så omfattande, att staten säger, att vi, d. v. s. staten, nu måste stoppa allt svenskt civilflyg i fråga om passagerare och frakt med undantag för det av ABA bedrivna flyget för att skydda statens i ABA gjorda investeringar. Det är ju detta,

Svar på interpellation. (Forts.)

som är motivet till statsrådets vägran att bevilja Svenska Lloyd koncession i det fall vi nu avhandla. Jag menar därför att frågan icke är oberättigad.

Efter att ha åhört statsrådets svar har jag knappast kunnat undgå att få den uppfattningen, att statsrådet och därmed regeringen träffat sitt principiella avgörande i frågan om statsmonopol eller icke beträffande den svenska lufttrafiken i vad den avser linjefart. Detta avgörande har, såvitt jag kan se, utfallit till förmån för monopol. Jag finner avgörandet anmärkningsvärt. Regeringen har här i administrativ ordning vid sidan av riksdagen infört ett monopol på ett viktigt avsnitt av det svenska trafikväsendets område. Är min tolkning av statsrådets svar riktig — är den det icke, ber jag att få den dementerad — finner jag det naturligt, att vederbörande riksdagens organ har sin uppmärksamhet riktad på vad sålunda förevarit och vidtager därav betingade åtgärder.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**: Herr talman! Det tillkommer icke mig att avgöra, huruvida riksdagen, när den, som jag nämnde i mitt interpellationsvar, uttryckte önskemål om att man skulle samordna flyget i ett enda företag, fattade ett principbeslut eller om den gav uttryck åt rent praktiska synpunkter. Jag vill fästa den ärade interpellantens uppmärksamhet på att det väl i alla fall måste finnas någon anledning till att man i praktiskt taget alla andra länder, i varje fall i länder av den storleksordning Sverige representerar, har endast ett enda trafikföretag. Kan det måhända bero därpå, att man har en principinställning, som skulle kunna likställas med den interpellantens förmodar att jag har, eller kan det till äventyrs ha sin grund i att man funnit det ur konkurrenssynpunkt önskvärt med ett företag, som bakom sig har resurser att motstå den mycket hårda konkurrens det kan få från alla andra håll? Herr Hagberg kan hänvisa till England, som har tre företag, visserligen alla förstatligade, och till Amerika, som har fem olika trafikföretag på flygets område. Men det är litet skillnad på Amerikas förenta stater och Sverige, och det måste väl ändå ligga något däruti, att icke ens i Amerika, detta land som i högre grad än något annat — i varje fall enligt herr Hagbergs uppfattning — representerar borgerlig åskådning, vem som helst kan få rättighet att bedriva flygtrafik. Där beviljas koncessioner, och vid koncessionsförfarandet är man mycket restriktiv. Jag skulle också tro, att detta beror på rent praktiska skäl.

Det är enligt min mening oriktigt att utan vidare sätta ett likhetstecken mellan sjöfart och flygfart, ty hittills är det faktiska läget sådant, att man icke kan göra det. Herr Hagberg skjuter med vinkelkrut — för att använda ett uttryck, som professor Bök en gång formulerat — när herr Hagberg inskjuter sin kritik på detta avsnitt, eftersom den verklighet vi ha att utgå ifrån icke står i överensstämmelse med den bild herr Hagberg tydligen gjort sig av den.

Jag vill från början slå fast, att skälen till att jag personligen anser att man skall ha ett enda svenskt flygföretag under nuvarande förhållanden äro rent praktiska, ty jag önskar, att det svenska flyget skall kunna stå sig i den hårda konkurrens, som det otvivelaktigt blir utsatt för. Nu säger herr Hagberg, att det är anmärkningsvärt, att jag underlåtit att i mitt svar nämna något om luftfartsstyrelsens ståndpunktstagande i denna fråga. Det är riktigt, att luftfartsstyrelsen enhälligt tillstyrkt Svenska Lloyds koncessionsansökan. Men Kungl. Maj:t måste ju alltid förbehålla sig en självständig prövningsrätt i de frågor, som läggas på Kungl. Maj:ts bord. Dessutom må erinras om att trafikkommissionen — låt vara på ett tidigt stadium av ärendets behandling, nämligen den

Svar på interpellation. (Forts.)

31 augusti 1944 — förklarar sig i brist på erforderligt utredningsmaterial icke kunna för det dåvarande tillstyrka Svenska Lloyds ansökan. Sedan är det en annan sak, som jag vill fästa herrarnas uppmärksamhet på, och det är, att luftfartsstyrelsen så sent som den 1 oktober 1945 hos Kungl. Maj:t framhöll önskvärdheten av att man skulle få *ett enda* flygföretag i Sverige. Då hade man den meningen, att när man hade ABA och SILA, hade man ett flygföretag för mycket. Det må förlåtas mig, att jag så starkt påverkades av den enligt min mening mycket övertygande argumentation, som vid den tidpunkten framfördes bl. a. av luftfartsstyrelsen, att jag säger mig, att vad därvid fastslogs även i dag är riktigt. Om sedan luftfartsstyrelsen är så rörlig — jag skall icke kommentera detta, ty var och en får ju givetvis ha sin ståndpunkt — att den från den 1 oktober 1945 och fram till den tidpunkt, då detta ärende sedermera behandlades, har ändrat mening, är detta en sak för sig. Felet kan ju ligga däri att jag är så konservativ eller lät mig säga mindre rörlig i mitt tänkande, att jag, sedan jag fastnat för den första argumentationen, icke utan vidare låter mig övertygas av ett betraktelsesätt, som till sitt resultat leder till ungefär motsatsen till vad man tidigare kom fram till.

Jag skulle kunna formulera min ståndpunkt till denna fråga på följande sätt — jag skall nu läsa upp denna formulering, och jag anser, att herr Hagberg därigenom får det av honom önskade svaret beträffande min inställning rent praktiskt till denna fråga: »För den svenska luftfarten blir det under förhandenvarande förhållanden av vikt att i möjligaste mån rationalisera sin verksamhet, att undvika splittring och därigenom fördyra trafik- och försäljningsorganisation, varigenom det svenska flyget bättre sättes i stånd att framgångsrikt kunna följa med i utvecklingen och effektivt deltaga i konkurrensen med utländska flygbolag. Någon egentlig skillnad mellan europeisk och interkontinental lufttrafik kommer icke att bestå, utan de komma alltmera att flyta in i varandra. Starka skäl synas därför förefinnas för en omprövning av den nuvarande svenska luftfartens organisation för att stärka dess effektivitet i den interkontinental luftfarten.» Då kan herr Hagberg säga: »Ja, men detta är Torsten Nilssons oförgrifliga mening.» Ja, herr Hagberg, det är en Torsten, som har skrivit under aktstycket, men det är icke Torsten Nilsson utan Torsten Hérnod i dennes egenskap av ordförande i styrelsen för det privatägda SILA. I oktober 1945 pläderade han för att man endast skulle ha ett enda flygtrafikföretag. Och som motiv härför anfördes enligt min mening synnerligen starka skäl. Eftersom herr Hagberg nu blandat politik i denna sak och icke vill se den ur samma praktiska synpunkt som jag gjort, vill jag uttrycka den förmodan — och jag tror icke att jag tager fel — att Torsten Hérnod tillhör den politiska blodgrupp, som herr Hagberg är blodgivare åt. Det är bara den skillnaden, att herr Hérnod varit i tillfälle att praktiskt sysselsätta sig med dessa ting i motsats till herr Hagberg, och detta är väl anledningen till att han kommer till ett slutresultat direkt motsatt herr Hagbergs.

Nu säger man, att det är önskvärt att i första hand pressa ned priserna. Man skall gå allmänheten till handa, och konkurrensen är både nödvändig och nyttig. Alldeles riktigt. Konkurrens är önskvärd och t. o. m. nödvändig, men vi skola komma ihåg, att denna konkurrens pågår med engelska flygtrafikföretag. Jag har sagt tidigare i mitt interpellationssvar, att konkurrensen avgöres icke i första hand av taxorna. De fastställas vid konferenser, som hållas med olika flygtrafikföretag. Jag vill se den som kan bestrida detta. Konkurrensen ligger framför allt i den service som kan presteras, i det sätt på vilket man kan tillmötesgå trafikanterna. Men jag kan ju medgiva, att herr Hagberg har rätt i att svenska staten länge, först som ekonomisk garant för och därefter som lu-

Svar på interpellation. (Forts.)

vudsaklig ägare av ABA, haft ett faktiskt monopol inom den svenska luftfartens linjetrafik. Men, herr Hagberg, detta monopol innebar monopol på uppgiften att betala den svenska lufttrafikens underskott! Så länge statens uppgift var begränsad härtill, gjorde ingen privat företagare staten rätten till en dylik trafik stridig. Det är först sedan man kommit till insikt om att lufttrafiken måhända kommer att bära sig, i varje fall på vissa begränsade linjer, som man har börjat tala om detta monopolhot, som skulle vara så allvarligt enligt herr Hagbergs förmenande. Inom parentes vill jag ytterligare understryka vad jag sagt i interpellationssvaret, att ABA ingalunda har en monopolställning för närvarande, då staten har uppgivit sin monopolställning i och med att SILA beviljats koncession. Vid sidan av SILA finnas ju också Aero-Lloyds svenska flygtjänst och Aktiebolaget Norrlandsflyg samt dessutom ytterligare flygföretag, som satts in under den senaste tiden. Men låt oss säga, att man skulle börja ge efter på den princip, som man hittills tillämpat. Vad skulle följden bli? För det första skulle man få denna flygtrafik mellan Göteborg och London. Men det skulle icke förvåna mig, herr Hagberg, om man efter en ganska kort tid skulle säga sig, att Svenska Lloyd eller Aero-Lloyd borde få bygga ut sin trafik på Stockholm eller på Malmö eller på andra orter, allra helst som man skulle ur trafikekonomisk synpunkt mycket väl kunna motivera detta med att flygplanen då bleve bättre utnyttjade. Jag medger, att man därvidlag skulle ha starka skäl. När staten ändå beviljat koncession åt ett företag, varför då förhindra företaget att driva sin trafik på det mest rationella sättet? Vad skulle resultatet bli, om exempelvis ett annat rederiföretag begärde koncession på lufttrafik mellan Stockholm och Helsingfors och vidare öster ut? Med samma rätt skulle det kunna säga: vi ha bedrivit sjötrafik här tidigare, varför skall staten nu lägga hinder i vägen för oss att bedriva lufttrafik? Om man skulle föra herr Hagbergs resonemang om att den skall få koncession, som först bedrivit trafik på en viss sträcka, skulle resultatet helt enkelt bli, att intet enskilt eller isolerat flygföretag skulle kunna sätta in sin trafik någonstans, ty på alla trafiksträckor är det ändå alltid något företag, som dessförinnan bedrivit sjö- eller landtrafik. Jag menar alltså, att man icke kan resonera från sådana synpunkter.

Vad skulle resultatet bli, om man beviljade alla dessa koncessioner? Jo, det skulle bli en hel rad små flygföretag, som skulle bedriva lufttrafik och då i första hand arbeta de linjer, som ur ekonomisk synpunkt vore mest fördelaktiga, och det statsägda ABA, det gamla företag, som vi haft och som har synnerligen gott anseende över hela världen med en olycksfallsstatistik, som är förnämligare än statistiken för något annat trafikföretag på land, vatten och i luften, skulle få uppehålla trafiken i första hand på de linjer, som vore mindre fördelaktiga ur ekonomisk synpunkt, alltså sådana som ginge längre bort. Tro herrarna, att man genom en dylik politik skulle gagna den svenska luftfarten? Tro icke herrarna tvärtom, att när man nu har skapat ett konkurrensdugligt och livskraftigt svenskt lufttrafikföretag, vårt land icke är större än att vi få lov att samlas omkring detta företag för att vi skola ha möjlighet att hävda oss i den synnerligen hårda konkurrensen på detta område?

Vidare säger herr Hagberg, att Svenska Lloyd är berett att bedriva sin trafik utan statsunderstöd, och så låter han oss förstå, att ABA trots detta icke vågar släppa loss en sådan konkurrens. Med anledning därav vill jag göra herr Hagberg uppmärksam på att det finns tre olika former av vad man skulle kunna kalla statsunderstöd. Den första är direkt subvention. Den andra formen är lån ur luftfartslänefonden. Och för det tredje lämnas sådant understöd genom de tjänster staten ställer till förfogande med användande av de anslag, som beviljas ur luftfartslänefonden.

Svar på interpellation. (Forts.)

Direkt subvention har endast ett företag haft, nämligen ABA. Ehuru bolaget fortfarande har kontraktsevenlig rätt till subvention har bolaget av sagt sig rätten härtill fr. o. m. år 1946. Detta att Svenska Lloyd icke gör anspråk på någon subvention ställer sålunda icke bolaget under nuvarande förhållanden i någon särklass, icke ens i förhållande till ABA, som emellertid samtidigt har ett trafikera linjer av mindre ekonomisk bärighet än den som det nu är fråga om.

Lån ur luftfartslånefonden utlämnas endast mot säkerhet, som befinnes betryggande, och mot en så pass hög räntesats, att det i vissa fall är fördelaktigare att söka lån i öppna marknaden. Utlämnande av lån ur dena fond är sålunda icke heller en form för beredande av någon subvention i egentlig mening.

Slutligen har staten nedlagt pengar i ganska stor omfattning för att betjäna denna lufttrafik. Utan att ingå på detaljer vill jag erinra om att staten under innevarande budgetår för olika ändamål ur luftfartslånefonden anvisat 21,1 miljoner kronor, varav endast en viss del kan beräknas komma att återgäldas genom direkta avgifter från luftfartsföretagen. Vidare uppgå statens kapitalinvesteringar under samma fond under budgetåren 1938/39—1945/46 till cirka 45 miljoner kronor, vilka omedelbart avskrivits. Det egentliga statsunderstödet till luftfarten ligger alltså på detta område och kommer samtliga lufttrafikföretag till godo. Därför kan man säga, att varje lufttrafikföretag, som gör anspråk på radio, väderlekstjänst och annan säkerhetstjänst, tillgodogör sig indirekt under nuvarande förhållanden ett statligt understöd av ganska betydande belopp.

Jag har velat säga detta för att man skall vara på det klara med att det icke är så enkelt, som herr Hagberg gör gällande, när han säger, att Svenska Lloyd icke begär subvention. För det första finns det för närvarande icke något annat flygtrafikföretag, som har subvention. För det andra är det så att staten genom sina mycket stora investeringar för att tillhandagå luftfarten i alla fall subventionerar. Jag har med detta bara velat ge ett förtydligande av de praktiska synpunkter som ha legat till grund för regeringens ställningstagande i denna fråga. Även om luftfartsstyrelsen i dag har övergivit sin tidigare ståndpunkt i denna fråga, kan jag stöda mig på dess uppfattning så sent som hösten 1945. Jag kan vidare som ett bevis för att mitt ställningstagande icke är politiskt stöda mig på de argument som framförts av det privatägda SILA, vars representanter väl ingalunda kunna förebrås för att ha en politisk uppfattning, som skulle vara kongruent med den jag företräder. Jag vill bara med detta ha fastslagit, att svenska regeringens ställningstagande till Svenska Lloyds koncessionsansökan är dikterat endast av praktiska synpunkter på den svenska luftfartens intressen.

Herr von Friesen: Herr talman! Kommunikationsministerns svar ger såväl i sin sakliga som i sin principiella uppläggning av frågan anledning till många erinringar. Den ärade interpellanten har varit inne på en hel del av de invändningar, som kunna resas mot regeringens resonemang i denna fråga, och jag vill endast i korthet förklara, att jag instämmer i de synpunkter, som herr Hagberg här har uttryckt. Jag skulle vilja ytterligare dels understryka några av de av honom framförda synpunkterna, dels också framkomma med ett par andra.

Med anledning av att kommunikationsministern i interpellationssvaret säger, att ett bifall till Svenska Lloyds ansökan skulle ha inneburit en inskränkning i ABA:s trafikmöjligheter, när det gäller England, måste detta konstateras vara, som man brukar säga, en sanning med modifikation. Om man sätter in ett nytt plan från svenskt håll på linjen Göteborg—London, ha enligt över-

Svar på interpellation. (Forts.)

enskommelse engelsmännen rätt att sätta in ett motsvarande plan för sin del. Man skulle kunna göra den invändningen — och den har också gjorts från regeringens håll — att en sådan utvidgning av lufttrafiken på denna linje skulle bli oekonomisk. Det skulle nämligen icke bli möjligt för dessa flygplan att bära och frakta tillräckligt med last och tillräckligt antal passagerare för att det skulle bli ekonomiskt hållbart. Mot detta skulle jag vilja göra den invändningen, att lufttrafiken överhuvud taget icke är något statiskt utan någonting dynamiskt, någonting, som befinner sig i oavbruten utveckling. Det torde väl få anses alldeles säkert, att vi just nu bara bevittna början i fråga om lufttrafikens utveckling i hela världen. Vi ha säkerligen all anledning att vänta oss en icke obetydlig utökning av flygplanens möjligheter att frakta såväl gods som människor.

En åtgärd som den av regeringen vidtagna och av kommunikationsministern här, framför allt i hans senare anförande, så beklagligt starkt förordade verkar enligt mitt förmenande hindrande på den allmänna lufttrafiken, som ju är utpräglad internationell. Framför allt skulle jag tro, att en ståndpunkt sådån som den kommunikationsministern givit uttryck åt i själva verket blir dödsstöten åt ytterligare privata ansträngningar på detta område. Det är ju så, att privata flygbolag, som försöka göra sig gällande, till att börja med måste gå i vad man på sjöfartsspråk kallar trampfart. De måste pröva sig fram på den vägen. Men varje luftfartsbolag, som startar en sådan verksamhet, räknar ju med att få komma in i den mera lönande linjetrafiken. Detta blir självfallet omöjligt med den ståndpunkt, som här har utvecklats av kommunikationsministern. Principiellt sett är det också, som framhållits av interpellanten och även på många håll i pressen, betänkligt, att man från regeringens sida skaffar sig ett faktiskt statsmonopol på detta område, och från konstitutionella synpunkter är det mycket allvarligt, synes det mig, att man genomdriver ett sådan beslut utan att höra riksdagen i förväg.

Vid årets riksdag föreligger emellertid en motion i denna fråga, väckt av herr Ohlin i denna kammare och av herr Elon Andersson m. fl. i första kammaren, som ger riksdagen tillfälle att säga sitt ord även i denna fråga. Jag skulle vilja rikta en vädjan till kammarens ledamöter att beakta innehållet i den framställning som där göres och ännu en gång ta upp frågan till debatt, när den motionen föreligger på kammarens bord. Det är ju också ett mycket egendomligt förhållande, att utländska bolag ha vissa möjligheter att bedriva trafik på de linjer, som man förmenar det privata svenska bolaget att trafikerar. Jag tror, att herr Hagberg också berörde den saken och som exempel nämnde det holländska bolaget, som ju är välkänt här i Sverige, då ju dagligen holländska plan, ägda av det holländska luftfartsbolaget, komma hit och gå härifrån. Det bolaget kan mycket väl utan att fråga någon till råds lägga en trafiklinje lat oss säga Stockholm—Göteborg—Amsterdam—London och på det sättet bilda ett komplement till den av ABA bedrivna lufttrafiken. Jag vill också framhålla, med anledning av att statsrådet i sitt interpellationsvar återoppar det pionjärbete, som ABA med sina flygare och sin materiel bedrivit under krigsåren, ofta med förlust i både människoliv och materiel — utan att förneka sanningen av vad statsrådet yttrade — att ABA icke är ensamt om detta utan även privata företag, bland andra Aero Lloyd, ha gjort liknande pionjärbete, när det gällt exempelvis målflygningar, varvid de fått vidkännas förluster både i människoliv och flygplan. Detta pionjärbete är ju även för de privata bolagen mycket betydelsefullt, då man självfallet på det sättet skaffar sig ökade erfarenheter i luften.

Om det nu skall vara mig tillåtet i min egenskap av göteborgare — det kan ju icke förnekas, att vi göteborgare i viss mån känna oss berörda av detta be-

Svar på interpellation. (Forts.)

slut — att ge ett speciellt förord för den av Svenska Lloyd gjorda framställningen, så gör jag det bland annat därför att jag tror, att ett företag, baserat i Göteborg, som har kännedom om de speciella förhållandena i detta samhälle, har större förutsättningar än ett i Stockholm befintligt företag att tillgodose de olika önskemål och anspråk, som trafikanterna från Göteborg kunna göra gällande. Jag tror, att detta är en mycket viktig synpunkt, och jag tycker, att detta är ett skäl, som ganska starkt talar till förmån för ett tillmötesgående av denna hemställan.

Jag skall, herr talman, till sist också säga ett ord om konkurrensen, och jag kan göra det i omedelbar anknytning till vad jag nyss yttrade. I interpellationssvaret framhålles, att av konkurrensskäl skulle denna koncession kunna beviljas. Då tänker man framför allt på de eventuella svårigheter *bolaget* skulle kunna råka i. Statsrådet har i sitt andra inlägg här i dag tryckt på en annan synpunkt, nämligen att ABA redan är utsatt för en konkurrens, nämligen den internationella. Gentemot detta vill jag göra den invändningen, att denna internationella konkurrens på flygtrafikens område är kringgärdad med en hel del föreskrifter och genom överenskommelser, som ha träffats mellan de olika bolagen, som göra, att konkurrensen känns ganska obetydlig. Men låt oss alldeles bortse från den inverkan, som konkurrensen skulle kunna ha för bolagets vidkommande. låt oss tänka på det, som åtminstone från mina utgångspunkter är väsentligt, nämligen allmänhetens, konsumenternas intressen och vilka skäl som kunna åberopas för en utökning av flygfarten. Därigenom skulle ju allmänheten få en bättre service, och de redan existerande bolagen skulle få en behövlig sporre att förbättra sina anordningar. Av detta skäl tror jag, att man tjänar den flygtrafikerande allmänheten bäst med att man icke här inför ett statsmonopol utan på detta område låter konkurrensen vara fri.

Jag skall, herr talman, sluta med att ännu en gång hänvisa kammarens ledamöter till den motion, som är väckt i direkt anslutning till regeringens beslut att vägra Svenska Aero Lloyd koncession på denna flyglinje. Om det icke är alltför optimistiskt skulle jag vilja uttala den förhoppningen, att riksdagen på den här berörda frågan anlägger en något annan synpunkt än den som kommunikationsministern på regeringens vägnar gjort sig till tolk för.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Man skulle möjligen kunna betrakta mig som part i målet, eftersom jag bekläder posten som ordförande i Aero-transportstyrelse. Emellertid måste jag säga, att jag icke i denna min egenskap har andra intressen i fråga om det svenska trafikflyget än varje annan som är intresserad därav och icke andra intressen i fråga om de ekonomiska förhållandena och statens ekonomiska intressen härvidlag än varje annan riksdagsman.

Jag begärde närmast ordet med anledning av herr Hagbergs uttalande, att ehuru Svenska Lloyd ämnade driva sin trafik utan statsunderstöd, utan statslån o. s. v. vågade icke ABA konkurrera med företaget. Beträffande de mer eller mindre indirekta subventioner, som utgå till allt trafikflyg, har ju statsrådet redan yttrat sig, och jag skall icke säga något därom. Men vad beträffar fruktan för konkurrens med Svenska Aero Lloyd vågar jag ta risken, att ni skola betrakta det som skryt, när jag vågar säga, att denna konkurrens är något, som ABA minst av allt fruktar. ABA beflyger för närvarande London med de bästa trafikmaskiner, som för närvarande stå till förfogande i världen, nämligen DC-4. Men vi fylla dem icke. Under höstmånaderna var beläggningen t. o. m. så ringa, att endast ungefär 25 % av platserna utnyttjades, och linjen gick helt enkelt med förlust under

Svar på interpellation. (Forts.)

höstmånaderna. Hur det kommer att gå vet jag icke — ingen kan ju med säkerhet uttala sig om framtiden. Jag vill emellertid anta, att den starka begränsningen under höstmånaderna icke allenast berodde på dåligt väder utan även på de tätt på varandra följande flygolyckorna, som skrämde folk och gjorde dem rädda för att flyga. Emellertid beflyger, som jag nämnde, ABA Londonlinjen med den bästa trafikmaskin, som för närvarande finns i världen, nämligen DC-4. Svenska Lloyd har till sitt förfogande uteslutande de under senare månader så sorgligt ryktbara Dakotaplanen. Herr Hagberg menar sålunda att Aktiebolaget Aerotransport, som ännu inte under sin snart 23-åriga verksamhet haft en enda trafikolycka och som till sitt förfogande har de bästa plan som finnas, skulle vara rädd för att upptaga konkurrens med ett bolag som till sitt förfogande har en flygplanstyp, som numera allmänt betraktas såsom så misstänkt, att folk inte vågar flyga därmed. Jag försäkrar herr Hagberg att detta är ett fullkomligt misstag. ABA vågar detta. Men även om ABA förfogar över den största och bästa maskin, som för närvarande finns — ty varken de stora Boeing-planen eller de stora DC-6:orna stå ännu att erhålla, och det dröjer en tid innan detta blir fallet — är det icke dess mindre klart — om nu inte Svenska Lloyd skulle flyga med sin maskin helt tom, vilket man väl inte kan förutsätta — att passagerarfrekvensen för Aerotransport skulle minska på Londonlinjen. Som jag nyss nämnde har linjen under höstmånaderna varit förlustbringande, och den skulle givetvis även bli förlustbringande för Svenska Lloyd. Det är inte tu tal om vilket företag som skulle förlora mest, ty även om göteborgarna av rent lokala solidaritetsskäl skulle flyga uteslutande med Svenska Lloyds flygplan, är det ändå säkert, att de flesta svenska passagerare skulle flyga med ABA såväl från Sverige till England som i motsatt riktning. ABA skulle nog komma billigare undan. Vi äro inte alls rädda för konkurrens, men det är klart att det hela skulle bli ekonomiskt oförmånligt även för oss. Är det någon här i kammaren som överhuvud taget intresserar sig för ekonomiska frågor som menar, att det dock är ur ekonomisk synpunkt försvarligt att — i varje fall vid detta tillfälle — öppna ytterligare konkurrens på detta område?

För övrigt kan ju konkurrensen, som herr statsrådet sade, icke röra sig om lägre priser. Herr Hagberg uppehöll sig alldeles särskilt vid denna sida av saken; priserna skulle vara de lägsta möjliga, hävdade han. Jag har dock ingen anledning att antaga, att Svenska Lloyd skulle stå utanför IATA och utanför de prisöverenskommelser som där träffats och sålunda tillämpa billigare flygpriser. Under sådana förhållanden kan ju konkurrensen uteslutande bestå i service. Jag uppställer på nytt frågan, om man kan lämna en bättre service med dessa Dakota-plan än med de för trafikflygning särskilt byggda och på alla sätt förmånligare planen.

Herr Hagberg talade vidare om att den ståndpunkt herr statsrådet intog vilade på en statisk föreställning, nämligen att trafiken icke kunde utvecklas. Jag uppfattade inte statsrådets yttrande så, och under alla förhållanden tror inte jag att trafiken inte kan utvecklas. Skulle jag haft den uppfattningen, skulle jag omedelbart ha ingått till Kungl. Maj:t med förslag att Aerotransport skulle nedläggas. Då det inte kan vara någon mening i att upphörligen köra med förlust på London, skulle jag åtminstone ha yrkat att denna linje skulle upphöra. Alla linjerna gå ju inte med förlust.

Däremot ligger bakom Svenska Lloyds ansökan uppenbarligen föreställningen om ett rent statistiskt förhållande. Ty före denna ansökans ingivande ha åtskilliga förhandlingar emellan Svenska Lloyd och Aktiebolaget Aerotransport ägt rum, varvid Svenska Lloyd först tänkte sig att bli delägare i Aero-

Svar på interpellation. (Forts.)

transport under motivering att Aerotransport genom sin flygtrafik på London tar passagerare ifrån Svenska Lloyds båttrafik, vilket medför att denna trafik icke kan lämna en sådan vinst, som man anser sig kunna göra anspråk på. Detta var alltså motivet till förhandlingarna och den senare ingivna koncessionsansökan.

Denna föreställning om ett statiskt förhållande i fråga om trafiken är inte heller alldeles ny. Jag lät mig helt nyligen berätta, att ledaren för ett av våra allra största rederier här i landet avsåg att öppna en linje Malmö—London men då omedelbart fick ett brev ifrån Svenska Lloyd, vari Svenska Lloyd häftigt protesterade mot detta tilltag och sade: vi ha dock bedrivit denna linje under så många år, och då skola ni inte komma och tränga ut oss och försöka konkurrera bort oss. Samma statistiska föreställning om trafiken och dess utvecklingsmöjligheter som herr Hagberg åsyftade måste ha legat till grund för detta handlingssätt. Jag delar som sagt inte denna uppfattning.

Man skall emellertid i detta sammanhang icke glömma en omständighet. Om Svenska Lloyd finge den begärda koncessionen, måste man räkna med en motsvarande koncession från Englands sida. Trafiken halveras i princip alltid. Om trafiken ökas till det dubbla från Sverige, alltså om Svenska Lloyd kör med en tur om dagen och Aerotransport med en tur om dagen, så skulle engelsmännen också köra med två turer om dagen. Detta skulle med säkerhet bli resultatet. Ätminstone för närvarande vågar jag säga, att passagerarfrekvensen icke räcker till för detta — det är möjligt att så kan bli fallet senare. Man skulle alltså starta ett sådant företag med öppna ögon för den absolut oundvikliga förlusten.

Jag skall slutligen endast säga ett par ord om de fem friheterna i fråga om lufttrafiken, av vilka ABA har förklarat sig vara anhängare. Det är klart att detta skett under förutsättning av att därvidlag råder ett slags reciprocitet. Aerotransport är icke anhängare av de fem friheterna, om de endast skola tillämpas i Sverige, utan endast under förutsättning att de tillämpas överallt. Nu tillämpas de icke överallt. Egentligen är det nog Sverige som i detta avseende medger den största friheten. Aerotransport har till exempel ännu inte officiellt medgivna möjligheter att på vissa linjer mellanlanda i Köpenhamn, ehuru danskarna flyga mellan Stockholm och Köpenhamn. Vi mellanlanda visserligen, men det är ett rent tillfälligt och provisoriskt arrangemang.

Härtill kommer ytterligare att trafiken på Sverige blir lidande av vissa andra förhållanden. Man har såväl i Holland som Danmark alltid svårt att släppa till valuta för flygning med svenska plan och vill därför gärna se till, att trafiken går med respektive länders egna plan. Då stannar så att säga valutan i landet. Flyger man däremot med de svenska planen får man valutaskulder till Sverige, som man har svårt att betala. Detta är en av de svårigheter som vi ha att kämpa med men som naturligtvis äro helt tillfälliga och som slutligen, vill jag hoppas, skola fullständigt försvinna.

Som jag i början av mitt anförande sade kan jag kanske betraktas som part i målet. Jag har därför velat göra dessa påpekanden beträffande ABA:s fruktan för konkurrens liksom också beträffande de övriga konsekvenser, som tillkomsten av ytterligare ett konkurrerande företag kan medföra, åtminstone för ögonblicket.

Herr von Friesen erhöi på begäran ordet för kort gemmäle och anförde: Herr talman! Jag skall be att endast med ett par ord få beröra en passus i herr Severinus anförande. Han yttrade ungefär så, att ABA för sin del knappast vore

Svar på interpellation. (Forts.)

rädd för en konkurrens med Svenska Lloyd, då ABA till sitt förfogande hade de stora DC-4:orna, medan Svenska Lloyd endast hade Dakotaplan. Jag trodde inte det var herr Severin obekant, att Svenska Lloyd hade för avsikt att anskaffa andra plan sedan Svenska Lloyd hade fått koncessionen. Men man kan inte begära att företaget dessförinnan skall ha inköpt plan av en annan kvalitet. Det finns många typer att välja på. Det finns amerikanska plan, det finns utmärkta svenska plan. Jag skulle tro att man har sitt intresse inriktat på de engelska s. k. Vikingplanen, som säkerligen äro de modernaste och som alldeles särskilt lämpa sig för den trafik, som här är ifrågasatt, och för det flygfält, som vi ha i närheten av Göteborg. Jag tycker därför att det är alldeles oriktigt av herr Severin att draga in frågan om de nu i Svenska Lloyds ägo befintliga Dakotaplanen i denna debatt.

Herr **Severin** i Stockholm, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag skall be att i anslutning till herr von Friesens påpekande få säga, att vid det förhållandet, att Svenska Lloyd skulle köpa nya plan, innan företaget kan öppna trafiken, så förlorar saken en mycket väsentlig del av sin aktualitet, eftersom det inte är så lätt att skaffa plan. Herr von Friesen talade till exempel om svenska plan. SAAB vill inte åtaga sig att leverera något av de tvåmotoriga planen förrän om allra minst ett och ett halvt eller möjligen två år. De amerikanska tvåmotoriga planen äro inte heller disponibla. Det finns för närvarande knappast DC-6:or heller att köpa, och även Douglasfabrikerna äro tämligen väl belagda. Det tar säkerligen sin rundliga tid, innan några leveranser kunna komma i fråga.

Härefter anförde:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse till herr statsrådets svar till interpellanten och med samma intresse till herr statsrådets värtaliga försök sedermera att försvara sitt eget ståndpunktstagande. Det var emellertid i ett avseende som jag kände mig långt ifrån tillfredsställd, nämligen när det gällde frågan varför det endast skall få finnas ett statsägt företag på detta område. Om jag fattat herr statsrådet rätt, sade herr statsrådet, att i realiteten innebär statens inköp av ABA att staten uppträder som ensam företagare i svensk linjeluftfart och att staten förväntas komma att förbli därvid. Det är ett mycket långtgående ställningstagande, herr kommunikationsminister, som därmed göres, och inte annat än jag förstår baserar herr statsrådet ett sådant ställningstagande på den som jag tycker ganska bräckliga grunden av riksdagens uttalande förra året, att man skulle med uppmärksamhet följa frågan, huruvida inte ABA och SILA kunde förenas. Jag ställer direkt den frågan till herr statsrådet: vore det inte, när det gäller ett avgörande av sådan räckvidd, riktigt, att riksdagen fått sig saken förelagd i någon annan form än som nu sker, t. ex. via en proposition, i stället för att endast på detta sätt bli underrättad om herr statsrådets ställningstagande i frågan?

Vad sedan beträffar denna fråga ur ren trafiksynpunkt kan jag i mycket instämman i de synpunkter, som framlagts av herrar Hagberg och von Friesen, och jag skall inte uppehålla tiden med att ytterligare beröra denna sida av saken.

Jag fäste mig också vid att herr statsrådet i slutet av sitt interpellations-svar inbjöd Svenska Lloyd till ett angenämt samarbete. Får jag fråga: i vilka former skulle detta samarbete äga rum? Betyder det att Svenska Lloyd skulle få den stora förmånen att sälja det statliga bolagets flygbiljetter i Göteborg, eller är det någon längre gående tanke, som ligger bakom? Det veta vi ingen-

Svar på interpellation. (Forts.)

ting om. Eller tänker herr statsrådet eventuellt på annat sätt inbjuda Svenska Lloyd att bli medarbetare? Det skulle vara rätt intressant att höra detta litet närmare utvecklas.

Herr statsrådet förklarade också — jag vet inte om det skulle vara en liten elakhet mot interpellanten eller en lustighet; interpellanten svarar givetvis för sig själv — att interpellanten hade så svårt att fatta tankegångarna i herr statsrådets resonemang. Så ville herr statsrådet också finna något motiv för att interpellanten hade så svårt att följa detta resonemang, och med en liten sidoblick på interpellanten sade herr statsrådet, att det kunde beror på att han var så konservativ eller kanske så litet rörlig i tankarna. När jag hörde detta tänkte jag, herr statsråd, att det nog är denna senaste egenskap, som är det största hindret för det svenska flygets framtida utveckling.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Herr statsrådet riktade sig, jag tyckte i ganska hårda ordalag, emot mina kommentarer till hans svar. Jag har gjort några små anteckningar i anknytning till statsrådets uttalanden.

Kommunikationsministern menade, att det vore orimligt att, som jag hade gjort, sätta likhetstecken mellan luftfarten och sjöfarten. Herr statsrådet förklarade, att jag i detta sammanhang — han använde sig av ett gammalt citat från Fredrik Böök — »sköt med vinkekrut». Herr statsrådet skall inte rikta sig till mig i det hänseendet, ty den del av min framställning, som gällde förhållandet mellan luftfart och sjöfart, angav jag uttryckligen vara hämtad ur luftfartsstyrelsens utlåtande, och det var luftfartsstyrelsens egna ord jag använde. Huruvida luftfartsstyrelsen har skjutit med vinkekrut eller ej vill jag lämna därhän.

Herr statsrådet skisserade ett perspektiv, som naturligtvis måste verka i viss mån oroväckande. Han frågade: vart skall det bära hän, om vi tillmötesgå den här förevarande framställningen? Det kan ju tänkas, att ett annat företag kommer och anhåller om en liknande koncession, en anhållan, som är motiverad på ungefär liknande sätt som Svenska Lloyds framställning. Då kan man självfallet för konsekvensens skull inte vägra detta senare bolag att också erhålla koncession. På det viset skulle vi kanske få ett icke ringa antal sådana småföretag, menade han, och hur skulle det då gå för det statsägda företaget ABA? Ja, herr statsråd, som jag ser på dessa ting måste jag först och främst säga, att utsikterna för att vi skulle få något större antal dylika företag äro ganska begränsade, enär det fordras betydande kapitaltillgångar för att sätta i gång en dylik verksamhet. Men även om vi skulle få några stycken företag av sådan karaktär, kan jag inte se, att detta ur trafikanternas och samhällets synpunkt skulle vara olyckligt, därest de fyllde alla av myndigheterna uppställda säkerhetskrav och därest de förde en taxepolitik och gäve en service, som tillfredsställde den stora allmänheten. Det är ju dock den stora allmänheten, trafikanterna, som i detta fall har avgörandet i sin hand. Är det så att ABA i en sådan konkurrens ger allmänheten den bästa servicen, så är det ju ABA, som tar hem spelet, och de andra enskilda företagen måste stoppa sina pipor i säcken. Men är det så att de enskilda företagen ge allmänheten en bättre service, en större säkerhet etc., så söker sig helt naturligt den trafikerande allmänheten till dessa senare företag.

Jag vill inom parentes dock understryka vad statsrådet här nämnde om ABA ur trafiksäkerhetssynpunkt. Jag anser att det är en stolthet och en ära för vårt land, att vi ha ett företag, som kan uppvisa en statistik av en sådan beskaffenhet, när det gäller olycksfall eller rättare sagt frånvaro av olycksfall, som ABA kan prestera. Allmänt är det ju känt, att ABA internationellt sett åtnjuter ett utomordentligt gott anseende. På den punkten behöva inga meningsskiljaktig-

Svar på interpellation. (Forts.)

heter råda emellan herr statsrådet och mig. Men det är ju inte heller på det fältet vi diskutera.

Jag framhöll, att Svenska Lloyd önskar starta denna verksamhet utan att härför på något sätt vilja ta statens medverkan i anspråk. Man önskar inga statssubventioner, inga lån. Nu menar herr statsrådet, att detta i och för sig kan vara riktigt, men påpekar samtidigt, att här föreligger dock en icke oväsentlig indirekt subventionering även av Svenska Lloyd, därest detta företag skulle sätta i gång denna flygverksamhet. Herr statsrådet erinrade om alla de anstalter, som statsmakterna vidtagit för flyget ur säkerhetssynpunkt. Det är självfallet alldeles riktigt, men resonerar man på det sättet, så skulle man ju också kunna säga, att statsmakterna indirekt subventionera även sjöfarten genom de säkerhetsanstalter, som statsmakterna bekosta i form av lots- och fyrväsendet etc. Jag har aldrig hört, att någon med utsikt till framgång hävdad den meningen, att vi genom att vi ha ett lots- och fyrväsende subventionera sjöfarten. Det vore onekligen en ganska ny tolkning av syftet med dylika anordningar.

Anledningen till att jag är rädd för en monopolisering av flygverksamheten är, att jag fruktar en överdimensionering och en byråkratisering av denna verksamhet, som gör densamma dyrare än vad den måhända annars skulle behöva vara. Jag vill erinra om att Aktiebolaget Aerotransport självt de senaste dagarna har anhållit om en undersökning av sina förhållanden. Jag har ingen mening om huruvida ABA är överorganiserat eller ej. Jag har bara fäst mig vid att företaget för närvarande sysselsätter en personal på ungefär 2 500 personer. Huruvida denna stora stab är erforderlig för driften av detta företag, därom vet jag, som sagt, ingenting. Men jag har sett i tidningarna, att företaget självt har menat, att en undersökning i detta hänseende borde äga rum, och jag antar också, att herr statsrådet kommer att låta verkställa en sådan undersökning.

Det är emellertid en annan punkt, som man kanske skulle kunna peka på, när det gäller den ekonomiska sidan av saken. Det förhåller sig så att ett statsmonopol brukar verka uppdrivande på prisläget. Herr statsrådet har själv framhållit, att man måste ta stor hänsyn till de investeringar, som gjorts i detta företag. Då är det klart, att tar man mycket stora hänsyn till investeringarna, så måste hänsynen till allmänheten i viss mån skjutas undan.

I detta sammanhang kommer jag att tänka på en händelse, som inträffade för något år sedan. I min kommentar till statsrådets svar förmenade jag, att trafiktaxorna icke få sättas för att uppbära en statlig organisation, utan att de skola sättas med hänsyn till allmänheten, d. v. s. man skall sträva efter lägsta möjliga pris. Jag gjorde det påpekandet mot bakgrund av de erfarenheter vi ha och som icke ligga så långt tillbaka i tiden. Jag syftar på det förhållandet, att när ABA på sin tid — och detta vittnar ju fördelaktigt om ABA:s inställning, åtminstone vid den tidpunkten — ville sänka sina inrikes-taxor, så fick detta ske endast till 60 procent av den begärda sänkningen. Orsaken härtill var att statens järnvägar, det andra statsmonopolet, protesterade. De fruktade konkurrens där. ABA självt var av den uppfattningen att taxorna skulle kunna sänkas väsentligt, men detta andra statsmonopol kom då och sade: det få ni inte göra, ty då mista vi en del av vårt trafikunderlag.

Jag finner i denna lilla episod en fingervisning om vart det bär hän, om allt för stora delar av samhällslivet på detta sätt monopoliseras. Jag tillät mig i min kommentar till statsrådets uttalande fälla det omdömet, att hans syn på trafiken var av, som jag sade, statisk karaktär. Kommunikationsministern menade uppenbarligen, att man har en viss trafikkvantitet här som man kan räkna med, och om det då är två, som skola dela denna kvantitet, så blir det

Svar på interpellation. (Forts.)

en mindre del för den part som tidigare ensam haft med trafiken att göra. Det överraskade mig i någon mån att även ordföranden i ABA:s styrelse, som jag med intresse lyssnade till, gav uttryck åt en liknande uppfattning. Jag kan inte dela den åsikten. Jag tror inte alls, att man kan lägga ett statistiskt betraktelsesätt på trafiken. Ty all erfarenhet ger vid handen, att trafik skapar trafik. I och med att kommunikationsmöjligheterna förbättras förflytta sig också människorna på ett helt annat och livligare sätt än tidigare.

När jag lyssnade till det kritiska tonfallet i herr statsrådets framställning och när herr statsrådet pekade på den enligt min mening statistiska sidan av saken, erinrar jag mig hurusom det på sin tid ansågs fullständigt överflödigt med järnväg mellan Stockholm och Uppsala, eftersom postdiligensens passagerarkapacitet väl täckte behovet. Det är klart, att postdiligensens passagerarkapacitet *den* gången väl täckte behovet. Men järnvägen kom ändå till stånd, och genast uppstod ett helt annat behov. Det är på samma sätt med flyget och alla andra kommunikationsmedel. Jag tror, att man skall akta sig noga för att anlägga några statistiska betraktelsesätt på denna fråga.

Till slut sammanfattade herr statsrådet sin syn på den föreliggande frågan och sade, om jag inte missuppfattade honom, att praktiska synpunkter hade dikterat regeringens ställningstagande till den föreliggande koncessionsansökan. Får jag lov att tolka detta uttalande så, att regeringen icke därmed definitivt intagit sin ståndpunkt i den viktiga principfrågan, monopol eller icke?

Herr talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson**: Herr talman! Först några ord med anledning av herr von Friesens anförande. Herr von Friesen upprepade i stort sett endast en rad synpunkter, som redan tidigare framförts i denna kammare av interpellanten. Men sedan fäste han sig vid särskilt en detalj, där han trodde sig kunna anställa några kritiska betraktelser beträffande min syn på dessa ting. Herr von Friesen sade att flyget är icke statistiskt, det är dynamiskt. Men, herr von Friesen, detta är deklamationer och ingenting annat. Ty jag har aldrig någonsin förnekat att flyget är dynamiskt, och om herr von Friesen hade varit lika exakt som politiker som jag förmodar att han är som läkare, så skulle han inte ha använt sådana deklamatoriska uttryckssätt i detta sammanhang. Min ståndpunkt i den här debatterade frågan säger ju ingenting om min syn på flygets mer eller mindre dynamiska eller statistiska karaktär. Även om man anser att flyget är dynamiskt och att trafikunderlaget skall ökas, är det väl inte nödvändigt att denna dynamik tar sig uttryck i att trafikföretagen, precis som de lägre djuren, föröka sig genom delning! Det är enligt min mening icke nödvändigt. Därför kan faktiskt detta argument lämnas åt sitt värde. Men jag skall ändå anknyta till det, eftersom herr Hagberg i Malmö var inne på precis samma problem.

Även herr Hagberg gjorde gällande att jag hade fastnat för denna statistiska syn. Det är precis vad jag inte gjort, herr Hagberg! Om herr Hagberg uppmärksam hade läst mitt interpellationssvar, så skulle han funnit att jag tvärtom säger, att trafik skapar ny trafik. Ett nytt trafikmedel skapar ökad trafik. Jag är av den meningen, herr Hagberg, att det förhållandet, att vi skaffat oss flygförbindelse mellan Göteborg och London inte kommer att innebära att Svenska Lloyds passagerarantal kommer att sjunka. Det bolaget kommer att ha sitt vanliga antal passagerare, och flyget skapar ett nytt passagerarklientel. D. v. s. så småningom kommer det nya passagerare till sjötrafiken, och en del av dem, som tidigare anlitat trafikmedlen på sjön, komma att övergå till flyg-

Svar på interpellation. (Forts.)
trafik. Därvidlag kan jag alltså helt skriva under de synpunkter, som herr Hagberg gav uttryck åt, och det är, tycker jag, bara ett belägg för det riktiga i min ställning i denna fråga.

Sedan sade herr von Friesen att han principiellt var motståndare till ifrågasatt statsmonopol. Det må han vara. Men vi ha ju faktiskt inte något statsmonopol här! Staten har ju frånhänt sig monopolet i och med att SILA tillkommit. Dessutom finns det en hel rad andra trafikföretag, som arbeta vid sidan av ABA. Man har här försökt ansätta mig med en fråga och undrat huruvida det är praktiska synpunkter som ligga till grund för mitt ståndpunktstagande. Jag svarar, att det är praktiska synpunkter som ligga till grund för mitt ståndpunktstagande. Vad skulle man inom SILA säga, eller vad skulle herrarna von Friesen och Hagberg i Malmö säga, om det kom framställningar om att bevilja Svenska Amerika Linien eller Johnsonlinjen koncession på amerikatrafiken? Skulle herrarna vilja vara med om att bevilja det? Tro herrarna att det ur företagsekonomisk synpunkt skulle vara önskvärt att igångsätta en sådan trafik, när man nu gjort dessa stora och betydelsefulla investeringar i SILA och inriktat sig på att skapa ett företag som blir konkurrensdugligt gentemot de utländska? Är det ett svenskt intresse att skapa ett dylikt företag, eller är det ett svenskt intresse att vi plöttra bort oss på detta område? Jag bara frågar. Det skulle vara intressant att få höra herrarnas mening om det.

Sedan kan man säga: nåväl, låt oss investera kapital i dessa småföretag! Då få de ta upp konkurrensen med ABA, och kunna de icke klara sig i den konkurrensen, så få de falla. En sådan ekonomisk politik kunna vi dock inte gärna bedriva om vi betrakta den ur den svenska helhetens synvinkel. Ett sådant resonemang tyder på fullständig planlöshet — men herrarna önska ju många gånger, efter vad jag kan förstå, en sådan planlöshet.

Det är bara ett men i detta sammanhang, herr Hagberg, och det är att, efter vad jag kan förstå, man skulle sätta in trafiken just på de linjer som visat sig ekonomiskt mest bäriga. Jag frågar då herr Hagberg i Malmö: är det ett svenskt intresse eller inte att vi ha ett flygföretag, som inte enbart uppehåller trafiken på de kortaste och ur ekonomisk synpunkt bästa linjerna? Är det inte också ett svenskt intresse att vi komma ut i världen med vårt flyg och kunna deltaga i konkurrensen på andra håll? ABA:s uppgift skulle i så fall bli att upprätthålla trafiken på de längre avstånden och så småningom genom pionjärarbete där försöka hävda de svenska färgerna på ett ur vår synpunkt tillfredsställande sätt. Men, herr Hagberg, en av förutsättningarna för att man skall kunna klara sig i konkurrensen är att man även får behålla trafiken på de linjer, som ur ekonomisk synpunkt äro mera fördelaktiga.

Sedan sade herr Skoglund i Doverstorp att jag dragit för långt gående slutsatser av ett uttalande som gjorts här i riksdagen. Men när jag använde de ordval, som herr Skoglund citerade, så härrörde sig dessa från den tid, då ABA praktiskt taget var det enda flygbolaget i landet. Vid den tidpunkt, då statssubventionerna beviljades och då det statliga kapitalet investerades, utgick man ifrån att det inte skulle finnas något annat flygföretag i landet. Sedan dess har dock en förändring i ståndpunkterna inträtt, och jag drog inte och har i mitt yttrande tidigare inte dragit några slutsatser av de uttalanden som gjordes i riksdagen under fjolåret.

Jag kan gärna, herr Skoglund, återkomma till frågan om konservatism och frågan om den rörlighet i tankarna, som herr Skoglund ansåg att man av hänsyn till luftfarten måste besitta. Tack så mycket! Jag skall försöka efterkomma hans önskan i det avseendet. Men denna rörlighet i tankarna kan dock icke få sträcka sig så långt, att jag från det ena året till det andra — från

Svar på interpellation. (Forts.)

hösten 1945 till hösten 1946 — helt och hållet kunnat ändra åsikt, så att jag vid den senare tidpunkten skulle kunnat ge uttryck åt en uppfattning, diametralt motsatt den jag hävdade vid det tidigare tillfället. Det tycker jag, herr Skoglund, är litet för mycket begärt, och så rörlig i tankegångarna kan jag inte lova att bli i fortsättningen heller.

Här vill jag omtala en sak som jag inte röjt tidigare, men som jag nu anser det vara min skyldighet att relatera. Jag har tidigare citerat ett uttalande ur en skrivelse från det privatägda SILA, undertecknad av herr Torsten Hérnod, och jag kan skriva under varenda rad i den skrivelsen. Men jag kan nämna, att något halvår efter det att jag tillträtt den post jag nu innehar, uppvaktades jag bl. a. av en man, som tillhörde SILA:s styrelse och den luftfartsstyrelse, vilken nu enhälligt gått in för denna nya ståndpunkt. Han såg tydligen utifrån sakliga synpunkter sin uppgift vara att utsätta mig för en belägring. Jag skulle övertygas om att det var praktiskt önskvärt, ja, helt enkelt nödvändigt för den svenska luftfarten, om den skulle kunna klara sig i konkurrensen med övriga länder, att det skapades ett enda svenskt flygföretag. Jag respekterar honom därför eftersom han säkerligen ansåg sin mening vara sakligt starkt grundad. Och jag skall erkänna, herr Skoglund, att jag föll för den belägringen. Ja, jag blev så övertygad av argumentationen att jag håller fast vid min då fattade ståndpunkt än i dag. Jag kan också säga, att om det bara hade kommit an på mig, så skulle vi i dag haft ett enda svenskt flygföretag. Jag föll nämligen som sagt för den sakligt mycket starka argumentation som anfördes från styrelsen för det privatägda SILA och luftfartsstyrelsen. Och om jag fallit för ytterligare ett enda krav som i det sammanhanget framställdes, nämligen kravet på att de privata intressenterna skulle få aktiemajoriteten i det planerade enda flygbolaget, så hade det kanske blivit endast ett flygbolag i vårt land. Så långt sträckte jag mig nu inte, och när jag inte ens fick gehör för mitt förslag att man skulle dela fifty-fifty, så föll frågan, trots alla de argument som anförts från andra sidan.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! De upplysningar, som herr statsrådet nu senast lämnade, äro inte alls så sensationella som man på något håll i kammaren till äventyrs kan ha funnit. De äro visserligen icke redovisade men i alla fall i tämligen klara ordalag antydda i statsrådets bekanta uttalande i denna fråga i senaste numret av tidskriften Flyg. Det var emellertid inte för att göra denna erinran, som jag begärde ordet, utan för att komma med en replik på det mera sakliga planet.

Herr statsrådet tecknade alldeles riktigt bilden av ABA:s nuvarande verksamhet. ABA har vissa linjer som bära sig dåligt och vissa andra som gå bra. Herr statsrådet frågade, huruvida det inte är ett svenskt intresse att vårt flyg når ut i världen och kommer i åtnjutande av alla de materiella fördelar, som kunna komma därav. Måhända var denna herr statsrådets fråga av retorisk karaktär. Jag delar i varje fall herr statsrådets uppfattning där. Men menar herr statsrådet, att vi för att driva dessa linjer, som i varje fall för närvarande icke äro så vinstgivande, måste ha vissa andra linjer, som äro ekonomiskt fördelaktigare och som kunna ge oss vissa förtjänster? Där kan jag inte följa med i herr statsrådets resonemang, som ju verkar rent monopolistiskt.

En av de linjer som herr statsrådet då tänker på är linjen Göteborg—London. Det är en relativt hygglig trafiklinje, och därför, menar han, bör den reserveras åt ABA. Förtjänsterna på den linjen skola då i någon mån sätta ABA i stånd att administrera sin verksamhet i den övriga världen. I det resonemanget kan jag som sagt inte följa med riktigt. Jag menar, att skall ABA ha rätt att driva

Svar på interpellation. (Forts.)

den linjen, så böra även andra företag ha samma rätt. Men är det så att ABA kan sköta linjen bättre än eventuellt konkurrerande företag, ge en bättre service än konkurrenterna o. s. v., så slår ju ABA ut konkurrenterna och får så småningom hand om all trafik på denna linje och kan på det sättet skaffa medel för finansiering av sin verksamhet på andra håll ute i världen.

Jag är emellertid på det klara med att mellan statsrådets och min syn på detta problem förefinnas avgörande principiella skiljaktigheter, och våra åsikter om dessa ting kunna förmodligen inte sammanfalla. Jag har emellertid här velat deklarerera min uppfattning, som i korthet går ut på att man bör sätta allmänhetens intressen i främsta rummet. Herr statsrådet har inte velat helt dela min mening därvidlag utan anlagt andra synpunkter på denna sak. Vi få se hur dessa förhållanden komma att utveckla sig i framtiden och om svenska folket kommer att vara tillfredsställt med de linjer för lufttrafikens ordnande, som herr statsrådet synbarligen är benägen att följa och rekommendera regeringens att följa.

Herr von Friesen: Herr talman! Statsrådet Nilsson frågade mig, om jag skulle vara beredd att utan vidare, som han uttryckte det, vara med om att tillstyrka koncession för låt oss säga Svenska Amerika Linien eller Johnsonlinjen för flygtrafik till Nord- och Sydamerika. På det vill jag svara, att jag utan minsta tvekan skulle vara med om att tillstyrka en sådan framställning, om den gjordes och om det visade sig att vederbörande bolag var i stånd att klara upp de tekniska och ekonomiska förutsättningarna härför. Det är mitt enkla svar på herr statsrådets fråga.

Sedan skall jag tillåta mig att säga ytterligare en sak med anledning av herr statsrådets anförande, särskilt då med hänsyn till den vikt som man tillmäter samarbetet mellan ABA och SILA. Herr statsrådet har undanhållit kammaren den upplysningen, att villkoret för koncessionen var att det skulle finnas en gemensam teknisk organisation för båda företagen. Fördenskull vill jag i min tur rikta en fråga till herr statsrådet. Det kan ju tänkas att SILA skulle vilja driva verksamheten med egen teknisk organisation. Koncessioner beviljas nu, efter vad jag hört, varje år. Är Kungl. Maj:t då villig att sätillvida stödja SILA, att Kungl. Maj:t på företagets begäran beviljar ny koncession med rättighet för företaget att utnyttja egna tekniska anläggningar?

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Nilsson:** Herr talman! Herr Hagberg säger, att han ingalunda företräder den meningen att det statliga företaget inte skulle tillmötesgå allmänhetens intressen. Jag skulle tro, att av de statsägda företagen finns det väl knappast något, som man kan påstå någonting annat om, än att det under sin verksamhet verkligen tillmötesgått allmänhetens intressen. Jag har tvärtom det intrycket, att de gjort detta i högsta grad. När det sedan gäller taxorna och priserna, så har man den utländska konkurrensen att räkna med. Här finns det givetvis en viss hake, i det att samtliga dessa världsföretag stundom hålla konferenser, där man kommer överens om vissa prissättningar, och jag skulle tro att detta även komme att ske om Svenska Aero Lloyd skulle deltaga i denna trafik.

Sedan förklarade herr von Friesen att han på stående fot kunde säga, att om Svenska Amerika Linien eller Johnsonlinjen anhöll om koncession, så skulle de naturligtvis erhålla det. Det är så lätt att säga, herr von Friesen. Jag skulle givetvis mycket väl kunna göra precis samma deklaration, men jag skulle tro, att här skulle de privata företagen, vilka när allt kommer omkring inte drivas så planlöst som man stundom förmodar, sätta in med sin s. k. nyetablerings-

Svar på interpellation. (Forts.)

kontroll, vilket man gjort på så många andra verksamhetsområden. Därför är jag övertygad om att man bara vill ha ett enda flygföretag för trafik Amerika—Sverige. Detta beror helt enkelt därpå, att man utifrån samma synpunkter som dem jag anlägger finner det praktiskt lämpligt att bara ha ett sådant företag, eftersom ett ensamt företag dels är konkurrensdugligare och dels har större förutsättningar att tillmötesgå allmänheten, än om det hela splittras sönder på flera mindre enheter.

Till sist vill jag bara säga några ord till herr Hagberg i Malmö med anledning av att han lät förstå, att organisationen av ABA kanske inte var beskaffad på ett så tadelfritt sätt. Han anförde, att det fanns 2 500 personer anställda där. Detta är inte i och för sig något anmärkningsvärt för ett företag, som befinner sig i den dynamiska utveckling, som ett flygföretag bör göra, icke minst enligt herrarnas egen uppfattning. Jag kan dock säga, att den anhållan som kommit från styrelsen om att sakrevisionen bland annat skall granska dess organisation redan är beviljad av Kungl. Maj:t i konselj förra fredagen. Här har alltså handlats med all den skyndsamhet som man kan önska.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 6.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den å kammarens bord vilande motionen nr 333 av herr *Hansson* i Skediga *m. fl.*

§ 7.

Föredrogs den av herr *Nilsson* i Göingegården vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående redogörelse för hittills tillämpad praxis vid avgörandet av frågor i anledning av 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 8.

Föredrogs den av herr *Lindberg* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet angående åtgärder för en effektivare registrering av svenskt sjöfolk, *m. m.*

Denna anhållan bifölls.

§ 9.

Föredrogs, punktvis, statsutskottets utlåtande, nr 13, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 10.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—9.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 10.

Lades till handlingarna.

§ 11.

Utgifter å tilläggsstat II i vad avser finansdepartementets verksamhetsområde.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser finansdepartementets verksamhetsområde.

Punkten 1.

Utskottets hemställan bifölls.

Anslag till 1944 års nykterhetskommitté.

Punkten 2, angående anslag till 1944 års nykterhetskommitté.

Kungl. Maj:t hade i propositionen nr 2 under punkten 2 föreslagit riksdagen att till 1944 års nykterhetskommitté å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till 1944 års nykterhetskommitté å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 250 000 kronor.

Reservationer hade avgivits:

1) av herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Mannerskantz*, fröken *Andersson* och herr *Rubbestad*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte till 1944 års nykterhetskommitté å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47 anvisa ett reservationsanslag av 200 000 kronor; samt

2) av herr *von Heland*, utan angivet yrkande.

Efter föredragning av utskottets hemställan yttrade:

Herr Rubbestad: Herr talman! Eftersom jag tillsammans med några andra ledamöter under denna punkt avgivit en reservation, ber jag att få säga några ord i den förevarande frågan.

Det är ett anslag av rätt säregen art vi här ha att taga ståndpunkt till, ett anslag som sällan ges till en kommitté. Det brukar i regel vara så, att det beviljas ett särskilt kommittéanslag under varje huvudtitel, och sedan får kommittén efter Kungl. Maj:ts prövning använda de pengar, som anses erforderliga. Det har kommit fram ett förslag om en särskild utredning, som ställer sig synnerligen kostnadskrävande. Detta torde vara orsaken till att Kungl. Maj:t inte velat gå den vanliga vägen för anslag, utan redovisat ärendet för riksdagen för att på så sätt eventuellt slippa att själv taga ståndpunkt till frågan. Det är här fråga om en mycket vittomfattande utredning av den arbetande nykterhetskommittén.

Jag vill redan från början säga, att vi reseranter med vårt förslag inte avse något ståndpunktstagande i själva nykterhetsfrågan. Vår reservation är alltså inte på något sätt avsedd som ett slag mot arbetet i nykterhetsfrågan och anslaget därför, som vissa tidningar velat göra gällande, utan den riktar sig mot de ökade kostnaderna för kommittéutredningar. Det har nämligen visat sig, att dessa kostnader ökat oerhört under de senaste åren. Under fjolåret bevilja-

Anslag till 1944 års nykterhetskommitté. (Forts.)

de vi nära fyra miljoner kronor för kommittékostnader, och innevarande års riksdag har beviljat 1 700 000 kronor ytterligare i tilläggsanslag. Vi äro under innevarande budgetår uppe i en summa av 5 540 000 kronor i kommittékostnader. Det är just dessa väldiga kostnader, som vi reagera emot. I statsutskottet och kammaren ha vi vid flera tillfällen tidigare betonat, att man bör försöka spara, när det gäller dessa kommittéanslag. Det har då svarats, att vi skulle komma med positiva förslag och peka på ställen, där det går att spara. Detta har inte varit oss möjligt tidigare, ty det har inte förr på samma sätt som nu varit möjligt att redovisa vad de olika kostnaderna gå till. Här ha vi emellertid en redovisning, som sätter oss i stånd att påvisa, att det bör vara möjligt att genomföra vissa besparingar.

Denna nykterhetskommitté har nämligen tänkt göra utredningar bland inte mindre än 140 000 personer i detta land. Man skall göra sig underrättad om alkoholvanorna i familjerna, och man skall verkställa ett utfrågande av inte mindre än 13 000 ungdomar beträffande deras hemförhållanden och deras spritvanor samt om vad de ha för intryck i det ena och andra hänseendet. Vid dessa intervjuer skall man gå från person till person, och intervjuaren skulle få en ersättning av två kronor för varje dylik intervju. Man har således tänkt sig ett oerhört stort material för denna utredning.

Vi reservanter ha ansett, att det mycket väl skulle gå för denna sakkunnigkommitté att komma till en uppfattning i de frågor, som man speciellt inriktar sig på, utan att göra denna utredning så vittomfattande. Vi tycka att det skulle vara tillräckligt, om man inriktade sig på 100 000 personer i stället för 140 000. De resultat man får fram av detta material böra mycket väl kunna ligga till grund för de bedömanden, som kommittén har att göra. Särskilt borde man då försöka åstadkomma en begränsning av dessa förfrågningar ute bland ungdomen. Jag tror, att man med ett mindre antal förfrågningar mycket väl kan få en klar och tydlig uppfattning om de saker, som man vill undersöka. Här ha vi alltså velat peka på en punkt, där vi tro att det finns möjlighet att göra besparingar, och vi ha velat minska det av utskottet tillstyrkta anslaget med 50 000 kronor till 200 000 kronor.

Det vore verkligen vällovligt om kammaren här förverkligade sin tidigare uttalade mening att man bör försöka göra besparingar på kommittéutgifterna. Det skulle ur flera synpunkter vara hälsosamt att göra sådana besparingar, och jag tror inte det vore till men för nykterhetsutredningen och dess ståndpunktstagande i de enskilda frågorna, därest den begränsning företoges, som vi här ha tänkt.

Med dessa korta ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den reservation, som av herrar J. B. Johansson m. fl. är fogad till detta utlåtande.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Den föregående ärade talaren erinrade om att kommittékostnaderna undan för undan växa. Jag vill säga, att för oss som i statsutskottet sitta och granska anslagskostnaderna, är detta en alltid återkommande anledning till bekymmer. Emellertid måste man konstatera, att de allra flesta kommittéutredningar tillkomma på riksdagens eget initiativ. Det är ju självfallet, att om riksdagen begär utredningar, som Kungl. Maj:t skall verkställa, så måste riksdagen också ställa medel till förfogande för att bekosta dessa utredningar.

I ett särskilt avsnitt i statsverkspropositionen har Kungl. Maj:t redovisat, hurusom man under fjolåret tillsatt en särskild utredningsman beträffande kommittéarbete och kommittékostnader och att denne framlagt ett förslag, som i sin tur föranlett vissa åtgärder från Kungl. Maj:ts sida. Jag säger detta för att i någon mån klarlägga, att statsmakterna ägnat uppmärksamhet åt de

Anslag till 1944 års nykterhetskommitté. (Forts.)
spörsmål den föregående ärade talaren här pekade på, nämligen kommitté-kostnadernas avsevärda belopp.

Den fråga som nu föreligger till behandling, nämligen frågan om ett särskilt anslag på riksstaten till nykterhetskommittén, är inte något alldeles sär eget fall. Det förekommer då och då, när det är fråga om en särskilt stor utredning, att man inte låter kostnaderna gå på kommittéanslaget, utan anvisar ett särskilt anslag för ändamålet. Detta fall är således inte alldeles unikt.

Vad själva sakfrågan beträffar har jag resonerat på följande sätt. Här har riksdagen begärt en allsidig och förutsättningslös utredning rörande alkoholspörsmålet, och för detta ändamål har tillsatts en kommitté. Kommittén anser efter moget övervägande, att det är nödvändigt att göra en omfattande utredning för att skaffa ett fullgott och hållbart material för att bedöma svenska folkets alkoholvanor. Beträffande själva uppläggningsen av utredningen har man konfererat med sakkunniga. Såvitt jag kunnat fatta är kommittén enig om ifrågavarande framställning. Kommittén består, som de allra flesta utredningar i vårt land, av representanter för olika politiska partier.

Under dessa förhållanden har jag inte, som de ärade reservanterna, ansett mig kapabel att i ett enda slag forma om kommitténs plan för utredningen genom att sänka kostnadsbeloppet, utan jag har ansett mig böra stanna för ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag, vilket upptar samma belopp som kommittén begärt. Det är, herr talman, kort och gott den motivering som legat till grund för mitt ståndpunktstagande i frågan.

Om jag så skall tillägga några ord vill jag påpeka, att just nykterhetsproblemet är den fråga i vårt land, som tilldrar sig den största uppmärksamheten. I ingen annan fråga går väl heller de enskilda medborgarnas uppfattning så avsevärt isär som beträffande denna sak. Alla uttala sina bekymmer över framför allt den allt mer tilltagande ungdomsbrottsligheten och ungdomsfylleriet, vilka företeelser höra samman med detta problem. Jag tror då inte att det skulle vara välbetänkt att minska utredningsmöjligheterna för kommittén. För att man skall få ett hållbart material är det säkerligen nödvändigt, att man också gör omfattningen av det hela ganska stor. Därför har jag inte hyst någon tvekan att tillstyrka även de 50 000 kronor, som de ärade reservanterna vilja inbespara.

Jag yrkar, herr talman, bifall till statsutskottets förslag.

Herr **Rubbestad** erhöll på begäran ordet för kort gemäle och anförde: Herr talman! Jag vill säga, att vi reservanter inte det ringaste velat gå emot denna utredning, utan vi vilja liksom den ärade talesmannen för utskottet, att det skall bli en fullständig och bra utredning på detta område. Men vi reservanter skilja oss från majoriteten på det sättet, att vi tro att denna utredning kan medföra lika stor nytta, om 100 000 personer bli tillfrågade som 140 000.

Jag vill till stöd för reservationen även åberopa andra utredningars insamlade av bedömningsmaterial. Jag tänker speciellt på att indexberäkningarna begränsa sig till ett betydligt lägre antal undersökningar. I tidningarna för i dag såg jag, att socialstyrelsen begärt att få göra undersökningar för indexberäkningar på 1 000 familjer från jordbrukarbefolkningen och 1 700 familjer inom städer och tätorter. Sammanlagt skulle man således bara undersöka 2 700 familjer. Den undersökningen är för det svenska folket av minst lika stor betydelse som nykterhetsutredningen. När indexundersökningarna kunna baseras på ett så jämförelsevis litet undersökningsmaterial, tycker jag att en undersökning av 100 000 personer borde kunna räcka för nykterhetsutredningen.

Anslag till 1944 års nykterhetskommitté. (Forts.)

Härpå yttrade

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! Jag vill först gärna deklarerera, att jag har den största respekt för de sparsamhetstankar, som pläga utgå ur herr Rubbestads mun. Hans sparsamhetsiver har många tjusande sidor. Jag kan tillägga, att herr Rubbestad i mig har en visserligen ringa, men dock lydlig lärjunge, när det gäller att propagera för allmänna sparsamhetstendenser här i kammaren. Jag skulle kanske också kunna glädja herr Rubbestad med att omtala, att jag för min del, när jag i nykterhetskommittén och i dess arbetsutskott, som numera arbeta under ledning av statsrådet Danielson, hade att ta ståndpunkt till denna anslagsfråga, till en början uttryckte vissa betänkligheter. Jag måste emellertid samtidigt meddela, att jag lät dessa betänkligheter fara, när jag närmare satte mig in i vad denna omfattande undersökning dock avser.

Herr Rubbestad jämte kammarens övriga ledamöter ha beslutat en från grunden gående undersökning av hela det svenska nykterhetsproblemet. Man skall omstöpa den svenska nykterhetslagstiftningen och allt vad därmed sammanhänger. Det gäller alltså ett kommittéuppdrag av ovanliga dimensioner. För att få ett något så när vederhäftigt utgångsmaterial har kommittén måst sätta igång bland annat denna synnerligen omfattande undersökning.

Jag tror inte att jag behöver för kammarens ledamöter skildra vad utredningen går ut på. Den förevarande undersökningen avses att tillsammans med en redan verkställd Gallupundersökning utgöra en grundläggande allmän utredning om alkoholbrukets olika verkningar i vårt land. Undersökningen har man ansett nödvändig för att klarlägga vilken storleksordning som detta problem för närvarande har. Det förhåller sig nämligen på det sättet, att man i detta land talar så oerhört mycket om nykterhetsfrågan, Brattsystemets avigsidor, motboken etc. Men man vet på det hela taget ganska litet om de bakomliggande faktorerna. Vi tala bl. a. om någonting som heter motbokspsykosen. Vad är nu detta för någonting? Alla tala därom, men man har tydligen ganska litet reda på i vilken utsträckning människorna — som det blivit sagt — verkligen betrakta motboken som ett medborgarskapstecken. Det finns många andra sådana omständigheter, som måste undersökas, om kommittén skall kunna komma fram till ett hållbart resultat.

Utan att på något sätt ha uppdrag från kommittén, tror jag mig kunna säga herr Rubbestad, att kommittén hyser en samfälld åstundan att dess arbetsresultat skall bli sådant, att vi, om möjligt, en gång kunna få slut på detta ofruktbara och irriterande spritdebatterande, som pågått i vårt land sedan decennier tillbaka. Detta spritdebatterande beror till stor del på att man inte vet vad man talar om, eftersom ett vederhäftigt, aktuellt statistiskt material, ägnat att belysa de olika spörsmålen, knappast föreligger.

Herr Rubbestad vill nu att riksdagen skall skära ned den begärda anslagssumman. Jag vill emellertid fästa kammarens uppmärksamhet på, att det icke går att förfara på det sättet, ty den undersökning som ifrågasatts, gäller ett urval av befolkningen, omfattande cirka 140 000 personer, motsvarande ca 40 000 hushåll. Detta urval har statistiska centralbyrån utvalt ur 1945 års folkräkning för vissa statistiska undersökningar (den s. k. bottensamplingen). Man har således redan ett klientel som man skall arbeta med, även för andra syften, och man måste följaktligen anknyta till detsamma. Ett bifall till den av herr Rubbestad ifrågasatta begränsningen av anslaget skulle leda till att man måste göra en nedskärning i ett redan nu organiserat klientel. Enbart denna nedskärning skulle säkerligen kosta en hel mängd pengar.

Herr talman! Jag har som sagt personligen från början hyst vissa betänkligheter mot ett anslag av denna art. Jag vill ge herr Rubbestad rätt i att au-

Anslag till 1944 års nykterhetskommitté. (Forts.)

slaget är av en betydande storleksordning. Jag har emellertid måst låta mina betänkligheter fara inför de sakliga argument, som anförts i denna fråga. Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt dels ock på bifall till den av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna, vid punkten fogade reservationen; och blev utskottets berörda hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat statsutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tionde huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1947/48 till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

nr 21, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1947/48, till säkerhetsanstalter för sjöfarten;

nr 22, i anledning av väckta motioner om anslag å tilläggsstat II till riksdagen för budgetåret 1946/47 till bestridande av kostnaderna för riksdagens interparlamentariska grupps deltagande i konferens i Kairo; och

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1947/48.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 13.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen å kapitalbudgeten under statens allmänna fastighetsfond gjorda framställningar angående anslag för budgetåret 1947/48, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 1—15.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 16.

Lades till handlingarna.

§ 14.

Föredrogos vart efter annat

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 1, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning med ytterligare bestämmelser angående taxering för inkomst under vissa år av ersättning på grund av försäkring för förlust av fartyg, m. m.;

nr 2, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 8 juni 1923 (nr 255) angående omsättnings- och utskänkningsskatt å spritdrycker; och

nr 3, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 18 juni 1937 (nr 481) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper; samt

bankoutskottets utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion om dyrtids-tillägg till den hos riksdagens kamrar, utskott och kansli tillfälligt anställda personalen.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda betänkanden och utlåtande hem-ställt.

§ 15.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 1, i anledning av verkställd granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning.

*Granskning
av justitieom-
budsmannens
ämbets-
förvaltning.*

Efter föredragning av utskottets däri gjorda anmälan anförde:

Herr **Osterman**: Herr talman! Jag har begärt ordet för några reflexioner, som föranletts av en punkt i JO:s ämbetsberättelse, som inte upptagits till behandling av utskottet men som är av stort intresse. På s. 189 och följande lämnas en redogörelse dels för två fall av ifrågasatt sterilisering av på anstalt intagna som villkor för utskrivning, dels för en del remissyttranden och JO:s egna synpunkter på problemet sterilisering som villkor för utskrivning från anstalt.

I det ena av de aktuella fallen var det fråga om en straffriförklarad sinnesslö man, som vårdades på Salberga sjukhus. Som villkor för försöksutskrivning hade sinnessjuknämnden uppställt sterilisering. Då vederbörande vägrade underkasta sig operationen, återkallades sedan medgivandet till försöksutskrivning. Det andra fallet gällde en på alkoholistanstalt intagen. Socialstyrelsen hade i en skrivelse till direktören för alkoholistanstalten framhållit, att det var önskvärt, att erforderliga åtgärder enligt steriliseringslagen vidtogos beträffande personen i fråga och att denne icke borde utskrivas eller permitteras för längre eller kortare tid, förrän han underkastats steriliserande operation. JO ifrågasätter nu, om detta förfarande kunde anses stå i full överensstämmelse med den fordran på samtycke till sterilisering, som ansågs böra uppställas vid steriliseringslagens tillkomst.

Särskilt förefaller det först refererade fallet, en imbecill psykopat, vara av intresse. Det rör sig om en klart rättsinkapabel person, som enligt vad det senare visade sig misskötte sig så, att han inte ens efter sterilisering skulle kunnat försöksutskrivas, varför sinnessjuknämnden ändrade sitt beslut i detta hänseende. Ärendet remitterades av JO till sinnessjuknämnden och medicinalstyrelsen, och de synpunkter, som anfördes i remissvaren, förefalla vara så betydelsefulla, att de förtjäna att delvis anföras. Jag förutsätter att kammarens ledamöter icke läst igenom berättelsen helt och hållet.

Sinnessjuknämnden drog vissa paralleller med kastreringslagen av 1944, som också byggde på frivillighetens grund, och citerade kungl. propositionen om kastreringslag, vari dåvarande chefen för justitiedepartementet framhöll, att ehuru det icke torde vara lämpligt att förelägga en på anstalt intagen person att välja mellan kastrering och fortsatt kvarhållande å anstalt, anstaltsledningen eller -läkaren borde i förekommande fall söka klargöra för den intagne, att det fanns möjlighet för honom att bli utskriven, om han underkastade sig kastrering och därefter befundes ofarlig. Av detta ansåg sig sinnessjuknämnden berättigad att draga den slutsatsen, att om en patient i en anstalt samtyckte till kastrering på grund av att anstaltsledningen eller -läkaren klargjort för honom att han aunars inte hade någon möjlighet att bli utskriven, samtycket likväl ansågs givet i vederbörlig ordning och inte betraktades såsom framtvingat. Detsamma måste då gälla ett samtycke till sterilisering, som lämnats under liknande förhållanden. Invändningen att detta ej kunde vara juridiskt riktigt bemötte sinnessjuknämnden,

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning. (Forts.)
enligt mitt förmenande med full rätt, bl. a. med att en person, då han fattar ett beslut i allmänhet har olika motiv, av vilka flera säkerligen uppkommit genom påverkan av andra personer. Och om denna påverkan icke är obehörig, om personen alltså icke utsättes för rättsstridigt tvång, får hans beslut anses vara frivilligt fattat och rättsgiltigt. Sinnessjuknämnden betonade också, att icke endast medicinska synpunkter äro avgörande för en persons kvarhållande på sinnessjukhus. Detta är ju särskilt fallet beträffande de sinnesslöa. Många av dessa äro sexuellt opålitliga. Deras samhällsbesvärighet i detta eller andra avseenden är ofta avgörande för vårdbehovet. De sinnesslöa sätta ju många gånger utan hämningar till världen en stor barnskara, som de sakna förmåga att taga hand om och som kan komma att lida av samma undermålighet som föräldrarna.

Liknande synpunkter anfördes också av medlemmen av medicinalstyrelsens vetenskapliga råd, professorn Nils von Hofsten, som bl. a. framhöll, att den skada en sinnesslö eller sinnessjuk kunde åstadkomma genom att avla undermåliga barn kanske vore större än den skada han själv vid intagningen befarats kunna åstadkomma och som varit anledningen till intagningen.

Medicinalstyrelsen stödde sig i sin uppfattning att föregående sterilisering lagligen kan göras till förutsättning för utskrivning på ett uttalande av första lagutskottet år 1941. Det gällde en motion i andra kammaren med yrkande, att steriliseringslagförslaget skulle kompletteras med bestämmelser om handräkningsförfarande. Så här uttalade sig utskottet: »Det kan här endast vara fråga om sådana personer, som på grund av rubbad själsverksamhet sakna förmåga att lämna giltigt samtycke till steriliseringsåtgärden, enär lagen i övrigt fordrar att vederbörande lämnar sitt samtycke. De personer som lida av sådan mera utpräglad själslig rubbning, att den medför rättsinkapacitet i fråga om ett dylikt samtycke och skulle motivera ett handräkningsförfarande för steriliserings verkställande, borde emellertid oftast redan vara intagna å anstalt eller i vart fall kunna med stöd av gällande lagstiftning intagas å anstalt, och beträffande å anstalt intagen person torde anlitande av polismyndighet för medverkan till verkställighet av ett beslut om sterilisering icke ifrågakomma. Utskottet finner därför ifrågavarande motion icke böra föranleda något tillägg till lagtexten.» Medicinalstyrelsen uppfattade lagutskottets uttalande så, att en rättsinkapabel person, som vägrat underkasta sig sterilisering, enligt gällande rätt kan kvarhållas eller intagas å anstalt för att förhindras fortplanta sig, varför sinnessjuknämndens beslut att föreskriva sterilisering som villkor syntes vara i överensstämmelse med gällande rätt, såsom den tolkats av riksdagens 1:a lagutskott. Emellertid framförde medicinalstyrelsen tanken på ett förtydligande tillägg till sinnessjuklagen, ur vilket skulle framgå, att man beträffande rättsinkapabla hade denna rätt.

Jag har tagit mig friheten att så utförligt återge sinnessjuknämndens och medicinalstyrelsens synpunkter på den här frågan, därför att de innehålla det väsentliga i vad som kan sägas från medicinskt håll. Det förhåller sig så, att lagen medger, att den som på grund av rubbad själsverksamhet saknar förmåga att lämna rättsligt giltigt samtycke må steriliseras, fastän han ej samtyckt till åtgärden. Då det gäller de rättsinkapabla, som det heter, erfordras alltså inte deras samtycke. Fallet A i JO:s ämbetsberättelse var utan tvivel ett sådant fall. Men eftersom denna grupp förutsättes vara ur stånd att lämna ett rättsligt giltigt samtycke och detta samtycke ej erfordras, så är det, synes det mig, meningslöst att diskutera de omständigheter, under vilka detta icke nödvändiga och icke giltiga samtycke uppkommit. Den rättsliga grunden för ett steriliseringsbeslut finns ändå. I flertalet av

Granskning av justitieombudsmännens ämbetsförvaltning. (Forts.)

de fall, där t. ex. sinnessjuknämnden uppställt sterilisering som villkor för utskrivning, torde det ha varit fråga om klart rättsinkapabla.

Vad angår de rättskapabla ligger det inte lika enkelt till. Men jag skulle här vilja peka på de många andra fall, där samhället anser sig kunna uppställa långtgående krav på den enskilde i utbyte mot förmåner av olika slag, vilket givetvis påverkar vederbörandes beslut. Är det t. ex. oberättigat, om samhället när det gäller en familj med starkt asocialt inslag och höggradig ärtlighet för psykisk undermålighet, uppställer som villkor för t. ex. mödrahjälp att familjen inte ytterligare förstoras? Eller ett annat exempel. Då vi nu genomfört en lagstiftning för något år sedan, som tillåter sinnessjuka och sinnesslöa att gifta sig efter dispens, är det då ett obehörigt tvång att minska de eugeniska riskerna härvid genom att föreskriva sterilisering som villkor? Jag kan inte finna det. Den enskilde får det sociala stöd, som hembildningen utgör, samhället får garantier mot en icke önskvärd avkomma. Och jag skulle vilja ta ett exempel på detta område, där samhället i sitt eget intresse utövar ett psykologiskt tryck i, man kan säga, rakt motsatt riktning. Jag tänker på de samhälleliga åtgärderna till förhindrande av abort. Där finns det många gränfall, där man kan tveka om abort är påkallad eller inte. Samhällets politik går nu ut på att hos de abortsökande kvinnorna skapa motföreställningar, som äro ägnade att nedbringa aborternas antal. Man pekar på de olika andra möjligheter som finnas, utlovar omfattande social hjälp och försöker på allt sätt påverka kvinnans beslut i viss riktning. Fastän detta alltså fattas under psykologiskt tryck, är det väl ingen som ifrågasätter att det inte är frivilligt i juridisk mening. Och det är då också att märka att de garantier och löften om hjälp som givits måste bli hypotetiska, ty ingen kan exakt förutsäga, hur situationen kommer att utveckla sig för den hjälpsökande.

Slutligen skulle jag vilja säga några ord om parallellismen mellan kastreering och sterilisering. Det är klart att kastreeringen är ett ingrepp som på ett annat sätt än steriliseringen tar direkt sikte på ett sjukligt symptom, en för stark, samhällsskadlig eller felriktad sexualitet. Och det kan inte sägas vara sjukligt att vilja sätta barn till världen. Men ur samhällets synpunkt och också den enskildes kan det vara ett lika betydande intresse att förhindra någon att sätta en talrik asocial avkomma till världen som att avstyra ett kanske enstaka, relativt ofarligt sexualbrott. Det är ej heller uteslutet utan tvärt om att man lägger rent medicinska synpunkter på steriliseringen av sådana som äro intagna på anstalt. Då det gäller imbecilla och psykopatiska kvinnor kan i direkt anslutning till barnafödandet psykiska insufficienstillstånd uppkomma, och detsamma kan bli följden för männens vidkommande av en ökande försörjningsbörda. Jag vill bara erinra om de mångfaldiga gånger på drastiskt sätt dokumenterade slitningarna i alkoholistfamiljerna, där sexuella motsättningar mellan parterna spelat stor roll.

Jag talar inte som representant för 1:a lagutskottet, men jag tror mig kunna säga att inom utskottet fanns gehör för en del av de synpunkter jag framfört. Givetvis vore det bäst om den psykologiska påverkan på en i anstalt intagen person, som ofta måste föregå en sterilisering, skedde på ett tidigare stadium — under förtroliga samtal med anstaltsledningen. Om steriliseringsvillkoret ryckes in i själva utskrivningsbestämmelserna, får det hela lätt en karaktär av föreläggande, som fastän enligt min mening ej lagstridigt dock kan ha psykologiska biverkningar. I stort sett torde hittillsvarande praxis dock vara ändamålsenlig. JO har emellertid funnit att bestämmelserna rörande sterilisering icke i allo äro så tydliga att myndigheterna kunna erhålla tillräcklig vägledning, och han har också hos Kungl. Maj:t gjort framställning i ärendet. Man skulle nu vilja uttrycka en förhoppning, att denna framställning inte leder

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning. (Forts.)
till åtgärder, som ytterligare binda handlingsfriheten på detta område. Om lagligheten i nuvarande praxis ifrågasättes, kan det väl snarare bli fråga om att genom lagändring fastslå det lagliga i att i vissa fall göra sterilisering till villkor för utskrivning från anstalt.

Herr Hedlund i Rådomb: Herr talman! Jag ber att få säga några ord i anslutning till behandlingen av första lagutskottets granskning av JO:s ämbetsberättelse.

JO:s berättelse brukar alltid innehålla en hel del intressanta spörsmål. I berättelsen lämnas redogörelser för fel och försummelse av ämbetsmän och framställningar till Konungen. JO redovisar även de inspektionsresor, som han företagit, m. m. Vad jag för min del gärna skulle se att man toge in i berättelsen i framtiden är fall, som gälla oskyldigt dömda, i den mån det finns några sådana fall. Jag tänker då närmast på sådana fall, där personer oberättigat ha dömts till frihetsstraff. Vi ha ju en ypperlig domarkår, den är synnerligen kunnig och synnerligen samvetsgrann, så det är ju skäligen sällan som något sådant förekommer. Men domarna äro som alla andra människor behäftade med mänskliga fel och brister. De äro inte i stånd att se genom människorna, de äro inte i stånd att rannsaka hjärtan och njurar, utan det kan dock en eller annan gång uppstå ett fel. Tidningarna bruka ju då påpassligt berätta om saken.

Jag har i min hand ett tidningsurklipp från i fjol. Det gäller en byggnadsarbetare i Degerfors, som dömdes till två månaders fängelse för misshandel. Så småningom tycks han emellertid ha blivit rehabiliterad. Det var en person, som blev religiös — han blev pingstvän — och i det sammanhanget ansåg han, att han borde lätta sitt samvete, och han bekände, att det var han som hade förövat den där misshandeln. Detta föranledde JK att hjälpa den dömda och göra resning i målet. Jag skulle tro att riksdagens ledamöter skulle vara mycket intresserade av — i varje fall är jag själv mycket intresserad av det — att få veta hur det kommer sig att vederbörande kunde bli dömd, trots att han var oskyldig. Jag föreställer mig också, att om man hade sådana fall samlade i tryck, så skulle kanske även många domstolsledamöter kunna hämta någon ledning ur dessa fall. De skulle kanske t. ex. kunna säga sig, att här har den fria bevisprövningen varit något för fri, eller också skulle de kanske hitta något annat fel, som man skulle kunna ta hänsyn till i framtiden, om man hade dessa fall — visserligen mycket fåtaliga, det är jag övertygad om — samlade.

Herr Lindqvist: Herr talman! Jag har inte begärt ordet vare sig i anledning av herr Ostermans intressanta anförande eller i anledning av vad herr Hedlund i Rådomb här har anført, men i anledning av det sistnämnda vill jag säga, att det är klart att det kan råda delade meningar om hur mycket riksdagens justitieombudsman skall ta med i den tryckta berättelsen. Jag har emellertid den uppfattningen att man inte skall plocka in alltför mycket där, och riksdagen har — det är visserligen många år sedan — genom första lagutskottets yttrande hemställt hos JO att han inte skulle göra berättelsen alltför tjock och ta in alltför mycket. Nu är ju allt det material, som finns hos JO, tillgängligt uppe i utskottets lokaler under den tid som berättelsen ligger för granskning hos riksdagen, och det hade ju varit möjligt för herr Hedlund i Rådomb att under den tiden gå upp och se på det. Men jag förstår ju väl, att det inte är så herr Hedlund vill ha det, utan han vill ha in materialet i den tryckta berättelsen. Men det är mycket, om vilket man kan vara tveksam, huruvida det skall in i berättelsen eller inte. I den mån justitieombudsmannen

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning. (Forts.)
vill understödja vad herr Hedlund i Rådomb har anfört, får han väl ta hänsyn därtill i den utsträckning han anser att han kan göra det.

Utskottet har i år lika litet som tidigare haft något att erinra mot vad justitieombudsmannen har anfört i sin berättelse och i sina papper i övrigt. Dock har utskottet denna gång, vilket inte är alldeles vanligt, tagit upp och meddelat ett par saker. Utskottet har sålunda anmält avvikande mening angående ett uttalande av tjänstförrättande justitieombudsmannen Beckman. Dessutom har i utlåtandet på sidan 5 gjorts ett uttalande, och det är i anledning av detta, som jag har begärt ordet.

De av kammarens ledamöter, som ha läst utlåtandet, ha funnit att justitieombudsmannen har gjort vissa erinringar mot en divisionsordförande. Det är en divisionsordförande i Svea hovrätt, som har uppträtt på ett sådant sätt, att han blivit klandrad av JO. Jag vet väl att man kan diskutera, huruvida det är riktigt att JO gör sådana erinringar eller om det vore riktigare, att han ställde vederbörande under åtal, men det har han i detta fall inte gjort. Utskottet har inte haft någonting att erinra mot att åtal inte blivit av. Anledningen till att jag tagit upp denna sak är emellertid den, att ett fall som detta visar, hur önskvärt det är att riksdagen snarast möjligt får den utredning klar, som den tidigare begärt, angående laga möjlighet att avsätta och avskeda sådana tjänstemän, som visa sig fullkomligt olämpliga, även om de inte kunna bli dömda för brott. Jag vet väl, att detta är en mycket grannliga uppgift, och jag förstår väl hur betydelsefull oavsättlighetsprincipen är, men lika viktigt är det att det finns en lag, som ger möjlighet att avvisa personer, som uppträda på ett oriktigt sätt.

Nu har riksdagen under fjolårets höstsession antagit en lag — personligen röstade jag emot den, men jag uppträdde inte i kammaren — som gällde polismän och möjligheten att avlägsna olämpliga sådana. När vi nu fått denna lag, som gör det möjligt att få bort en olämplig polisman, tycker jag det är ändå viktigare att man har möjlighet att få bort en domare, inte minst om han sitter i överrätt, ty dessa överrättsdomare skola ju sitta och pröva vad underrättsdomarna ha gjort. Då bör man ju se till att man verkligen har sådana personer i hovrätterna, mot vilka inte kan riktas anmärkningar av den art, som justitieombudsmannen i detta fall har gjort. Det är för att framföra detta önskemål till regeringen om att förslag till den begärda lagstiftningen så fort som möjligt måtte framläggas, som jag har velat fästa uppmärksamheten vid detta fall. — Jag har intet yrkande.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Jag kan helt instämma i herr Ostermans anförande liksom också i vissa delar av herr Lindqvists. Anledningen till att jag begärde ordet var den av herr Hedlund i Rådomb uttalade önskan om att justitieombudsmannen i sin ämbetsberättelse även skulle redovisa de fall, där människor ha blivit oskyldigt eller för hårt dömda.

Jag vill påpeka, att det inte ligger inom justitieombudsmannens område att pröva domar, som äro avkunnade. Vad justitieombudsmannen har att se till är, att de domare, som handlagt ärendena, icke ha begått tjänstefel. Herr Hedlund i Rådomb begär således för mycket, i det att han vill att justitieombudsmannen skall redovisa saker, som det inte ligger inom hans kompetens att avgöra.

Jag har velat framhålla detta därför att en del av kammarens ledamöter tidigare, utan att begära ordet i kammaren, ha till mig framfört samma synpunkter som herr Hedlund i Rådomb. Justitieombudsmannen skall, såsom herr Lindqvist påpekat att han gjort beträffande en olämplig domare i en hovrätt, se till, att inte en domare begär tjänstefel, men justitieombudsmannen har inte

Granskning av justitieombudsmannens ämbetsförvaltning. (Forts.)
 någon behörighet att avgöra, huruvida en dom blivit rätt avkunnad eller inte.

Herr **Hedlund** i Rådomb: Herr talman! Om det råkar vara på det sättet, att det är klart att en person blivit oskyldigt dömd, inställer sig väl ändå den frågan, om inte vederbörande domare kan ha begått ett fel av sådan beskaffenhet, att det kan behöva beivras. Och när den möjligheten alltså finnes, bör det kunna vara befogat för justitieombudsmannen att granska saken, och, vare sig han kommer till det ena eller andra resultatet, redogöra därför i sin berättelse, särskilt som det finns anledning tro att inte bara riksdagens ledamöter, utan kanske även hela den svenska allmänheten äro synnerligen intresserade av fall, där det är fullt klart att en person blivit oskyldigt dömd.

Jag är naturligtvis medveten om att det kan diskuteras, huruvida det ena eller andra ärendet bör tagas in i berättelsen och belasta densamma. Men de fall, varom jag här talar, alltså sådana där det är uppenbart att någon oskyldigt har dömts till frihetsstraff, äro säkerligen så få, att det inte ur den synpunkten, att berättelsen skulle bli för hårt belastad, finns någon anledning att underlåta att taga in dem. Och det måste väl ändå sägas, att det inte är oväsentliga saker det här gäller. Det är väl fruktansvärt att nödgas erkänna, att en person kan, såsom det har hänt, oskyldigt ådömas kanske ett långvarigt frihetsstraff. Det måste då vara av stort intresse, för det första att konstatera att inte någon av de tjänstemän, som haft med ärendet att göra, kunna belastas med fel, och för det andra att få klarhet om vad som mankerat, om det varit ett vittne eller något annat.

Herr **Hedlund** i Östersund: Herr talman! Såsom jag nyss framhöll, har justitieombudsmannen skyldighet att beivra alla tjänstefel, som en domare begått, och redovisa dessa fall i sin tryckta ämbetsberättelse eller i sitt diarium. Men justitieombudsmannen kan inte i ett sådant fall som herr Hedlund i Rådomb här själv drog fram ingripa mot en domare. Om en person dömes för misshandel, så har det sannolikt funnits bevis för misshandel. Om sedan den verkliga brottslingen efter några år kommer och säger: »Det var jag, som begick misshandeln», och alltså den andre fått oskyldigt lida, så kan inte justitieombudsmannen göra något åt den saken.

Jag bör kanske inte diskutera med en juris doktor om JO:s befogenheter, men jag har suttit så många år i utskottet vid behandlingen av JO:s ämbetsberättelse att det för mig nu är en överraskning höra att JO skulle ha behörighet att pröva, huruvida en dom varit rättvis eller huruvida ett straff är riktigt utmätt. Det kan visserligen förvåna att om JO konstaterat, att någon suttit i rannsakningshäkte eller varit tillvaratagen en timme längre än han rätteligen borde ha varit, så få de härför ansvariga en tillrättavisning av JO, medan JO däremot inte, om någon oskyldigt dömes till flera års frihetsstraff, kan göra något åt saken.

Herr **Hedlund** i Rådomb: Herr talman! Jag kan inte tänka mig annat än att så snart den möjligheten finns, att domaren har handlat lättvindigt eller har begått ett fel — och den möjligheten finns åtminstone teoretiskt, så snart domen är felaktig — då bör justitieombudsmannen ha rättighet att granska saken och se, huruvida det i det konkreta fallet verkligen inte råkar vara fråga om något fel från domarens sida. Därmed har justitieombudsmannen tagit hand om ärendet och har enligt min mening skyldighet att lämna en redogörelse därför.

Efter härmed slutad överläggning lades utlåtandet till handlingarna.

§ 16.

Föredrogs och lades till handlingarna första lagutskottets utlåtande, nr 2, i anledning av verkställd granskning av militieombudsmannens ämbetsförvaltning.

§ 17.

Föredrogs jordbruksutskottets utlåtande, nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare statsbidrag för undersökning rörande visst torrlägningsföretag, m. m.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 18.

Ordet lämnades på begäran till

Interpellation.

Herr **Hansson** i Skediga, som anförde: Herr talman! Genom cirkulär nr 2634 den 5 juli 1946 utfärdade livsmedelskommissionen bestämmelser om särskild uppskattningsavskattning av fodersäds-skörden på vissa brukningsdelar i Götaland, Svealand och Gävleborgs län. Vad beträffade kristidsnämnderna föreskrevs, att inom de olika socknarna individuell skördeuppskattningsavskattning skulle äga rum och att denna uppskattningsavskattning inom varje socken skulle utföras av en särskild uppskattningsnämnd, bestående av fem personer. Av dessa skulle tre vara bosatta inom den socken, där uppskattningsavskattningen ägde rum, medan de övriga två skulle vara bosatta inom var sin grannsocken. Livsmedelskommissionen bestämde vidare enligt nämnda cirkulär, att kristidsnämnden enligt 9 § kungörelsen den 8 september 1939 nr 658 ägde tillerkänna ledamöterna i uppskattningsnämnden, som var verksam inom kristidsnämndens område, ersättning för deras arbete och kostnader.

För bestridande av de kostnader, som erfordras för fullgörande av kristidsnämndens administrativa verksamhet, äger vederbörande kommun rätt att erhålla statsbidrag enligt bestämmelserna i Kungl. Maj:ts kungörelse den 12 december 1941.

Dock utgår icke statsbidrag, om kostnaderna för kristidsnämndens verksamhet understiga 15 öre per skattekrona i kommunen. Om däremot kostnaderna ligga mellan 15 och 25 öre per skattekrona, utgår statsbidrag med 40 procent, och om kostnaderna stiga till mellan 25 och 40 öre per skattekrona, utgör statsbidraget 50 procent.

Utgifterna för skördeuppskattningsavskattning och husdjursräkning beräknas kunna uppgå till 40 å 45 procent av kristidsnämndens å landsbygden sammanlagda kostnader. Det bör särskilt framhållas att de nya bestämmelser som utfärdades för 1946, enligt vilka skördeuppskattningsavskattningen verkställdes av fem personer, därav två från var sin grannsocken, i hög grad ökat kristidsnämndernas utgifter i landsbygdskommunerna. Det torde icke vara för mycket att säga, att kostnaderna härigenom stego med bortemot 100 procent av tidigare utgifter för skördeuppskattningsavskattningen.

Här nämnda kostnader drabba icke städer och industrikommuner utan endast de kristidsnämnder, som ligga inom jordbruksområdena, där skatteunderlaget och följaktligen den ekonomiska bärkraften som regel är lägst. Det kan därför starkt ifrågasättas, huruvida icke kostnaderna för skördeuppskattningsavskattning och husdjursräkning borde ersättas efter andra och generösare grunder än kristidsnämndernas övriga utgifter.

Rimligast synes vara att här nämnda kostnader utbrytas ur de andra utgifterna och till 90 procent betalas genom statsbidrag. Med hänsyn till den speciella karaktär skördeuppskattningsavskattningen har inom kristidsnämndernas verksamhet kan ett sålunda förhöjt statsbidrag icke anses oberättigat.

Interpellation. (Forts.)

Med stöd av det anförda hemställer jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för folkhushållningsdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet observerat de stora kostnader, som särskilt 1946 års skördeuppskattning och husdjursräkning förorsakat kristidsnämnderna inom jordbruksområdena?

Är herr statsrådet beredd att medverka till att statsbidrag för lindrande av kommunernas utgifter för här nämnda verksamhet höjes till 90 procent av kostnaderna för år 1946?

Denna anhållan bordlades.

§ 19.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1946/47, i vad propositionen avser kommunikationsdepartementets verksamhetsområde; och

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående stat för statens allmänna fastighetsfond för budgetåret 1947/48.

§ 20.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.21 em.

In fidem
Gunnar Britth.